

tv-15naš TOVARIS

Št. 47
28. novembra 1985
Leto XXIII

glasilo zveze združenj borcev nov in zveze rezervnih vojaških starešin slovenije

Delovnim ljudem čestitamo ob Dnevu republike

RO ZZB NOV
Slovenije

RO ZRVS
Slovenije

Uredništvo
TV-15

Založba
Borec

Ljudski poslanci so 29. novembra 1945 navdušeno pozdravili sklep o razglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije

Tema 13. plenuma kulturnih delavcev OF v Novi Gorici:

Enotni slovenski kulturni prostor

Te teme in takega načina pogovora si je večina dolgoletnih udeležencev plenuma pravzaprav želela. Razgibanosti, novim pogledom, poglobljenim razčlenitvam – vsemu temu smo bili priče na novogoriškem sestanku, kjer smo imeli priložnost srečati tudi celo vrsto novih obrazov.

Prisluhnili smo razmišljanjem o zedinjeni Sloveniji v luči mednarodnih in mednacionalnih odnosov, o slovenskem etničnem prostoru, o položaju naših zamejcev v skupnem slovenskem kulturnem prostoru, o narodni in kulturni identiteti Slovencev in še o vrsti tematskih sklopov, kajti referatov je bilo navsezadnje prek štirideset, razgrinjali pa so vsa mnoga zgodovinska, sociološka, politična, kulturniška, kulturno-politična, jezikovna in druga vprašanja.

Ob koncu referatnega dela plenuma je povzel besedo Mitja Ribičič. Povzemamo nekaj njegovih temeljnih misli:

»Najprej bi opozoril na to, da moramo pri sporočilu, kaj hočemo s kulturnim plenumom, najti skupni jezik z vslo demokratično javnostjo, z vsemi socialističnimi silami znotraj naše skupne, domovine Jugoslavije. Morali bi ta plenum prikazati tako, da bo čutili, da utrjujemo kohezijo Jugoslavije in njen ugled na vseh mejah in z vsemi sosedi.

Izredno pomembno je, da se kulturni plemun posluži tega fonda napredne politične misli za razreševanje nacionalnega vprašanja in mednacionalnih odnosov znotraj Jugoslavije, tega pestrega mozaika malih narodov in še manjših narodnosti. Vsi ti narodi so, tako kot slovenski, proletarski narodi, kot je rekel Ivan Cankar.

Zato mislim, da je prav, da nas Jugoslavija v teh naših prizadevanjih razume in podpira, ker je to zelo pomembno. Ne samo za realizacijo naše zamisli skupnega kulturnega prostora, ampak tudi za nadaljnjo perspektivno uresničevanje manjšinskih narodnih pravic v vseh treh sosednjih deželah. Ni naključje, da manjšinske delegacije danes hodijo v Skopje, v Črno goro, v Sarajevo, in tam pripovedujejo, kako je z njihovo globalno zaščito, ter opozarjajo na odprto mejo. Gre za to, da se ustvarja množično zaledje za našo odprto politiko na meji in da vsa

Jugoslavija doume to mejo ne kot vir tihotapstva ali kot nekakšen privilegij za obmejno prebivalstvo, pač pa kot prednost cele Jugoslavije, kot boj zoper avtarkijo, proti zaprtosti.«

O našem »aktualnem trenutku« je Mitja Ribičič dejal:

»Gre za dvojce vrste kriz. Prva je – kriza vodenja, kriza odločanja, kriza uresničevanja zakonitosti. Gre za bolezen – ne vem, kako zdravniki imenujejo bolezen, ko v človeku popustijo obrambni mehanizmi, imuniteta, resistenčnost zaradi antibiotikov. No, v človeku so neki prirodni mehanizmi, v družbi pa jih je treba ustvariti z državo, včasih na kak drug način, predvsem pa seveda s prisilo, saj je vsako zdravljenje v nekem smislu prisilno. Ampak ti obrambni mehanizmi so v naši jugoslovanski družbi popustili. Ni jih več. Zaradi tega imamo namesto pluralizma interesov pluralizem obnašanja, obnašanja, ki ne ustreza našim sklepom in je seveda rezultat želja, da bi s čim manj dela čim boljše živeli, da bi branili status quo, da bi ne zaprli nobene tovarne, da bi se izognili procesu prestrukturiranja, da bi se otresli dela. To je tisto, kar popušča v našem sistemu. Zato bi to krizo imenoval krizo države v funkciji socialističnega samoupravljanja. In mislim, da bi morali začeti to državno krizo temeljito zdraviti...«

O samem plenumu pa:

»Mislim, da je prav, če se ta plenum imenuje kulturni plenum OF slovenskega naroda in ne samo kulturni plenum OF. S tem njegovo odgovornost za slovenski narod že integriramo. Pri tem slovenskega naroda ne smemo deliti na kategorije. Tudi ne smemo govoriti o prednostih matičnega naroda pred katerikoli delom tega naroda. Mi sami očitamo Italijanom, da delijo narod na kategorije, to očitamo avstrijskim Korošcem, ki sploh ne priznavajo naroda, to očitamo Grkom, Bolgarom in drugim. Mi sami moramo biti v tem pogledu dosledni. Narod je ena kategorija in nikakršne garancije ne sme biti. Razlike so v odgovornosti ter v možnostih za reševanje problemov. Tu ima seveda mnogo večjo odgovornost matični narod.«

Ob našem prazniku!

Te dni bomo na različne načine praznovali jubilej ustanovitve naše Nove Jugoslavije. Ponavljali bomo stare resnice, poslušali domoljubne pesmi, govorili o žrtvah, ki so bile potrebne za našo svobodo in neodvisnost. Pri tem pa bomo imeli grenak priokus, tiščalo nas bo v grlu, marsikateri borec bo vzdihnil ob misli, ali smo v celoti ustvarili vse tisto, kar smo obljubljali, za kar smo se borili.

Pogosto sem dandanes soočen s takimi vprašanji. Zato bi se rad pogovoril s tovariši, tako kot smo naredili včasih, ko smo bili v težavah: poskušajmo prodreti s pogledom skozi meglo, ki nas obdaja, hladi, skrbi, nam jemlje toploto sonca in svetlobo barv.

Pred tedni sem bil v Strasbourgu na zasedanju Parlamentarne Skupščine Evropskega sveta. Sestavljajo jo vidni predstavniki 21 evropskih držav, zbranih iz članic atlantskega pakta, nevtralnih in neuvršenih dežel. Srečal sem se tako z desetimi uglednimi evropskimi parlamentarci. Njihova vprašanja, predloge in misli bi strnil takole: želimo videti Jugoslavijo trdno in močno. Taka je porok za mir na Balkanu, v Srednji Evropi in v Sredozemlju. Spoštujemo vašo neodvisnost. Zanimajo nas vaši pogledi na svet. Posebno še tisti, ki izražajo resnično neuvrčenost, to je politiko, ki jo vaša država zvesto udejanja; zanimajo nas vaši predlogi za rešitev odnosov med jugom in severom Evrope, med blokoma, vaši predlogi za razorožitev, o tem, kako nadaljevati stockholmske razgovore, oziroma ohraniti živ duh Helsinkija.

Tudi naše notranje težave vsi poznajo. Čudijo se, kako nam uspeva izpolnjevati naše obveznosti do upnikov; sodijo, da uspešno premagujemo težave, ki nastopajo zaradi vse večjega zapiranja svetovnih trgovin. Vse težje je tudi tekmovalje v izvozu, saj so številne druge srednje razvite države zaradi takega položaja v svetu prišle še v večje težave kot mi.

Nerazumljiva jim je naša stopnja inflacije. Vsak moj priokus razlage tega pojava je bil tudi za mene nepričljiv. Samo povečal je, mojo jezo, ko sem preračunaval njihove cene v dinarje in mislil na to, kako poceni prodajamo naše delo, znanje, naravno bogastvo in lepote. Ko misliš na vse to, se šele v celoti zaveš cene, ki jo moramo plačevati, da zadržimo ugled v svetu kot neodvisna, neuvrščena, socialistična, samoupravna in federativno urejena Jugoslavija. Ko je moj govor še odmeval po ogromni dvorani Evropskega parlamenta, je že sledil glasen, iskren aplavz.

Na tako uglednem zboru torej še vedno uživamo ugled. Vendar sem se istočasno zavedal, da ceno za to zelo drago plačujejo naši ljudje: predvsem vsi tisti, ki dobro in pošteno delajo, vsi upokojeanci, naša mladina, brezposelni, ostareli kmetje, naši invalidi, skratka vsi, katerih minulo in sedanje delo smo morali deloma razvrednotiti. Morali smo del sicer zasluženega dohodka žrtvovati, da plačujemo dolgove in napake, ki so nastale pri našem hitrem razvoju. Plačujemo prenekatero slabo odločitev ne dovolj izkušenih, vendar v ogromni večini dobronamernih ljudi, tistih, ki so odločali o našem razvoju.

Naše obnašanje v tem primeru je podobno obnašanju ugledne družine, ki obuboža, vedenju uglednega kmeta, ki ga dolgovni stisnejo: na zunaj smo ostali ponosni in smo zadržali ugled, čeprav doma jemo močnik. Ne damo se. Ne boste nas, trmoglavimo. Še malo, pa bo tudi pri nas meso na mizi in bomo za družino spet lahko zaklali najboljšega prašiča. Tako se obnašamo in delamo. V povprečju zato, – s takim verovanjem – celo dobro delamo. Boljše kot smo delali v »dobrih« časih.

Zato se moramo zavedati, da priznanja, ki jih v svetu še vedno dobivamo, in ugled, ki ga uživamo kot neodvisna in neuvrščena država, grede tistim, ki delajo, se odpovedujejo in vzdržijo na meji dostojnega življenja.

Naši ljudje zares marsikaj vzdržijo, dokler vedò, da še odločajo o rezultatih svojega dela in da je od tega odvisna naša socialistična naravnost in neodvisnost; da naše odločanje sega že precej daleč v delitev tega, kar imamo, kar ustvarjamo. Če bi se pa to odločanje ožilo ali se odmikalo v neka nedosegljiva vodstva, če bi postalo plen tehnokracije, birokracije, politokracije, potem je jasno, da ljudje ne bodo pripravljeni nositi bremen, nujno potrebnih, da sedanje stanje popravimo, vsaj tako ne, kot jih nosimo še danes.

Ni dovolj zato, da imamo dobre programe, resolucije, sklepe. Za našo družbeno ureditev je bistvenega pomena, da se vsi člani te družbe lahko zares zavedamo, da soodločamo o vseh oblikah razvoja naših skupnosti, od krajeвне do federativne.

Zato nobena slavnostna prireditev v teh dnevih, še tako zgodovinsko utemeljen govor ali shod ne bo mogel odtehtati tiste vrednosti, s katero danes v Jugoslaviji razpolagamo vsi, ki smo kakorkoli dejavni v našem družbenem življenju: da namreč sami upravljamo to našo skupnost, da razpolagamo z rezultati svojega dela.

Za to veliko pridobitev naše revolucije in NOB bomo še marsikaj potrpele. Dokler se megle ne bodo razteple in bodo naše barve spet oživele.

Božidar Gorjan-Bogo

Petinštirideseto. Čas doseganja ciljev

»Zvezna ljudska država republikanske oblike«

Zgodovinski presek v najkrajših možnih potezih 29. novembra 1945 se je v Beogradu sestala novoizvoljena skupščina in razglasila republiko. Bilo je zapisano:

»FLRJ je zvezna ljudska država republikanske oblike, skupnost enakopravnih narodov, ki so svobodno izrazili svojo voljo, da ostanejo zedinjeni v Jugoslaviji.«

Dva meseca pozneje, 30. januarja 1946, je Ustavodajna skupščina sprejela prvo ustavo Federativne ljudske republike Jugoslavije. Z njo in z nekaj dni poprej sprejetimi ustavami jugoslovanskih republik so bile uzakonjene vse dotedanje revolucionarne spremembe ter podana ustavna podlaga za nadaljnje izvajanje revolucije.

To je bil cilj dolge in težke zgodovinske poti, cilj revolucionarnega boja.

Boj

se je začel že veliko prej, še v času kraljevine, se nadaljeval med vojno, postal smisel in zvezda vodnica vstaje in narodnoosvobodilnega boja ter dosegel svoj vrhunec v postavljanju temeljev nove Jugoslavije.

Poglavitni temelj je bil sklep drugega zasedanja AVNOJ-a 29. novembra 1943. leta v Jajcu:

»Sklep o zgraditvi Jugoslavije na federativnem načelu.« Na temelju pravice vsakega naroda do samoodločbe, vstevši pravico do odcepitve ali združitve z drugimi narodi in v skladu z resnično voljo vseh narodov Jugoslavije, ki je prišla do izraza med triletnim skupnim narodnoosvobodilnim bojem, ki je skoval nerazdružljivo bratstvo narodov Jugoslavije, izdaja Protifasistični svet narodne osvoboditve Jugoslavije naslednji sklep:

Da bi se izvedlo načelo suverenosti narodov Jugoslavije, da bi predstavljala Jugoslavija resnično domovino vseh svojih narodov in da nikdar več ne bi postala torišče katerekoli hegemonistične klike, se Jugoslavija gradi in se bo gradila na federativnem načelu, ki bo zagotovilo popolno enakopravnost Srbov, Hrvatov, Slovencev, Makedoncev in Črnogorcev, oziroma narodov Srbije, Hrvatske, Slovenije, Makedonije, Črne gore ter Bosne in Hercegovine.

Letošnjo pomlad smo preživljali v znamenju intenzivnega spominjanja na dramatično vznemirljive dogodke, ki so se petinštiridesetega spomladi zvrstili v doživljanju takratnih rodov v tednih sklepnih operacij za osvoboditev celokupnega jugoslovanskega

ozemlja. Naše enote so prebile krčevito nemško obrambo na sremski fronti in se v velikem, naglem jurišu pognale za umikajočo se gmoto sovražnikovih in kvislinških korpusov vzdolž obeh bokov našega bojišča – v smeri proti Trstu in proti Celovcu.

Težak in krvav je bil, ta veliki pohod, vendar zmagovit in kot tak vreden našega spoštljivega spomina tudi iz štiridesetletne časovne razdalje.

Boj in revolucija pa z njegovim dokončanjem še nista bila dokončana.

Boj za dokončno doseg zastavljenega cilja je bilo treba z nezmanjšano zavzetostjo nadaljevati tudi prek poletja in skozi jesen petinštiridesetega, v sicer osvojenih, toda z vseh strani, navzven in navznoter, od nedavnih zaveznikov v protihitlerjevski koaliciji in od domačih kontrarevolucionarjev ogroženi domovini.

Ni bilo lahko, o tem – tudi spričo mnogih ran, ki jih je deželi in njenim ljudem prizadejala pravkar končana štiriletna vojna – ni dvoma, a vseeno tisto poletje in tisto jesen med usodo izbojevane svobode in revolucije ni tičal nikakršen vprašaj. Velikanska večina Jugoslovancev je bila z dušo in srcem za vse tisto, kar se je zgodilo z izbojevanim dnevom zmage in po njem – po volji jugoslovanske Komunistične partije. Vse ljudstvo, vsa njegova mladina je spontano izrazila svojo pripadnost velikemu gibanju Ljudske fronte.

Dokaz tega so bile novembrske volitve v ustavodajno skupščino. Njihov izhod je pomenil še eno odločilno zmago, pa čeprav nemara bolj formalno kot dejansko, kajti dejanska zmaga je bila izbojevana že poprej. Reakcionarji, te in one baže, tisti, ki so ob izteku vojne pobegnili prek meja, ves jugoslovanski monarhistični aparat v raznih evropskih prestolnicah, posamezni nekdanji politiki, ki so iskali svoje šanse doma, v okviru vlade Demokratične federativne Jugoslavije, in ne nazadnje ilegalno delujoči kontrarevolucionarni oboroženci v gorah, so doživeli nedvoumen poraz. Ljudska fronta je na volitvah 11. novembra v celoti zmagala.

Sledil je sklic novoizvoljene skupščine, ki je 29. novembra razglasila republiko.

To je bil eden vrhuncev velikega, nepozabnega, neponovljivega leta, ki ostaja v zgodovinski zavesti kot leto zmage, leto svobode, leto dokončnega oblikovanja nove države – in hkrati kot leto neizmerne zagone, čudovite dinamike in svetlega upanja.

vorniškim odrom sledil kdo iz naših vrst, kak Moša Pijade in podobno, ter jih na vsej črti »povozil«. Bilo je, po svoje, zelo živahno.

Torej ni bilo občutka kakršnekoli nevarnosti za obstoj in dokončno uveljavitev vsega, kar je pomenilo novo Jugoslavijo?

V tem oziru prav gotovo ne. Vedeli smo, da je boj

ni gori komaj 2 odstotka, na Hrvaškem je bilo takih 8 odstotkov, v Srbiji 11, v Vojvodini 14 in v Sloveniji – največ v vsej državi – 16 odstotkov.

Čas pa je bil vendarle težaven, kljub soncu svobode. Kakšno je bilo pravzaprav prevladujoče vzdušje leta petinštiridesetega?

No, da, živeli smo pod nekakšnim dvojnimi pritiskom. Čutili smo, da se moramo v kar najhitrejšem možnem času usposobiti za pričakovano lepše in boljše življenje. V ta namen smo se z neizmernim entuziazmom, ki je bil seveda tudi neke vrste moralno breme, lotevali domala neverjetnih stvari. Zgolj z lopatami in dobro voljo smo se zagnali v velike gradbene projekte. Imeli smo čudovite, že kar fantastične predstave o tem, kako naglo se bomo razvili in postali ena najbolj razvitih držav na svetu. Šlo je za pravo evforijo. V ta namen smo aktivisti Fronte dan za dnem hoteli med ljudi in jih navduševati za naše skupne velike cilje. Res smo bili fantasti. Iz takratnih planov lahko jasno razberete, kaj vse smo hoteli. »Naj ljudje gradijo!« – smo si rekli. In se

je gradilo, kamorkoli si pogledal.

To je bil pozitiven »pritisek« ... Kaj pa oni drugi?

Po drugi plati smo doživljali dejanski pritisk nase, in to s strani organizirane kontrarevolucije. Petinštiridesetega sem bil po funkciji minister za notranje zadeve. Spominjam se, kako so nam pripadniki kontrarevolucionarnih band na Štajerskem pobijali aktiviste. Vedeli smo: mir je tu, a še ni popoln. Torej smo se morali še naprej bojevati za doseg popolnega mira.

Če vas v tej zvezi vprašam, iz kakšnega testa ste pravzaprav bili, tega ne storim zato, da bi povlečeval preteklost, pač pa tudi z neposredno mislijo na našo sedanjost in na naša zdajšnja razmerja.

Bistvenega pomena za nas vse je bilo, da smo v sebi nosili duha Osvobodilne fronte in duha Avnoja. Za stvar smo bili spontano in iskreno navdušeni. Dalo bi se reči, da je šlo za zagon, ki smo ga s seboj prinesli iz vojne. Šlo je za zaupanje v soljudi in skupno stvar in obenem za optimalno navzočo osebno odgovornost. Aktivisti Fronte in Partije smo vedeli, da je vse odvisno od neposrednega stika z ljudmi. Zato smo nenehno hodili mednje. Tudi sam sem spominjam, da sem kot notranji minister dan za dnem obiskoval množične sestanke.

Dokaj tega se je v kasnejših letih porazgubilo. In danes še posebej...

Vzrok je, po moji presoji, v tem, da smo se začeli kmalu po letu petinštiridesetem oddaljevati od avnojskih načel, čeprav smo jih neprenehoma poudarjali – tudi v ustavnih besedilih, kot so, tako kot Ustava iz leta 1974, v bistvu avnojska, le da je postajal razkorak med napisanim na eni in izvajanim na drugi strani venomer večji. ... Moram reči, da s tem, kar je danes, tudi sam nisem zadovoljen. Tega si vsekakor nismo želeli. Poglavitni vzrok pripisujem temu, da socialistična zveza ne deluje v skladu z izročili Osvobodilne fronte, kakršno so nakazali avnojski sklepi. In mi sami že dolgo ne ravnamo več tako, kot smo v vojni pa tudi še v prvem letu po njej. Takrat nam ni hodilo na misel, da bi drug drugemu ne zaupali, ali da bi poskušali čim več iztržiti zase. Aktivisti Fronte takrat nismo forsirali investicij, s katerimi bi se ovekovečili kot »rešitelji« kakega kraja ali celo republike. Zanimalo nas je edino le, kako se bomo vsi skupaj razvijali, ne, koliko bo kdo drugemu dal ali od njega dobil. Šlo je za skupno ustvarjalno težnjo, ki jih danes, žal, ni več.

Kako in zakaj je prišlo do tega?

Aktivisti Fronte, ki smo prišli iz vojne in bili odgovorni tudi za vse, kar se je dogajalo v prvem obdobju po njej, smo delovali neposredno med ljudmi in bili

v svojem okolju znani in spoštovani. Izšolali smo se – tudi na tečajih in v šolah, ki smo jih obiskovali še med vojno, kako se je treba približati ljudem. Kasneje, v obdobju novih in novih nalog, ki so nas čakale, smo morali novo generacijo aktivistov »sproducirati« v političnih šolah, kjer smo jih sicer napolnili s temeljnimi znanji s posameznih področij, nismo pa v njih vzgajali neposrednega občutka za ljudi. Zato se je z njihovim prihodom razbohotilo forumsko delo, ki so se ga žal, oprijeli tudi mnogi stari aktivisti. Začutili so, da je odrežati iz pisarne laže, kot pa je ljudi neposredno prepričevati.

Po tej poti pa se zamegli tudi dogovornost?

Konsekvenca odgovornosti pravzaprav ni več. Med vojno in še v letu petinštiridesetem pa so bile povsem nedvoumne. Kdor ni izpolnil, kar mu je bilo naloženo, je izgubil funkcijo.

Zato je še tolikanj bolj potrebno, da se tega, tudi prek razgrnitve spominov, v polni meri zavedamo.

Toda človeka moti, da sestavni del teh primerjav in teh kritičnih razčlenitev povojnega dogajanja ni tudi razmislek o tem, kako bi se morali znova približati avnojskim načelom. V temeljnih političnih dokumentih skušamo na to sicer opozarjati, vendar ostaja samo pri besedah – stvarnost teče drugače.

In vaš odgovor na to vprašanje: kako ponoviti v življenje duha Osvobodilne fronte?

Tistega duha seveda ni mogoče vrniti, kajti spreminile so se okoliščine. Ustvariti pa je potrebno elemente, ki bodo imeli enak posledični učinek. Gre za večjo mero medsebojne človeške povezanosti, za zavest, v potrebnosti sodelovanja z drugimi, za iskanje bližine s soljudmi, za odnos odgovornosti, za manjšo pezo profesionalizma. Kajti pozitivne zadeve lahko rojeva edinole večja povezanost med ljudmi. Sleherno zapiranje v lastne okvire prinaša razbitost, ki ne daje zaželenih in pričakovanih rezultatov. Po tej poti se skupnost ne razvija, posledica tega pa je naraščajoče človeško nezadovoljstvo. Popolnoma jasno je torej, kako nam je ravnati, če se želimo vrniti k izhodiščem. Zavreči moramo prevlado osebnih ambicij in razno-terih nerealnih zahtev, čeprav ni pogojev za njihovo uresničevanje, ter se s polno zavestjo in v medsebojnem sodelovanju lotiti ustvarjanja novih možnosti za razvoj – v vsej naši skupnosti. Če smo bili petinštiridesetega, v času graditve te federativne države in te skupnosti prežeti s to zavestjo, ni razloga, da bi nas njen temeljni princip ne mogel znova prežariti tudi zdaj, po štiridesetih letih, ob zdajšnjih preizkušnjah in na sedanji stopnji.

Pogovarjal se je
Viktor Konjar

Za neposredno snidenje s spomini smo se obrnili na takratnega poslanca Zorana Polića.

Kako je bilo pravzaprav s to tedanjo – meščansko opozicijo?

Ko sem prišel na takomenovano tretje zasedanje Avnoja, sem vedel, da se ga bodo poleg delegatov Avnoja udeležili in na njem nastopali tudi nekateri stari, predvojni poslanci, tisti, ki se med vojno niso kompromitirali, in sicer kot predstavniki strank, s katerimi ni bilo problema. To sem vedel. Pa vendar je bila navzočnost te »opozicije« za nas, Slovence, ki smo bili vajeni živeti edinole v Osvobodilni fronti, saj smo s strankami dokončno opravili že leta enainštiridesetega, čista »farsa«, če uporabim ta izraz. Za nas je bila namreč Fronta edini močni okvir političnega življenja. No, tam, na zasedanju pa se na vsem lepem oglasijo ljudje, ki skušajo govoriti v imenu svojih strank, in to z besednjakom, ki ni besednjak Fronte. Bilo je več kot očitno, da so govorili z jezikom, ki je bil povsem drugačen od jezika članov Avnoja. Ko sem jih poslušal, sem razmišljal: ne, ne-

mogoče se je priključiti gibanju ob koncu, če poprej nisi živel z njimi.

In kaj so pravzaprav hoteli, ti predstavniki preostalih meščanskih strank?

Hoteli so ohraniti, kar je čas povozil. Opozarjali so na pomembnost obnove tradicije, vendar mi z njo nismo vedeli kaj početi. Šlo je za tradicijo izpred

Poslanci zapuščajo poslopje skupščine po končanem zasedanju

vojne, ta pa nikomur, razen njim samim, ni bila več mar. Ti ljudje so bili docela osamljeni. Gojili so zgolj in samo lastne politične ambicije. Sicer pa se spominjam, da smo ob nastopih teh starcev pravzaprav uživali, kajti vsakomur izmed njih je za go-

za novo in zoper nasprotnika dokončno izbojevan. In tako zagotovo ni nihče med nami trepetal za izid jesenskih volitev. V črne, reakcionarne skrinjice so vrgli kroglice v Bosni in Hercegovini le 4 odstotki volilcev, v Makedoniji prav tako 4 odstotki, v Čr-

V tistih dneh je bilo mogoče v naših časopisih prebrati:

V četrtek, 29. novembra 1945

Govor predsednika začasne Narodne skupščine na velikem zborovanju v Karlovcu

V Karlovcu je bilo v nedeljo veliko povolilno zborovanje, ki se ga je poleg drugih predstavnikov oblasti in vojske udeležil tudi predsednik začasne Narodne skupščine dr. Ivan Ribar. V svojem govoru je dr. Ribar med drugim izjavil:

»Pri teh volitvah je zmagala prava narodova politika, zmagala je smer narodnoosvobodilne borbe, zmagala je zavest naših narodov.

Že v vojni so bili ustvarjeni temelji Demokratične Federativne Jugoslavije. Drugo zasedanje AVNOJ-a je sprejelo sklepe, s katerimi je bilo potrjeno vse ono, kar so si naši narodi pridobili in priborili, vse, kar je naša neomajna prava in naša zahteva.

S temi volitvami je bilo spet potrjeno vse ono, kar je naše narodnoosvobodilno gibanje vedno in vedno naglašalo, in to je, da se naši narodi Jugoslavije enotni v želji, da se morajo zaječiti vse demokratične pravice narodov na osnovi federacije, kar pomeni enakopravnost vseh narodov Jugoslavije.

Ustavodajna skupščina se bo skoraj sešla. 29. t. m. se sestane in na ta zgodovinski dan, ko so bili ustvarjeni temelji Demokratične Federativne Jugoslavije, na isti dan, ko je bil v noči od 29. na 30. sprejet sklep o naši demokratični in federativni ureditvi, na ta isti dan se bosta sestala oba doma, Zvezna skupščina in Dom narodov, ki bosta vsak na svojem posebnem zasedanju razpravljala o bodoči ustavi.

Skupščina bo odločila, kakšna bo notranja oblika naše države. Vsi narodi morajo izraziti svojo voljo. Vsi narodi morajo na tej skupščini povedati svojo besedo.

Pozdravna brzojavka ob zasedanju ustavodajne skupščine — maršalu Jugoslavije Josipu Brozu Titu

Akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani je na svečani seji glavne skupščine v proslavo druge obletnice zgodovinskega drugega zasedanja AVNOJ-a poudarila daljnosežne idejne pridobitve naše osvobodilne borbe, pomen zgodovinskega časa, ko so bili položeni temelji svobodno odločujoče ljudske oblasti in uzakonjeni sklepi za najvišjo osvobodilno borbo in zgraditev demokratične federativne Jugoslavije.

Vam, nositelju idej naše svobode, maršalu borcu in maršalu graditelju izreka ob tem največjem narodnem in državnem prazniku Akademija znanosti in umetnosti svoje občudovanje, spoštovanje in globoko vdanost.

Prezident: Dr. France Kidrič

V petek, 30. novembra 1945

Prva seja ustavodajne skupščine

Poročilo o prvem predhodnem sestanku Zvezne skupščine in Doma narodov. Med sejo, ki se je začela ob 0.35, so bili v diplomatski loži skupščinske dvorane veleposlaniki Sovjetske zveze, Združenih narodov Amerike in Velike Britanije, Poljske, Bolgarije, Češkoslovaške ter svetniki veleposlaništva v Beogradu. Na galeriji so bili zastopniki kulturnega in javnega življenja ter tujega in domačega tiska.

Predsednik dr. Ivan Ribar je otvoril prvi predhodni sestanek Zvezne skupščine, podpredsednik Začasne narodne skupščine Marko Vujačić pa je otvoril prvi predhodni sestanek Doma narodov Ustavodajne skupščine.

Nato je tajnik Začasne narodne skupščine Mile Peruničić prečital ukaz o sklicanju Ustavodajne skupščine.

Predsedniško mesto je zavezal po letih najstarejši poslanec Zvezne skupščine Tuna Babić, ki je poudaril važnost dela, ki stoji pred poslanci, da določijo novo državno ureditev v zadovoljstvo vseh naših narodov, da ustvarijo republiko.

Druga seja zvezne skupščine

Danes ob 13.20 je bila druga seja Ustavodajne skupščine Demokratične federativne Jugoslavije, ki ji je predsedoval predsednik verifikacijskega odbora Vlada Simić. Sestanku je prisostvoval predsednik ministrskega sveta maršal Jugoslavije Josip Broz Tito z vsemi člani zvezne vlade Demokratične federativne Jugoslavije.

Posebna izdala.

29. 11. 1945

SLOVENSKI
POROČEVALEC

Živela republika!

Včeraj 29. nov. 1945 ob 17.23 je bila v naši prestolnici proglašena republika

Deklaracija ustavodajne skupščine

BEograd, 29. nov. Ustavodajna skupščina je danes ob 17.23 sprejela naslednjo deklaracijo:

V teku iz obdobja Jugoslavije pred vojno ljudski narodi niso mogli izraziti svojih avtonomnih težnj — narodne enakopravnosti in socialne pravice. Namesto, da bi ustvarili njihovo bratstvo in enotnost na osnovi enakopravnosti, je nejudska vladavina hegemonistične klase ustvarjala med njimi vedno globlji prepad in medsebojni razdor. Taka politika zatiranja posameznih narodov in njihovega razdvajanja, kakor tudi brutalna politična in socialna reakcija, ki so jo izvajale reakcijske klase z monarhijo na čelu, je oslabilo državo od znotraj in nasproti zunanjemu svetu, kar je privedlo do katastrofalnih posledic v času vdora fašističnih sil v Jugoslavijo aprila 1941. V času aprilskega vdora Nemci in drugi fašistični sil v Jugoslavijo ni imel Peter II. Karadjordjevič niti sposobnosti niti volje, da organizira odpor ljudstva proti okupatorju, temveč je pobegnil v izvenzemstvo ter nasilje Jugoslavije prepustil njihovi usodi. S svojimi ravnanji v času narodnoosvobodilne boje je Peter II. Karadjordjevič ostal odpor ljudstva nasproti okupatorju. Z vsemi sredstvi je pomagaj narodnim izdajalcem, ki so od leta 1941 neprestano vodili boj proti narodnoosvobodilni vojski, zlasti proti borbodolnim gibanjem ljudstva, ter se sodelovali z okupatorjem. Narodni Jugoslavije so se dvignili v boj proti fašističnemu okupatorju in dosegli enotnost in celotno, čvrsto odločitev braniti svojo neodvisnost in svobodo ter doseči isti svoj delni spoštovanjem narodov. Združenih narodov proti skupnemu sovražniku. V triletnem boju so narod Jugoslavije ustvarili svoje čvrsto bratstvo in enotnost. Oni so s krvjo in življenji svojih najbližjih splošno presegali okupatorje in njihove družne sodelavce, temveč so odstranili vse, kar jih je v preteklosti razdvajalo. Trdno so odločili, da ustvarijo tak notranji red, ki jim bo omogočil mirni razvoj in urejenost boljši in srečnejši bodočnosti. Narodni Jugoslavije so se tako v dobri med prvi in drugo svetovno vojno, kakor tudi v samem teku triletnega osvobodilnega boja, prepričali, da je bila monarhija največja zbirka za ustvaritev nove Jugoslavije, bratske demokratične skupnosti, enakopravnih narodov. Prepričali so se, da je monarhija glavni krivec tudi za v ravnanje nejudskih režimov, tako pred vojo kakor tudi za vse, kar so morali narodi prenesti od d-moših izdajalcev, ki jih je podpisala monarhija.

Na temelju tega in v soglasju s svobodno izraženo voljo vseh narodov Jugoslavije je Ustavodajna skupščina na skupni seji Zvezne skupščine in Skupščine narodov sklenila in sklep v ime ljudstva in na temelju zakonitih volj ob danosti:

1. Demokratična federativna Jugoslavija se proglašajo za ljudsko republiko pod imenom: Federativna ljudska republika Jugoslavija. Federativna ljudska republika Jugoslavija zvezna ljudska država republikanski oblike, skupnost enakopravnih narodov, ki so svobodno izrazili svojo voljo, da ostanejo zedinjeni v Jugoslaviji.
2. S to odločbo se v imenu vseh narodov Jugoslavije končno ukli monarhija v Jugoslaviji, Petru II. Karadjordjeviču pa se z vsa dinastija Karadjordjevičev odzveajo vse pravice, ki so pripadale njemu in dinastiji Karadjordjevičev.

V BEogradu, glavnem mestu federativne ljudske republike Jugoslavije, dan 29. novembra 1945.

Poročevalec Vicko Krstulović je prebral poročilo verifikacijskega odbora in seznam mandatov, ki so bili predloženi v verifikacijo. Poročilo se glasi: verifikacijski odbor je prejel po Zvezni skupščini poročilo zvezne volilne komisije s seznamom 349 izvoljenih narodnih poslancev pri volitvah v Zvezno skupščino Ustavodajne skupščine dne 11. novembra 1945. Na podlagi volilnega materiala je verifikacijski odbor ugotovil, da je bila pri volitvah dne 11. novembra 1945 objavljena ena zvezna lista Ljudske fronte, in sicer: lista Josipa Broza Tita, predsednika ministrskega sveta in ministra za narodno obrambo, da je bilo po volilnem izidu, ki ga je ugotovila zvezna volilna komisija, vpisanih volilcev 8.383.455, od katerih jih je volilo 7.432.469 ali 88,66%.

Od skupnega števila oddanih glasov v vseh okrožjih v državi je dobila zvezna kandidatna lista Ljudske fronte Jugoslavije skupno 6 milijonov 725.047 glasov ali 90,48%, »skrinjica brez liste« pa 707.422 glasov ali 9,52%.

V soboto, 1. decembra 1945

Predlog poslancev iz Srbije za proglasitev federativne ljudske republike

Predsednik Vlada Simić je obvestil skupščino, da so narodni poslanci Srbije predlagali, naj sprejme skupščina predlog deklaracije o proglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Te besede so sprejeli narodni poslanci s splošnim odobravanjem in največjim navdušenjem.

Narodni poslanec dr. Blagoje Nešković je prečital naslednji predlog: »Poslanci Zvezne skupščine iz Srbije predlagamo, da izglasuje Zvezna skupščina deklaracijo o proglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije tako, da bo po sprejemu tega predloga v obeh skupščinah danes sklicana skupna seja glede razpravljanja o tem predlogu.«

Predlog deklaracije je podpisalo 115 narodnih poslancev iz Srbije.

Besede Borisa Kidriča v razpravi

»Tovariši narodni poslanci! V celoti se pridružujem deklaraciji tovariša Neškovića. Lahko izrazimo samo zadovoljstvo, ker so vsi narodi Jugoslavije hvaležni srbskemu narodu, ki je preko svojih predstavnikov izrazil, da hoče jugoslovanski narodi republiko. Narodno osvobodilna borba in njene pridobitve so velika stvar, največja stvar v zgodovini naših narodov. Ta narodnoosvobodilna borba ne bi bila dejansko zaključena in njene pridobitve ne bi bile dokončno potrjene, če ne bi ustavodajna skupščina v samem začetku svečano izglasovala to, za kar se je izjasnilo

naše ljudstvo pri volitvah — če ne bi izglasovalo Federativne ljudske republike Jugoslavije. V imenu slovenskih narodnih poslancev lahko izjavim, da to, za kar se je boril slovenski narod, v nerazrušljivi skupnosti vseh jugoslovanskih narodov, ne bi dobilo svojega sijajnega potrdila, če ne bi dobili republike. Republika predstavlja za svobodne narode dosego vsega tega, o čemer so sanjali njihovi najboljši kulturni duhovi in za kar se je borilo samo ljudstvo.«

Podpisovanje deklaracije

Deklaracijo so za maršalom Titom, ki je podpisal prvi, podpisali vsi navzoči narodni poslanci.

Ko je bilo glasovanje zaključeno, je predsednik Vlado Simić objavil, da je vseh 344 navzočih narodnih poslancev glasovalo za predlog o proglasitvi Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Vsi navzoči so vstali in dolgotrajno in navdušeno ploskali ob skandiranju: »Republika! Tito! Tito!«

Mogočna manifestacija Ljubljane ob proglasitvi republike

Ob prvem mraku so zagrmeli topovi na gradu. Ljubljana jih je že ves dan nestrno pričakovala. »Imamo republiko!« Topovi, ki so jo priborili, so jo tudi naznanili. V trenutku so oživele ulice. Ljudem so se razjasnili obrazi, znanci in prijatelji so si čestitali. Sprevedli, baklje, pesem, zastave, godbe, morje luči in napisov. Ljubljana manifestira... Ljubljana pozdravlja republiko. Svetloba in ljudeh, z gradu pozdrav: »Živela republika!«

Resolucija, poslana ustavodajni skupščini

»Zbrana Ljubljana manifestira in prisrčno pozdravlja prvi akt Ustavodajne skupščine: proglasitev Federativne ljudske republike Jugoslavije.

Preko težkih borb in s trdnim zaupanjem do naših voditeljev smo dosegli zmago nad zunanjimi in notranjimi sovražniki — izrgali državo trinogom in jo dali v roke sinovom ljudstva.

Dosegli smo enakopravnost med narodi Jugoslavije, dosegli smo državno obliko, v kateri je delo merilo in cena vsakega posameznika. Zato ob zgodovinski prelomnici med starim in novim obljudbamo, da bomo s požrtvovalnostjo in delom s podvojenimi silami pristopili k izgradnji naše federativne ljudske republike...«

Zadnje operacije 16. udarne brigade Simona Gregorčiča

Dne 25. aprila 1945 je štab naše brigade dobil od štaba 30. divizije nalogo, naj čimprej uniči nemški postojanki na Predmeji in Otlici. Takoj nato smo poklicali po telefonu komandante bataljonov. Njim je komandant brigade Tarzan dal nalogo, naj v noči med 25. in 26. aprilom obkrožijo postojanki. Po obkrožitvi smo se v štabu dogovorili za hiter napad. Naši borci so imeli kar visoko moralo. Odpočili so se od težkih bojev, ki jih je imel 9. korpus potem, ko je osvobodil nemško obkolitev v Kozjih stenah v Trnovskem gozdu. V teh bojih so bili borci zelo odločni. Borci vseh enot so med streljanjem tako vpili »na juriš«, da so Nemci kar zapuščali domobrance. Moram poudariti, da domobrance proti nam niso sprožili niti enega strela. To obnašanje nam je dalo še več poguma. Naši borci so se z vsem navdušenjem bojevali z vsakim posameznikom. Boj se je končal ob enajsti uri 26. aprila.

Potem je brigada zbrala in štelu izgube. Padel je kurir iz štaba brigade, drugi kurir je bil ranjen, tretji ranjenec je bil skupaj s komisarjem brigade Zorkom. Ujete domobrance pa smo razdelili v različne enote. Po kosilu smo prejeli telefonsko sporočilo, naj zasedemo položaje od Predmeje do Krnice. Bataljoni še niso zasedli svojih položajev, ko smo dobili v štab brigade povelje iz štaba 30. divizije, naj gremo takoj v boj za osvoboditev Trsta. Nemudoma smo se zbrali na Krnici, kjer je imela brigada svoj štab.

Dne 27. aprila ob dveh zjutraj je bilo na Krnici vse pripravljeno za odhod. Spustili smo se v Vipavsko dolino. Na pohodu smo imeli predhodnico. Na cesti Ajdovščina-Gorica pa sta bili postavljeni močni zasedi. Brigada je prekoračila cesto in nadaljevala pot do vasi Batuje. Tu smo se ustavili. Dogovorili smo se, kako bomo prekoračili reko Vipavo. Operativni oficir je naročil minerjem, naj zasilno popravijo most. Pohod je bil dolg, zelo naporen in nevaren. V tem predelu je bilo veliko Nemcev in četnikov. V Škrbini so nam pripravili dobro ko-

minerskega voda za vsak bataljon porezali žično oviro.

Takoj nato je bataljon z levega krila dobil nalogo, naj previdno prečka žico in cesto, za njim je šel tudi bataljon z desnega krila. Bataljon levega krila se je že postavljal v strelce onkraj ceste. Sovražnik je zaslutil nekaj ne navadnega in v temi začel streljati na slepo. Naši borci na to streljanje niso odgovorili. Ta čas so izrabili za hitro preskakovanje ovir in obkoljevanje. Bila je tretja ura zjutraj.

Štab brigade je dal povelje za juriš. Vnelo se je. Nemci so po jarkih začeli bežati proti Proseku. Za seboj so pustili težko brezo. Mi smo nalezili še na bonbone v jarkih. Razveselili smo se, ker smo jih imeli za hrano v bojih za osvoboditev Trsta. Ekonomski kuharji so vsakemu borcu dali po dva kilograma teh bonbonov.

Ko smo potem dosegli vrh med Trstom, nas je sovražnik napadel v bok. Sovražnikov ni bilo veliko, naši borci so jih obkolili in potolkli. Sovražniki so bili nemški ujetniki, po rodu Ukrajinci.

Skrivnostno sporočilo

Med bojem je prišlo do štaba brigade mlado dekle s pismom. Ko mi ga je izročalo, je dejalo, naj gremo takoj v Barkovlje, ki da so že osvobojene. Takoj nato je dekle odšlo. V pismu je bilo napisano tisto, kar nam je povedalo dekle. Podpis je bil nečitljiv. Te skrivnosti še do danes nisem razvozljaj, kajti pozneje smo ugotovili, da vse to ni bilo res. Brigada se je začela spuščati v dolino proti Barkovljam. Prispeli smo do prvih hiš nad staro cesto, ki pelje proti Kontove-

lu. Pri teh hišah smo se nekoliko odpočili. Dobili smo nekaj kruha. Potem smo se začeli previdno spuščati na cesto. Ko smo zasedli nekaj vinogradov, so pritekli obveščevalci in poročali, da skozi vinograde bežijo različni ljudje, uniformirani in oboroženi. Takoj smo okrepili prehode med vinogradi in v kratkem času smo imeli veliko ujetnikov. Bilo jih je okrog 80. Vse smo takoj poslali na štab divizije v Repentabor. Po ukazu iz štaba divizije bi morali blokirati novo cesto in železnico, a to ni bilo lahko, ker je tam kar mrgolelo dobro oboroženih sovražnikov. Nemci so imeli v ribiškem pristanišču manjši ladji. Štab brigade se je sestel s komandanti bataljonov in sklenil, da se umaknemo nad staro cesto, kjer je bil še vedno štab brigade.

Osvobojene Barkovlje

Dne 30. aprila zjutraj smo bili pripravljene za napad. Akcijo smo začeli ob 5. uri, tako da smo že dobro videli sovražnika. Vinograde in del železnice smo lahko zasedli, sovražnika pa smo prisilili v umik na novo cesto in na obalo.

Nato se je začel boj za spodnji del Barkovlj in pristanišča. Naše levo krilo pa je obkolilo svetilnik. Minomet in težke strojnice so s križnim ognjem in minometom vžgali po nemških položajih in ladjah. Tedaj je med Nemci zavladalo velika panika. Begali so sem ter tja. Naš minomet, ki je obstreljeval obe ladji, jim ni dal možnosti, da bi vžgali po nas. Ko je naš minomet utihnil, ker mu je že primanjkovalo streliva, sta se tudi ladji na pomolu že odvezali in se umikali. Potem so Nemci hoteli zbežati na morje s čolni barkovljanskih ribičev, vendar smo vse potopili z rafali naših strojnic. Nemci so videli, da tu ni rešitve, in so začeli

bežati proti Trstu. Barkovlje so bile osvobojene.

Bataljon desnega krila je ostal na blokadi dveh cest in železnice, vse drugo se je previdno premikalo proti Trstu. Levo krilo, ki je imelo nalogo obkoliti svetilnik, od koder so se še oglašali posamezni strelci se mu je približevalo in naši borci so čez zidovje svetilnika vrgli nekaj ročnih bomb. Kmalu se je pojavila bela zastava. Nato sta do nas prišla dva oficirja parlamentarca, ki sta ponujala vdajo. V svetilniku smo zajeli 100 dobro oboroženih mož, ki smo jih takoj poslali na štab divizije. V skladišču smo našli lep plen novega orožja in streliva: brzo-strelke in nekaj šarcev. Ko smo od svetilnika prodirali še naprej proti Trstu, so Nemci z dveh ladij z brzo-strelnimi topovi streljali na nas. Tedaj sta prileteli naši letali, ki sta bombardirali ladji, a ju nista zadeli. Potem so z ladij še bolj vžgali po nas. Tu je bil težko ranjen še en komandant bataljona, ki ga nisem poznal po imenu.

Poulični boji

Prodrli smo v Rojan in zasedli prvi del ulice Udine. Tu smo se sešli z borci desnega krila 19. brigade Srečka Kosovela. Pred nami pa je bila še zahtevna naloga, ker je na železniški postaji mrgolelo nacističnih vojakov.

Po zasedbi ulice Udine so nas Nemci skušali izriniti od tam. Dvakrat so zasedli šolo v našem zaledju, a smo jih pregnali. Pozneje smo začeli blokirati vse dohode na ulico Udine. Kljub temu so nas Nemci popoldan skušali izriniti. Tako je bilo vse do večera. Dva Nemca sta padla tik pred vrati štaba naše brigade.

Okrog 11. ure dopoldne je prišla na štab desetina italijanskih financarjev in karabinerjev, ki nam niso znali povedati, kdo jih je poslal. Dali smo jih v zaledje pri trgu in stopnicah pri ulici Udi-

ne. A Nemci so prišli po stopnicah na ulico Udine. Na srečo je partizanska patrolja opazila, da so Nemci postavljali zasedo, in so jih pregnali od tam. Financarje in karabinerje pa smo poslali na štab komande mesta Trsta. Nemški ujetniki so si večinoma potrgali čine in znake enot.

Pred polnočjo je pred našimi položaji vse utihnilo. Obveščevalci so sporočili, da ni več videti sovražnikov.

V noči pred 1. majem so pred svitom naši borci začeli pregledati železniško postajo in vse hiše ob obali. Že v začetku smo ujeli veliko nemških vojakov. Nekaj jih je še nosilo orožje, niso se pa upirali. Preden smo prišli na trg Unita, smo poslali celo kolono ujetnikov na Kras. Samo okrog trga smo zajeli čez 200 nacistov.

Prvega maja ob 5. uri zjutraj smo premestili operativni štab brigade na trg Unita. Čiščenje mesta se je nadaljevalo ob obali starega in novega pristanišča. Tu smo se sešli z borci 4. armade in se navdušeno pozdravili. Za nas je bil to konec vojne, čeprav so v samem mestu, na Opčinah in okolici še bili sovražniki.

Angleži in Amerikanci še niso prišli v Trst. Dvakrat na dan je prišel na naš štab novozelandski podpolkovnik. Vsakokrat je spraševal, kdaj jih bomo spustili v Trst, saj so imeli nalogo, naj pridejo tja čimprej. Naš odgovor je bil vedno enak: v mesto bodo lahko šli takrat, ko bomo iz Beograda dobili obvestilo. Blokirali smo jih na železnici in na obeh cestah med Barkovljami in Prosekom do 11. ure 2. maja 1945. To je dokaz, da smo jugoslovanski partizani s pomočjo italijanskih tovarišev sami osvobodili Trst, in ga ne okupirali, kot pravijo Vidali in nekateri drugi. Povedati moram še, da sem bil takrat načelnik štaba 17. udarne brigade Simona Gregorčiča.

Leopold Caharija-Pepe

SKUPŠČINA OBČINE PIRAN

ČE SE OZREMO NAZAJ V
PRETEKLOST, NAJ OŽIVI
SPOMIN NA DNEVE, KI SO
POMENILI – ČEPRAV SO BILI
KRVAVI IN POLNI BOJNEGA
HRUPA – ZARJO NAŠE
VELIKE POMLADI

Čestitajo vsem občanom, borcem
in delovnim kolektivom ob
letošnjem prazniku dneva republike
– 29. novembru

Ob dnevu republike se jih s ponosom spominjamo

V Žiri nas pripelje strma vijugasta cesta s Trebije prek Fužin. Za ovinkom v vasi Selo se odpre pogled na Žirovsko kotlino. Na koncu te vasi pred betonskim mostom prek Gmajnskega potoka pri Martinu v Brdu stoji na desni strani grape nekaj metrov nad cesto spomenik. Žirovska borčevska organizacija ga je odkrila 11. novembra 1951 v spomin junakom, padlim v jurišu Gorenjske brigade (pozneje imenovane Prešernove), ki je na tem kraju v zgornjem jutru 4. avgusta 1943 prebila obroč nemške ofenzive v obkoljenem Žirovskem vrhu. Skupina borcev te brigade, ki je štela okrog 150 borcev, se je prebila s hriba navzdol po drči Jerebcove gmajne na desni strani Gmajnske grape na parceli, imenovani Lopatnica.

Po dvakratnem poskusu, da bi se del Gorenjske brigade neopazno izmuznil nemškemu obroču iz obkoljenega Žirovskega vrha, se je 3. avgusta 1943 v Zatrežniku v Žirovskem vrhu zbrala skupina okrog 150 borcev brigade in Gorenjskega odreda. Borci so bili brez hrane. Ofenziva je trajala že tretji dan. Nemci so prodirali z vseh strani. Nemci so bombardirali in pregledovali gozdove z letalom. Borcem je primanjkovalo streliva, imeli pa so precej ročnih bomb, upali so, da se bodo naslednjo noč uspešno prebili iz obroča.

Skupino sta vodila komandanta bataljona v brigadi Albin Drolc-Krtina in Oto Vrhunec-Blaž Ostrovrhar s političnim komisarjem Francem Jernejcem-Milčtom. V skupini sta bila tudi dva domačina iz Žirov, ki sta poznala razmere in območje ter kot vodnika prispevala velik delež, da je preboj iz obroča potekal po načrtu.

Sporočilo o čevljih

To sta bila Leander Mlinar-Bogdan iz Žirov, kurir pri Žirovski četi, ki je vzdrževal zvezo iz Žirovskega vrha prek Polhograjskih Dolomitov in Verda na Ljubljanski vrh z Dolenjsko, in Leopold Kavčič-Svarun iz Stare vasi pri Žireh, tedaj namestnik političnega komisarja v prvem bataljonu Gorenjske brigade. Oba sta padla v NOV. Onadva sta posredovala, da so v Kladju v Žirovskem vrhu organizirali mladinko Jožo Jurca-Jolando, Pivkovo iz Kladja, da je odšla s pismom v Žiri. Pri aktivistih naj bi poizvedela, kje so najboljše možnosti za preboj enote iz nemškega obroča. Kakor ji je bilo naročeno, se je zglasila v Čizmarški zadrugi pri čevljarskem mojstru, očetu Leandra Mlinarja, ki je poskrbel, da je prinesla enoti podatke o najslabšem nemškem zavarovanju v obroču.

Pri čebelnjaku Strojerevega Milana v Stari vasi so se zbrali terenski aktivisti: Albin Čadež, kleparski mojster, Filip Potočnik, trgovec, Franc in Lovro Kavčič, čevljarja, Milan Dolenc, strojar in Franc Grošelj-Krtar. Sled-

nji je bil invalid brez noge in je po cesti na Dobračevi in Selu obšel nemško zaporo in zasede ter se sam prepričal, da je najslabše nemško zavarovanje obroča med Šurkovo in Martinovo hišo na Selu. Prav te podatke so pismeno izročili Joži, ki jih je srečno prenesla v čevljih do enote v Zatrežniku.

Tako se je 3. avgusta v poznih večernih urah zbrala vsa skupina borcev brigade v Zatrežniku na levi strani Zatrežniške grape. Poveljstvo je prevzel Albin Drolc-Krtina. Določena je bila skupina enajstih bombašev, ki jih je vodil Vinko Žontar-Aleksandrov, znani bombaš iz Dolomitskega odreda. Vodila sta jih že imenovana domačina. Izjemno pomembno vlogo je takrat v enoti odigral ljudski pesnik in komandant Oto Vrhunec-Blaž. Ta je spodbujal in navduševal borce za preboj, v katerem je tudi sam sodeloval z mitraljezom.

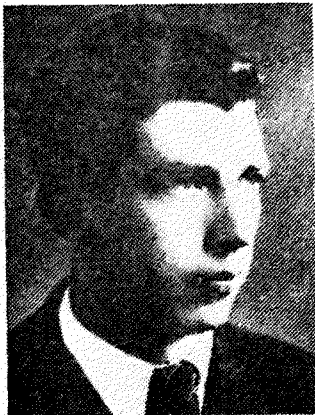
Z jurišem skozi obroč

V temni noči so krenili na pohod. Na čelu so šli bombaši, ki so se priplazili do nemške zasede in jo zasuli z bombami, nato pa mitraljezi, ki so razbili dva reflektorja, ki sta izmenično osvetljevala okolico in glavno cesto. Medtem so se pognali borci s krikom na juriš po drči iz gozda prek ceste in travnika proti reki Sori. Pebilo se je nekaj čez sto borcev, drugi pa so se umaknili v Žirovski vrh. Nemci so se po preboju kljub presenečenju kmalu organizirali in streljali za umikajočimi se borci. Kljub svitu na obzorju je umikajoče se varovala gosta megla v dolini. V tem preboju na Selu so padli trije borci Gorenjske brigade, in sicer:

Janez Jamnik-Žane, Udovčkov, rojen 29. septembra 1919 v Pungertu, Škofja Loka. Bil je sin malega kmeta. Pred vojno je končal gimnazijo v Kranju in nato obiskoval kadetsko pilotsko šolo bivše jugoslovanske vojske. Junija 1943 se je prostovoljno pridružil Loški četi in Gorenjski brigadi. Padel je v jurišu Gorenjske brigade v zgodnjem jutru 4. avgusta 1943 na Selu pri Žireh. Pokopan je bil na pokopališču Dobračeva pri Žireh, odko-

der so po vojni prenesli njegove posmrtni ostanke na pokopališče Sora pri Medvodah.

Valentin Šturm-Lenin, Kajžarjev, rojen 14. februarja 1916 na Prtovču kot sin gozdnega delavca. Valentin se je po končani osnovni šoli preživljal kot gozdni delavec. Bivši jugoslovansko vojsko je služil pri planincih v Škofji Loki, kjer je prejel medaljo dobrega strelca, kar je razvidno z njegove fotografije. Že leta 1942 je aktivno sodeloval s partizani, februarja 1943 pa je prostovolj-

Janez Jamnik-Žane

no stopil v Selško četo Gorenjskega odreda. Pozneje je bil borec tretjega bataljona Gorenjske brigade. Ob preboju Gorenjske brigade na Selu pri Žireh v zgodnjem jutru 4. avgusta 1943 je bil hudo ranjen; dobili so ga Nemci in na kraju samem ustrelili. Pokopan je na pokopališču Dobračeva pri Žireh.

Janez Mrak-Jurče, Jožef, rojen 16. januarja 1921 v Virlogu, Škofja Loka, po poklicu mizar. Bil je sin finančnega uradnika v Mestni hranilnici v Škofji Loki. Ob prihodu okupatorja se je opredelil za OF in 29. marca 1943 prostovoljno stopil v partizanske enote Gorenjskega odreda in pozneje v Gorenjsko brigado. V zgodnjem jutru 4. avgusta 1943 je bil hudo ranjen. Pred Nemci se je zavlekel v koruzo, kjer so ga dobili in ga odpeljali v Sokolski dom v Žireh. Tam ga je ranjenega zasiljeval gestapovec Pfajfer iz Škofje Loke, ki je po zaslišanju botroval njegovi smrti, da so ga ustrelili za pokopališkim zidom na Dobračevi. Po vojni so njegove posmrtni ostanke prenesli na pokopališče v Staro Loko.

V tem jurišu je bil od drobcev ročne granate ranjen v čelo in prsi brigadni borec Rajko Vute s Prevalj. Obležal je nazavesten pod cesto v travi ob Gmajnskem potoku. Ves krvav se je prebudil iz omedlevice že ob

belem dnevu, ko je pripeljal po cesti napol blindirani nemški tank z vojaki, Loki. Vojaki so ga odpeljali do v Škofjo Loko. Naslajali so se nad njegovo nesrečo in ga prikazovali kot bandita, ne da bi mu dali zdravniško pomoč. V Škofji Loki so ga zaprli v klet na žandarmerijski postaji. Šele naslednji dan so žandarji pogledali v klet. Nato so ga odpeljali v begunjske zapore. Pri zaslišanju gestapovci nikakor niso mogli doumeti, kako je prišel v Gorenjsko brigado s Koroške. Ker je znal nemški

Valentin Šturm-Lenin

jezik, ga je to rešilo najhujšega. Poslan je bil v taborišče v Avstrijo, kjer je preživel vojno. Zaradi poškodb v tem jurišu je bil po vojni operiran. Leta 1984 je umrl na Prevaljah kot ugleden družbenopolitični delavec.

Ponoven spopad

Po jurišu je skupina borcev, med katerimi so bili v večini bombaši, pod vodstvom Vinka Žontarja-Aleksandrova zašla preveč na desno od kraja preboja. Pod vasjo Selo je na travniku prečkala potok Zatrežnico, misleč da je to reka Sora, in se po desni strani potoka vračala proti Žirovskemu vrhu. Ob prihodu v strnjeno vas Selo se je srečala z Nemci in se ponovno spopadla. Iz neposredne bližine je strel rnil v levi komolec Franca Žontarja-Svobodo, doma iz Duha pri Škofji Loki. Imel je srečo, da se je po naključju zatekel h kmetu Janezu Bogataju-Kodornu, pripadniku OF, ki mu je s hčerko Zinko pomagal. Za silo sta mu obvezala razmesarjeno roko in mu poiskala zatočišče pod snopi žita v štantu Cenetovega kozolca. Čez dan mu je Kodorna dejal hrano in mu poslal medicinsko sestro, ki mu je strokovno očistila in obvezala rano. Zvečer so ga odpeljali na Ledenico h Krojčevemu Lojzetu, kjer sta zanj skrbela Krogarjeva Ivanka in njen mož Muhovec Jože, rano pa mu je zdra-

vil dr. Viktor Volčjak, zdravnik v Žireh.

Borec Lovro Korošec-Branko je reševal ranjenca Svobodo. Ko ga je pustil pri Kodornu, je sam odšel za drugimi. Naletel je na Nemce, skočil pod cesto in se na hišnem dvorišču hotel prikriti pod leseni zaboj. Ko je dvignil zaboj, je iz njega planil nemški vojak in zbežal v vas. Spet se je srečal z Nemci. Pred njimi je tekel po cesti, skočil v potok Zatrežnico in se prikril v vodi pod vrbami v neposredni bližini glavne ceste nasproti hiše

Janez Mrak-Jurče

Andreja Nagliča na Selu. Ves dan je bil skrit v vodi pod vrbami. Zvečer se je s pomočjo hčerke Milke zatekel v Nagličevo hišo. Varno zatočišče mu je priskrbel Nagličeva žena Leopoldina na skednju pri Katarini Bogataj-Kendovki na Selu. Že po nekaj dneh se je varno vrnil v partizanske enote.

Preostala skupina je krenila po Brežniški grapi po kolovozni poti navzgor. Čez dan so se zatekli h kmetu Brežnikarju v Zatrežniku. Takrat sta na kmetiji živeli mati Marjana Demšar in hčerka Frančiška. Vseh šest si je zatočišče poiskalo na skednju nad hlevom. Kmetijo sta obiskali dve nemški patrulji. Patrulja orožnikov in carinskih stražnikov je le počivala na dvorišču. Policijska patrulja pa je opravila temeljito preiskavo v kozolcu, hlevu in hiši. Na srečo policisti niso preiskali skednja. Že vrh stopnic pred skednjem so bili, a so se vrnili na dvorišče, ko so opazili, da se je njihov oficir umaknil v hišo. Le srečno naključje je rešilo partizane.

Glavna skupina se je po preboju umikala do Sore in prek Kodornove brvi ter travnika v Dovško grapo čez zaselek Dovce v vasi Lediniča, mimo kmeta Prvičena v Jarčji dolini na vrh hriba na Planini. Od tam so se spustili v Mrzliško grapo in iz nje krenili navzgor v Mrzli vrh mimo kmeta Pelehana, kjer

so prekoračili z minskimi polji zasejano mejno črto med Nemčijo in Italijo. Vodstvo skupine je pred odhodom na italijansko stran prevzel komandant Oto Vrhunec-Blaž, ker je Krtina z vodnikom Svarunom ostal v Koprivniku nad Žirmi z nalogo, da vzpostavi zvezo s skupino brigade, ki se je že v noči od 2. na 3. avgust 1943 izmaknila iz obroča prek Todraža v Poljanske hribe. Ustavila sta se pri Lojzetu Gantarju-Selaku, kmetu v Jarčji dolini, odkoder sta poskrbela za zvezo z Žirovskim vrhom.

Ko je skupina prekoračila mejo, so krenili med vasjo Breznica in Korita do kmeta Srnaka v Krnicah. Tu so se za silo najedli, odšli na Zgornji Vrsnik in se utaborili v gozdu Balantove Drage. Kurir Leander Mlinar-Bogdan se je v Zgornjem Vrsniku povezal s sorodniki Balantovimi, pri katerih so dobili hrano. Z Žirmi in domačimi pa se je povezal prek kmeta Franca Benčina-Peska na hribu nad Žirmi. Takrat je tekla mejna črta med Nemčijo in Italijo za Peskovo domačijo, tako da je bila ta še na nemški strani. Poslal je domov obvestilo, naj takoj organizirajo hrano za sto partizanov. Po prejetem obvestilu je Leandrov oče takoj seznanil odbor OF v Žireh, ki je takoj organiziral prehranjevalno akcijo. Posamezni odborniki so obiskali premožne vaščane, pri katerih so nabrali šest vreč živeža. Posebno sta se pri tem izkazala Anton Beovič-Dalmatincec, gostilničar v Žireh, in Ivan Kavčič-Katernik, gostilničar v Stari vasi. Poleg živeža sta podprla partizane tudi z denarjem, to je z lirami, kruh pa je spekel Ivan Bogataj-Žan, pek v Žireh. V popoldanskih urah je vreče hrane s konji odpeljali do Peska Jaka Kavčič-Brence, kmet v Žireh. Ob prihodu na Pesek so ga tam že pričakali partizani, ki so hrano prevzeli in jo odnesli. Že po dveh dneh so se partizani vrnili z Vrsnika mimo vasi Goropeke v Žirovski vrh, se tu na Golem vrhu sestali z ostalo skupino brigade in krenili na Dolenjsko.

V času nemške ofenzive, imenovane Žirovska hajka, od 1. do 5. avgusta 1943 na Žirovski vrh, je prebivalstvo Žirovske kotline enotno podpiralo in pomagalo partizanom. Organizacija Oslobojilne fronte je delovala nemoteno kljub močni nemški postojanki žandarjev in graničarskih enot v Žireh. Prav posebno so se izkazali kmetje po vaseh Žirovskega vrha, saj skoraj ni bilo kmetije, ki ne bi v tej hudi preizkušnji dala zavetje partizanom. **Janko Mrovlje**

Skupščina občine

Koper

in družbenopolitične organizacije

Čestitajo vsem občanom, delovnim ljudem in nekdanjim borcem za dan republike – 29. november

SKUPŠČINA OBČINE RIBNICA

DAN REPUBLIKE PRAZNUJEMO V OKOLIŠČINAH UTRJEVANJA SAMOUPRAVNIH PRAVIC IN DOLŽNOSTI DELAVCEV IN VSEH NAPREDNIH SIL V NAŠI DRUŽBI. PRAZNIK NAJ BO HKRATI PRIJETEN ODDIH IN RAZVEDRILO.

SAMOUPRAVNA STANOVANJSKA SKUPNOST IZOLA

Čestita vsem delovnim ljudem, nekdanjim borcem NOV za 29. november – dan republike Odločno vztrajamo, naj se uresničijo vse pravice, ki so nam dane z ustavnimi dopolnili. Delovni človek naj bo stebler napredka naše socialistične domovine

Na Kozjanskem v drugi polovici 1944. leta

»Poglej, zlilo se mi je oko,«
reče divizijski komisar Džidži
intendantu Tilnu

V začetku 1944. leta je Glavni štab NOV in POS poslal Mirka Frankiča-Tilna na Štajersko z nalogo, da organizira intendantsko službo 4. operativne cone. Tilen se je že izkazal kot intendant Cankarjeve brigade, 15. divizije in 7. korpusa. Potem ko je obredel Moravsko in Štajersko, je v drugi polovici leta 1944 prišel na Kozjansko, da bi videl, kako je pri Kozjanskem odredu urejena intendantura. Tilnovi spomini na to obdobje so takile:

»Na hitro sem ugotovil, da borci niso lačni, le način pridobivanja hrane ni bil pravilen. Na sestankih z intendanti čet, bataljonov, odreda in gospodarskih komisij sem razložil navodila izvršnega odbora OF in glavnega poveljstva o oblikah preskrbovanja hrane.

S prvim bataljonom Kozjanskega odreda sem šel na Vetrnik, na hrib nad Kozjem. Takrat je ustašem na hrvaški strani že močno primanjkovalo hrane, zato so večkrat vdrla na slovensko ozemlje in ropali po okoliških vaseh.

Ko smo bili na Vetrniku, so pritekli k nam vaščani in tarnali, da so ustaši spet na roparskem pohodu. Janez Rozman, načelnik štaba odreda, in Rudi, poveljnik prvega bataljona, sta s svojimi borci takoj krenila v napad. Ustaše sta gonila vse do meje in spotoma med bojem pobirala naropano blago in živino, ki so jo že gnali proti Hrvaški.

Ljudje so bili naše zmage tako veseli, da so spekli piščance in kokoši ter nas pogostili z vinom. Bolj kot kdajkoli smo čutili, da smo

prava ljudska vojska, ki brani svoj narod, svojo domovino. Čustveno prežet z vero v pravičnost poti, ki jo ubira partizanska vojska, sem se spomnil povelja glavnega poveljstva z dne 25. novembra 1942, v katerem je med drugim rečeno: Čim više je potrebno dvigniti častno ime partizana. Ne more biti partizan, kdor tudi v svojem osebnem vedenju ne izpolnjuje nalog borca za svobodo.

Dan za dnem, noč za nočjo, poleti in pozimi, lačni ali siti, bos ali obuti smo izvrševali to povelje.

Na Bizeljskem je bila graščina, katere lastnik je bil italijanski grof. Slišal sem, da je star šele nekaj nad štirideset let. Poklical sem ga na zvezo, čeprav sem bil trdno prepričan, da ne bo prišel.

Namesto njega se je pri meni oglasila njegova žena.

– Mož je bolan, pa sem jaz prišla namesto njega, – je rekla.

– Vi želite postati partizanka? – sem jo osuplo vprašal in z očmi premeril od pete do glave.

– Saj nisem rekla, da sem prišla k partizanom. Prišla

sem le namesto moža. Saj ste ga vendar poklicali na sestanek.

A tako, sem si mislil. Gospod grof pošilja v predhodnico svojo zalo grofico.

– Njega smo poklicali, ker je objavljen razglas o splošni mobilizaciji, – sem pojasnil in začel razlagati, da moramo v boju proti fašizmu in nacizmu sodelovati vsi, ne glede na narodnost. Zatrjevala je, da se mož ni izmaknil sestanku, temveč da je bolan in nesposoben za vojaščino. Končno sva se sporazumela, da bo ona po svojih močeh pomagala naši vojski. Zmenila sva se še za drug sestanek.

Komaj sem verjel, da bo prišla. Sum se je razpršil, ko sem jo zagledal na jahalnem konju. Prinesla nam je 10.000 mark in poklonila konja. Pozneje sem zvedel, da je bil njen mož res bolan.

Na Štajerskem so ljudje še marsikaj lahko kupili za marke. Za primer naj povem, da sem na Bizeljskem za 26 mark kupil 30 kilogramov težkega prašiča. Denar, ki mi ga je dala grofica, sem izročil intendantu Kozjanskega odreda.

Za menoj je na Kozjansko prišla 14. divizija, ki je likvidirala štiri sovražne postojanke. Večja postojanka je ostala le še v Kozjem, ki jo je napadla Bračičeva brigada. V dveh utrjenih stavbah so se branili kočevski Nemci.

Ob desetih zvečer je zagrnelo. Že v začetku je padlo nekaj borcev. To nas je prepričalo, da smo nemočni proti sovražnikovim železobetonskim bunkerjem. Ko bi vsaj imeli kakšen top! Protitankovska puška ni mogla zdrobiti debelega zidovja.

Ozrli smo se proti zvoniku. Kakšna sreča, da v njem ni bilo sovražnika. Tja gor smo poslali skupino borcev s strojnico in bombami, ki so iz zvonika streljali na strehe sovražnikovih postojank. Dobro smo vedeli, kaj hočemo. Iz gasilskega doma smo pripeljali gasilsko brizgalko in z bencinom ali petrolejem poškropili ostrešje.

Visok plamen je obsijal okolico in ozaril vedre obraze junakov boja, ki so v ognju že videli začetek zmage. Huda vročina je Nemce prisilila, da so drug za drugim zlezli iz postojanke. Z dvignjenimi rokami, sajastimi od dima in prestrašenih oči, ki so zbegane zrle v zmagovalce.

Od nekdaj je pritekel kurir in nas obvestil, da je v bližnji hiši gestapovec. Z Alojzom Žokljem-Džidžijem, političnim komisarjem 14. divizije, sva se v spremstvu kurirjev približala hiši. Vrag vedi, zakaj sem hotel biti povsod prvi, povsod zraven. Blizu hiše smo kričali gestapovcu, naj se vda. Tedaj je med nas padla ročna bomba in eksplodirala. V prsih sem začutil bolečino. Kurir pred menoj se je opotekel, se zvil v gubo, pokleknil in padel na obraz. Bil je mrtev. Alojz Žokalj si je ogledoval ranjeno roko, se obrnil k meni in me vprašal: – Tilen, poglej, kaj je z mojim očesom? –

Strmel sem v njegovo oko in v prepričanju, da govorim resnico, rekel:

– Ne vidim nobene rane,

Alojz Žokalj-Džidži (v sredini), politični komisar 14. divizije, Ivan Ponebšek-Matiija, poveljnik zaščitnega bataljona 4. operativne cone (levo) in Ivan Vavpetič-Slosar, komandant mesta Gornji grad, fotografirani septembra 1944. leta.

le solziš se od eksplozije in dima –

V resnici je komisar Žokalj tedaj oslepel na desno oko. To se je zgodilo 10. septembra 1944. leta.

V spomin na ta dogodek v prsih še danes nosim svinčene ostanke bombe. Dokler mirujejo, naj bodo notri, pravijo zdravniki. Le rentgenologi me vedno vprašajo, kakšno 'zlato' nosim v rebrih.

Zdravnik Jože Benigar naju je obvezal. Ne jaz ne Alojz Žokalj sploh nisva šla na zdravljenje v bolnišnico. Namesto injekcije nama je Benigar dal kozarec žganja.

Iz ene stavbe smo pregnali sovražnika, v drugi je ostal. Po tem napadu so enote 14. divizije krenile v prehranjevalno akcijo v vasi okrog Brežic, kjer so bili naseljeni kočevski Nemci. Zaplenili smo 80 glav živine, za popestritev jedilnika pa še okrog devet vreč kokoši.

Molzne in plemenske kraje smo dali v rejo siromašnim kmetom na Kozjanskem. Druga živina nam je bila potrebna za prehrano.

Marko Frankič-Tilen in Alojz Žokalj-Džidži živita v Ljubljani.

Jože Vidic

VLASTA BELTRAM

KOMANDA MESTA KOPER

Novinci so se nato zbrali na določenem krogu in od tam v spremstvu borcev komande mesta Koper odhajali v Brkine, kjer so bili zdravniško pregledani in razporejeni v brigade na področju 7. korpusa. Vpoklicani so se disciplinirano javljali na zbornem mestu, izjeme so bile le v krajih, kjer je bilo, zaradi stalne sovražnikove navzočnosti, gibanje slabo razvito. Mobilizacija je bila uspešna kljub stalnemu sovražnikovemu nadzoru terena. Vodstvo korpusa jo je takole ocenilo: »... Če ne bi bila narodna zavest prebivalstva tako visoka, ne bi niti mobilizacija uspela v takem obsegu, vendar se še nadaljuje...« (Arhiv Inštituta za delavsko gibanje v Ljubljani)

Po velikih zmagah zaveznikov leta 1943 pri Stalingradu in v severni Afriki je bila vojna odločena. Zavezniške armade so zadajale udarec za udarec Hitlerju in njegovim satelitom. Del Evrope, ki je še ostal Hitlerju, se je vedno bolj krčilo. V začetku junija 1944 so se zahodni zavezniki izkrcali v Normandiji. Hitlerju je začela biti zadnja ura.

Tak razvoj vojaških razmer v svetu je bilo čutiti tudi v Istri. Zavezniška letala so v letu 1944 večkrat bombardirala Trst in okolico, njihov cilj je bila rafinerija v Žavljah.

Potopila pa so tudi italijansko ladjo Rex, ki so jo Nemci skrili v zalivčku med Koprmi in Izolo, na kraju, ki se danes imenuje po njej. Demoralizirani sovražnik se je vedno bolj oklepal svojih postojank. Tako je osvobodilno gibanje dobilo še večji polet. Nastopil je tako imenovani čas svobode. V Slovenski Istri so se pripravljali na prve volitve v organe ljudske oblasti.

V Istro je prišel 1. bataljon Istrskega odreda, ki je tu izpeljal več akcij. Največja je bila v Smarjah 19. junija 1944, ko so napadli veliko močnejšega sovražnika in

ga pregnali. Nemci so se maščevali tako, da so v naslednjih dneh izropali in požgali vas.

Komanda mesta Koper je končala mobilizacijo v okolici Trsta in na Malem Krasu. Sedaj jo je bilo potrebno končati še v notranjosti Slovenske Istre. Zato se je preselila. Sredi junija 1944 je odšla v Bočaje, kjer se je združila z Jelenovo mobilizacijsko skupino, nato so skupaj odšli v Labor. Tu se je pripravljala na izvedbo tako imenovane »totalne mobilizacije«. Sedež je imela v hiši Roka Kocjančiča. O pomembnosti te akcije priča tudi prihod komandanta komande istrskega vojnega področja in mobilizacijskega oficirja 7. korpusa v Istro. Dne 29. junija je bil sestanek s starešinami 1. bataljona Istrskega odreda in s predstavniki okrožnega odbora OF, kjer so pripravili končni načrt za totalno mobilizacijo.

Mobilizacija je bila sedaj veliko bolje organizirana. Vse se je odvijalo na območju Truska: Komanda mesta Koper je bila nastanjena v Vršču, 1. bataljon Istrskega odreda v Trseku, na Kortini pa je bilo zbirališče novincev. V šoli na Kortini je od 15. julija do 7. avgusta delala naborna komisija, ki so jo sestavljali: sanitetni referent in pomočnik mobilizacijskega oficirja komande istrskega vojnega področja Ludvik Kovač-Lajči in Miro Sosič, predstavnik okrožnega odbora OF Ernest Vatovec-Amedej, predstavnik komande mesta Koper namestnik komandanta Avgust Murovec in administrator Danilo Trošt.

Komisija je pregledovala novince, če so sposobni za vojsko, in sestavljala sezname. Sposobni za vojaško službo so po pregledu odhajali v spremstvu borcev komande mesta ali Istrskega odreda v Brkine, kjer so bili razporejeni v enote 7. korpusa, nesposobni in tisti, ki so ostali na terenu kot nujno potrebni, pa so se vračali domov.

Dne 7. avgusta zvečer je zadnji transport

novincev odšel v Brkine. Isto noč je bil sovražnik že pri šoli na Kortini. Začela se je nemška ofenziva, ki je trajala 3 dni. Vodil jo je major Lerch. Da bi onemogočili partizanskim obveščevalcem odkritje priprav na ofenzivo, je zbral svoje enote v postojankah Poreč, Opčine, Sežana, Divača in Kozina in jih v nočnem pohodu s 7. na 8. avgust napotil na izhodiščne položaje. Skupno je v ofenzivi sodelovalo okrog 1400 vojakov.

V Slovenski Istri so bile takrat tele enote: v Trseku 1. bataljon Istrskega odreda, v Vršču komanda mesta Koper, bataljon Alma Vivoda na območju Zabavelj in borci VDV.

Nemška ofenziva ni uspela, bil pa je to začetek sistematičnega in dolgotrajnega okupatorjevega pritiska z namenom onemogočiti delovanje partizanskim enotam in strahovati prebivalstvo.

Druge dejavnosti

Komanda mesta Koper je imela organizirano svojo obveščevalno službo. Prek svoje mreže je obveščevalec zbiral podatke o sovražnikovi moči in premikih, ki jih je komandant pošiljal na komando istrskega vojnega področja.

Poleti 1944 je delovala tudi propagandna služba. Organizirala je politična zborovanja in mitinge po vaseh, ki so bili pri prebivalstvu navdušeno sprejeti in dobro obiskani, izdelovala stenčase in razpošiljala propagandni material – tudi v sovražnikove postojanke.

Intendantska služba se je razvila nekoliko kasneje, ko se je moštvo povečalo in je bilo potrebno skrbeti še za prehrano mobilizirancev. Intendantova naloga ni bila samo zbiranje hrane, ampak tudi sanitetnega, pisarniškega in drugega materiala za potrebe komande mesta ter podatkov o gospodarstvu na terenu.

Prometna služba je bila ustanovljena v začetku avgusta 1944. Prometni oficir je zbiral podatke o sovražnikovih prometnih sredstvih, skrbel za pošiljanje pošte (pisem in paketov) in prevoz materiala (sol itd.). Komanda mesta Koper je dobila svojega bolničarja septembra 1944. Skrbel je za ne-

go ranjenih in bolnih ter za zbiranje sanitetnega materiala.

Najtežjo službo so opravljali kurirji, ki so se prebivalci mimo Kubeđa, prek železniške proge Trst-Pulj, Slavnika ali Jelovice do Skadanščine in prek ceste Trst-Rijeka v notranjost Brkinov. Pot je bila zaradi gostih nemških postojank in dobro zastražene ceste in železnice težko prehodna in je zahtevala veliko žrtvev.

September – 25. november 1944

Po ofenzivi se je komanda mesta Koper nastanila v Hrpeljcih, kjer se je zadrževala do 8. septembra. Ta danes popolnoma zapuščena vasica, je bila takrat čisto drugačna. Skrbela je za svoje borce in jim dajala varno zatočišče. Danes pa se kaže očem žalostni prizor, saj je že leta 1965 vasico zapustil zadnji človek.

»Čas svobode« je bil kratek. Nemški okupator je pričakoval zavezniško izkrcanje v Istri, zato je začel z utrjevanjem tega območja. Z avgustovsko ofenzivo je hotel uničiti partizansko gibanje in raziskati teren, ki ga bo utrdil.

Septembra se je začelo utrjevanje. S prilisnim delom so Nemci, prek organizacije TODT, gradili bunkerje in druge utrdbe, postavljali žične ovire.

Okupator je z močnimi stražami zavaroval proge in ceste, strogo nadzoroval ljudi, skoraj vsaka vas pa je dobila nemško postojanko.

V Slovenski Istri je bilo približno 80 postojank z okrog 13000 sovražnimi vojaki. Bojne linije so potekale od sotočja Dragone do Pomjana, od Kaštela do Padne, po Miljskih hribih čez Škofije do Tinjana in Črnega kala, po obali od Trsta do Škofij, po skalovju od Trsta nad Borštom, Boljuncem, Dolino, Ospom, Črnim kalom, Črnotičami do Podgorja in od tod do Vodic ter od Črnega kala nad Zablazcem in Rakitovcem. Manjše zaprečne linije so bile na črti Kortina-Zabavlje-Popetre ter nad Sočergo. Število sovražnih vojakov in postojank se je nenehno spreminjalo, vendar je bil nemški pritisk vse do konca marca 1945 zelo močan.

(se bo nadaljevalo)

V decembrski ofenzivi

Na Dolu so se zbrale vse komande mest Zgornje Savinjske doline, razen komande mesta Gornji grad. Tam je bil sestanek, ki ga je vodil Stane Mavrič. Na tem sestanku je bilo določeno, da Karel Pohleven-Drago, takratni komandant mesta Mozirje, prevzame vse komande mesta z vsemi borci in neborci. Tisto noč je začelo močno pokati v smeri Kamniške Bistrice. Tam je bil Koroški odred, ki je padel v zasedo. Takrat je padel tovariš Mencin.

Komande mest so se takoj odpravile proti Lučki Beli in jo prečkale nad partizansko bolnišnico, nato pa krenile proti Korošici po plaz. S seboj so imeli vola, ovco in približno 600 ljudi, večino ma neoboroženih. Med njimi je bilo veliko žena in nekaj otrok. Ko so prišli na vrh plaza, se je snežni plaz utrgal in odnesel edinega vola. Megla je bila tako gosta, da se ni videlo naprej. Tudi veter je močno pihal. Nekemu borcu se je vdrl sneg pod nogami in prišel je na streho

pastirske koče. Razdrli so jo in razdelili les po skupinah, da so lahko zakurili. Zaklali so ovco in vsak je dobil nekaj krompirja in košček mesa. Najprej so jedli otroci.

Naslednji dan so odšli proti Lučki planini. Borci so bili zelo utrujeni. Med potjo jim je pomagal politični delavec Plajer s Koroškega; patrolja ga je šla iskat in ga pripeljala za njimi. Ustavili so se nad Planico. Tam so prenočili v hlevu za ovce. Vsi niso mogli pod streho, zato jih je veliko ostalo v globokem snegu. Ko so zjutraj prispeli do kmetije Planinšek, so jih sprejeli le požgani ostanki domačije. Najedli so se pečenega krompirja, ki so ga našli v kleti, nato pa so odšli na Lučko planino. Tam so se ločili.

Komanda mesta s komandantom Luko je šla proti Podvolovljeku, Stane Mavrič s svojo skupino pa proti Robanovem kotu in naprej na Koroško. Komanda mesta Mozirje, ki jo je vodil Karel Pohleven-Drago, se je pomikala proti lučki koči. V njej so našli 10 terencev.

Opozorili so jih naj se umaknejo, ker jim sledijo Nemci, a jih niso poslušali. Nemci so jih ujeli in pobili. Komanda mesta je 24. decembra 1944 odšla proti Belski planini. Tudi Nemci so že lezli proti planini. Ko so opazili kolono, so užgali po njej. Komandant mesta Karel Pohleven-Drago je bil ranjen v desno nogo. Dve bolničarki sta mu dali prvo pomoč. Od tam so ga nosili in vlekli na vejah do Bevske planine. Ko so prečkali prepad, so štirje padli vanj, Ivanka Pohleven pa je skočila in se prikotala za njimi. V planšarski koči na Bevske planini so se nekoliko odpočili in nadaljevali pot v dolino na Govčevo. Tam je nekdo poiskal zvezo s partizansko bolnišnico. Kmalu so prišli po komandanta štirje borci, mu zavezali oči in ga odnesli v bolnišnico.

Ura je bila že okrog osmih zvečer. Po pregledu je Drago ostal v bolnišnici do 29. decembra. Ker se je tedaj začela evakuacija ranjencev iz Robanovega kota, je Drago zaprosil za odpust, da bi od-

šel v domačo oskrbo na Suhadol, kjer je bila doma žena Ivanka. Iz bolnišnice je odšel še podnevi. Na Suhadolu je ostal do 6. januarja skupaj z osmimi borci komande mesta Mozirje. Sestega januarja je prišel na Suhadol dr. Hadžić z dvema spremljevalcema in se pripravil, da ga bo operiral. S seboj ni imel nič drugega kot malo sterilne gaze, pinceto in še nekaj pribora. Čevljarjski nož in šilo, ki ga je dobil na Suhadolu, je steriliziral na prižgani sveči in mu brez injekcije izrezal kroglo brzo-strelke iz noge ter zašil rano. Po operaciji je bilo Dragu takoj bolje.

Tedaj je v hišo prišel stražar in sporočil, da vidi na Beli Nemce. Drago je takoj ukazal odhod proti Tolstovršniku. Tam so borci mobilizirali vse domače, razen matere, da so gazili sneg do kmetije Jankar. Ko so se Tolstovršnikovi vrnili, je Dragova skupina spet nadaljevala pot. Jankarjevi pa so pomagali gaziti sneg od Osojnika, od tam do Haderlapa pa so ga gazili sami. Pri Haderlapu je bila ofenziva za to skupino končana. Drugi dan so nadaljevali pot do

Hada in se združili z drugo komando. Po nekaj dneh so se premestili do Goloba v Koprivni in dočakali razfor-

miranje komande, nato pa so se priključili Koroškemu odred.

Anton Ikovic

Partizanski znaki in medalje/ 115

Jurišni bataljon XV. divizije

Spominski znak pripadnikov Jurišnega bataljona 15. divizije je likovno zelo zanimiv, dobesedno bogat. Osnupek zanj je oblikoval borec bataljona Alojzij Papič, skupno 70 znakov je izdelalo graverstvo Stanislava Jeraše v Ljubljani. Ob izdelavi so bile uporabljene velike rdeče emajlirane

divizije, Janez Učakar – narodni heroj in predsednik občinskega odbora ZZB NOV, Albin Vengust – nosilec spomenice 1941 in predsednik občine Ljubljana Center ter Čedo Makole, borec NOB in predsednik ZKS Ljubljana Center.

Jurišni bataljon 15. divizije je bil ustanovljen 1. decembra 1944 v Stavci vasi pri Šmihelu. Ob ustanovitvi je imel 81 borcev, najmlajši je imel 13 let, nobeden več kot 25. Prisegli so: »Jaz, borec jurišnega bataljona 15. divizije, prisegam pred slovenskim narodom, da se bom častno bojeval za osvoboditev domovine.

Če se sramotno izneverim tej prisegi, naj me zadene pravična kazen in naj padem pod streli svojih tovarišev.« V zimski 1944/45 je bataljon imel 72 borcev, 5 oficirjev, 30 strojnic, 2 polavtomatski puški, 33 brzo-strelk, 1 puško in lahki minomet. Pred koncem vojne je bilo v bataljonu okoli 120 borcev, v bojih jih je padlo približno 60. Razen s kratko prekinitvijo je bataljonu ves čas poveljeval Rudi Pušenjak-Urgan. Bataljon se je izkazal v veliko bojih z Nemci in domobranci.

Janez J. Švajncar

Spominski znak pripadnikov Jurišnega bataljona 15. divizije (škoda, ker na črno-beli fotografiji ni mogoče videti žive pisano-sti barvi).

zvezde z miličniških kap. Prva podelitev znakov je bila 24. novembra 1984 v Ljubljani na proslavi ob 40-letnici ustanovitve bataljona. 62 znakov je bilo podeljenih borcem jurišnega bataljona, razen njih pa so jih dobili še: Milan Tominc – poveljnik 15. divizije, Janez Vipotnik – komisar 15.

V skladu z določili 4. in 7. člena Pravilnika o podeljevanju priznanja Osvobodilne fronte slovenskega naroda o delu žirije razpisuje žirija za podeljevanje priznanja Osvobodilne fronte slovenskega naroda republiške konference SZDL Slovenije

20 priznanj Osvobodilne fronte za leto 1986

Priznanje OF je namenjeno posamezniku in organizacijam za njihovo delo in prispevek k dosežkom trajnega pomena pri razvoju socialistične samoupravne družbe, zlasti:

- pri uveljavljanju delovnih ljudi in občanov kot nosilcev odločanja na vseh ravneh,
- za dosežke pri uveljavljanju poslanstva SZDL kot naslednice OF slovenskega naroda in kot mobilizacijskega dejavnika celotne družbene skupnosti v prizadevanjih za uresničevanje programa gospodarske stabilizacije ter krepitvi in razvoju SZDL kot fronte delovnih ljudi in občanov ter njihovih organiziranih socialističnih sil,
- pri uresničevanju ustavno opredeljenih družbeno-ekonomskih odnosov na posameznem področju družbenega življenja in dela ter v družbi nasploh, še zlasti pri razvijanju delegatskega sistema, javnih obravnav posameznih družbenih problemov prek demokratičnih oblik organiziranja in delovanja organiziranih socialističnih sil, ki omogočajo demokratični in ustvarjalni dialog in pri uveljavljanju in razvijanju temeljnih samoupravnih skupnosti.

Predlog lahko oblikujejo krajevne in občinske konference SZDL ter konference SZDL v posebnih družbenopolitičnih skupnostih, organizacije združenega dela in druge samoupravne organizacije in skupnosti, vodstva družbenopolitičnih organizacij ter družbene organizacije in društva.

Vsak predlog za podelitev priznanja OF je predlagatelj dolžan posredovati tudi žiriji za podeljevanje priznanja OF pri občinski konferenci SZDL, ki se mora o predlogu izjasniti in posredovati mnenje žiriji za podeljevanje priznanja OF pri RK SZDL.

Predloge z obrazložitvijo in utemeljitvijo naj predlagatelji posredujejo žiriji za podeljevanje priznanja OF pri RK SZDL Slovenije, Ljubljana, Komenskega 11, najkasneje do 15. januarja 1986. Predlogi morajo biti posredovani na posebnih obrazcih, ki so na voljo pri občinskih konferencah SZDL in konferencah SZDL v posebnih družbenopolitičnih skupnostih.

Žirija za podeljevanje priznanja OF pri RK SZDL Slovenije

SKUPŠČINA OBČINE NOVO MESTO IN DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE

čestitajo vsem občanom in delovnim kolektivom za praznik republike z iskreno željo, da bi naši skupni napor za napredek in blaginjo naše socialistične skupnosti dosegli dobre uspehe

Pogovor s predsednikom komisije za razvijanje in ohranjanje revolucionarnih izročil pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije Stanetom Reparjem

Revolucionarna izročila in vrednote so stvar vse družbe

V obravnavi so teze zveznega merila o razvijanju in ohranjanju revolucionarnih izročil in vrednot kot pomembnem elementu idejno-politične aktivnosti vseh organiziranih socialističnih sil v reševanju aktualnih družbenoekonomskih problemov naše družbe. Teze je pripravila zvezna konferenca SZDL Jugoslavije in takoj v uvodu so poudarili: »Danes se moramo bolj kot kdajkoli vračati k izvirnim revolucionarnim vrednotam in jih kar najširše ustvarjalno uporabiti pri reševanju nakopičenih težav, s katerimi se srečuje naša družba.« Beseda teče o smislu negovanja revolucionarnih izročil v sedanjem trenutku, opredeljuje vrednote in nasproti njim negativne pojave, kot posebno vprašanje obravnava razvijanje revolucionarnih izročil med mladimi, pri čemer izstopa zahteva, naj postanejo mladi ustvarjalci nadaljnjega naprednega toka naše socialistične revolucije. Teze se ustavljajo pri izročilih na področju kulturno-umetniškega ustvarjanja, pri vlogi, ki jo imajo knjige, filmi, glasba, manifestacije, javna glasila.

V pogovoru s Stanetom Reparjem, predsednikom komisije za razvijanje in ohranjanje revolucionarnih izročil pri ZPMS, nas je zanimalo predvsem, kako je pri nas v Sloveniji, najprej pa seveda mnenje o težavi, ki so zajele jugoslovanski prostor.

»Predvsem je dobro, da je zvezna konferenca SZDLJ zagrizla v to temo in pripravila teze za razpravo in za akcijo na vseh področjih. V Zvezi prijateljev mladine Slovenije smo pri obravnavi segli nazaj; v analizo ohranjanja revolucionarnih izročil v osnovni šoli, ki jo je pripravil Zavod za šolstvo SRS, v sklepe zveznega posvetovanja o negovanju jugoslovanskega socialističnega patriotizma in revolucionarnih izročil na področju vzgoje in izobraževanja iz leta 1975 ter v sklepe seje predsedstva zveznega odbora ZZB NOV Jugoslavije in predsedstva zveze organizacij za vzgojo otrok iz leta 1978. Ko smo primerjali teze s sklepi izpred desetih let, smo ugotovili, da se bistveno ne razlikujejo med seboj, le da so bili sklepi prejšnjih sedaj veliko bolj celoviti in mobilizacijski. Seveda je potrebno takoj pripomniti, da vse sklenjeno ni bilo tudi uresničeno. Kaj pa je s teza- mi? Samo z novim dokumentom stvari ne bomo mogli izboljšati, v širšem jugoslovanskem prostoru pa so teze lahko dobro gradivo za razpravo. Na nekaterih mestih jim oporekam; na primer to, da že v uvodu preveč poudarjajo sedanje težave razmere, kar bi kdo lahko razumel kot kampanjo, in ne nadaljevanje narodnoosvobodilnega boja. Prav ta je v tezah premalo poudarjena. Moti tudi to, da teze nekaterih področij sploh ne obravnavajo; kot so na primer usposobljeni mentorji in nekatera vprašanja materialnega pomena. Konkretno gre za to, da smo s hudim zmanjšanjem regresov za potovanja mladih po Jugoslaviji skoraj onemogočili, da bi mladina spoznala kraje iz NOB, da se seznani z delovnimi ljudmi drugih republik in pokrajin. In samo v Sloveniji smo tako globoko zarezali v ta sredstva za potovanja! Prav tako so v tezah premalo poudarjene proslave. Pri organizaciji proslave bi morali marsikaj spremeniti. Predvsem naj bodo namenjene mladim, zato naj mladi v njih sodelujejo – od priprave do izvedbe. Navsezadnje je to pomembno tudi v naših stabilizacijskih prizadevanjih.«

Govorimo o podružbljanju skrbi za ohranjanje revolucionarnih izročil. Kaj pod tem lahko razumemo? Kdo vse mora skrbeti, da se bodo izročila naše revolucije izražala na vseh življenjskih in delovnih področjih?

Ali sploh lahko govorimo o negovanju revolucionarnih izročil kot posebnem področju?

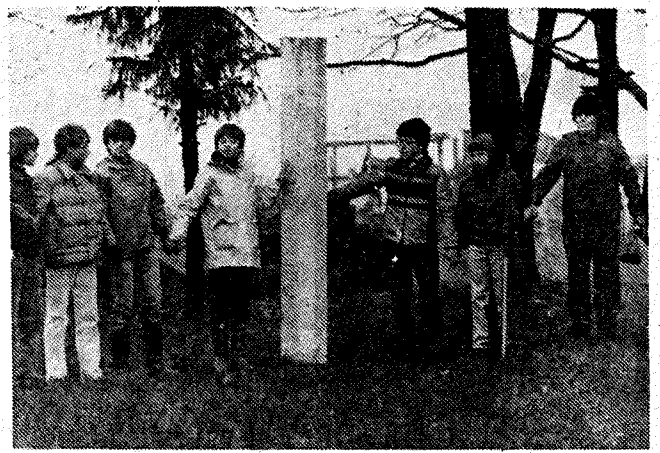
Da, dobra stran tez, o katerih razpravljamo, so prav prizadevanja, da bi bilo ohranjanje in razvijanje revolucionarnih izročil stvar vse družbe in vseh družbenih subjektov, ne le stvar posameznih komisij, svetov in drugih teles. To pa pomeni, da morajo biti revolucionarna izročila navzoča v celotni družbeni aktivnosti, pri čemer pa lahko sveti in komisije odigrajo pomembno vlogo s posredovanjem spoznanj, z organizacijo in konkretnimi akcijami. Tu še precej zaostajamo. Pomeni, da je ohranjanje izročil ne le

pri ohranjanju socialističnih vrednot. Izražajo se v tem, da smo premalo usklajeni v skupni akciji; dom, šola, tisk, filmi in druga sredstva javnega obveščanja. Delovanje subjektivnih sil na tem področju ni dovolj razgibano in povsod navzoče. Še vedno se marsikje zadovoljuje s tem, da najširšo funkcijo družbene akcije opravlja posamezni organi na bolj forumski način. Prav tako smo zapostavili vlogo in pomen mentorjev na tem področju in to vlogo tudi precej razvednotili. Kljub vsemu temu pa smo v zadnjem obdobju dosegli nekaj uspehov predvsem v osnovni šoli, manj pa na višji stopnji šolstva. Dosegli smo uspehe

in ohranjanja revolucionarnih izročil ugotavljamo, da smo doslej vedno, kadar smo se obnašali nedosledno, zašli v krizo vrednot, s čimer smo nehoti ustvarili prostor za delovanje drugačnih vrednot in družbenemu socializmu nenaklonjenih sil. Mislim, da se je to zgodilo tudi tokrat in smo v zadnjih desetih letih sploh premalo naredili za ohranjanje revolucionarnih izročil. Dejstvo, da je že štirideset let po oboroženemu boju, pomeni, da se mlada generacija vedno bolj oddaljuje od takratnih dogodkov. Prav zato menimo, da zahteva ohranjanje revolucionarnih izročil vedno nove oblike in vsebine, predvsem pa aktivni odnos do graditve samoupravljanja. Imamo vedno manj živih prič oboroženega boja, zato pa vedno več pisanih virov, filmov in drugih oblik spoznanj. Pri tem so še kako pomembne resnice, ki jih ti viri prenašajo na mladino. V prihodnje bi se morali bolj potruditi, da mlade oborožimo z resnicami, kajti samo tako jih lahko usposobimo za današnje ravnanje. Šole hočemo opremiti z računalniki; vse lepo in prav. Toda morali bi jih opremiti tudi z ustreznimi avdiovizualnimi sredstvi, ki bi mlademu človeku bolj približala narodnoosvobodilni boj.

Se vam ne zdi, da smo pri ohranjanju revolucionarnih izročil dostikrat preveč zazrti v preteklost, pozabljamo pa na sedanost in prihodnost in pri tem nekatere stvari mimogrede uidejo iz rok?

V prihodnje bomo morali naša spoznanja izpopolniti tudi v tej smeri, da ohranjanje revolucionarnih izročil in povojne gradnje ni le naš odnos do preteklosti, temveč tudi do sedanosti in prihodnosti. To pa je temeljnega pomena, saj se vrednote, kot so bratstvo in enotnost, patriotizem, odnos do dela itd. kažejo danes in jutri v novih vsebinah, novih oblikah, na nov način. Zato najbrž po starem ne moremo biti več uspešni, po novem pa smo premalo usposobljeni, saj smo kot aktivisti velikokrat premalo seznanjeni z družbenimi problemi, z odkloni, in zato smo tudi pre-

Vsako leto ob dnevu Osvobodilne fronte in prazniku osvoboditve Ljubljane – mesta heroja strnejo pionirji prstan ob pomnikih, kjer je med narodnoosvobodilnim bojem ovijala mesto sovražnikova bodeča žica. Foto J. P.

malu učinkoviti. Pri Zvezi prijateljev mladine Slovenije te slabosti že dolgo ugotavljamo, kljub razmeroma zadovoljivim dosežkom. Odločili smo se, da pripravimo priročnik o razvijanju in ohranjanju revolucionarnih izročil med mladimi. Menimo, da moramo v ta proces vključevati poleg praktikov, to so danes predvsem prosvetni delavci, tudi strokovne institucije in znanost. Imamo namreč vrsto institucij, tako strokovnih kot znanstvenih, ki niso dovolj navzoče pri ohranjanju in razvijanju revolucionarnih izročil. S priročnikom želimo te dejavnike povezati, mentorjem pa posredovati današnja spoznanja. Takšen priročnik je še posebej potreben zato, ker se tudi v šoli srečujemo z novo generacijo prosvetnih delavcev, ki so premalo usposobljeni za delo z mladino na tem področju. Poleg tega pa bo potrebno premišljati in ukrepati tudi v zvezi s sistemom družbene stimulacije, večje- ga družbenega in moralnega vrednotenja mentorjevega dela. Doslej so bili pri ohranjanju revolucionarnih izročil vedno navzoči borci, danes pa je teh vedno manj, zato jih morajo zamenjati mlajši, revoluciji, socializmu in samoupravljanju vdani ljudje.

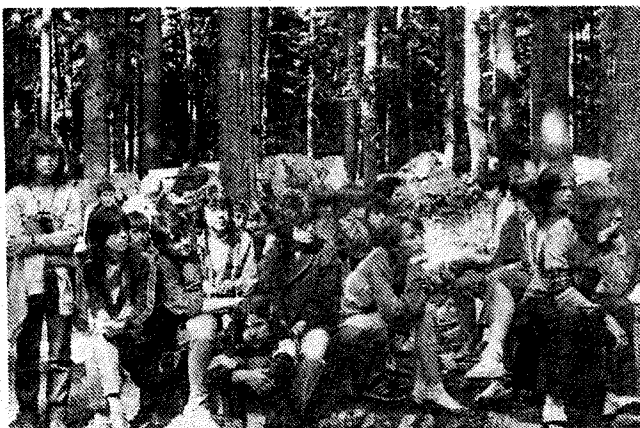
Na koncu se še vprašamo, kakšni so cilji, smisel in namen razvijanja in ohranjanja revolucionarnih izročil v današnjem družbenem trenutku, da ne bi ostal občutek: samo tradicije zaradi tradicij.

Če smo že omenili, da ohranjanje in razvijanje revolucionarnih izročil ni kampanjsko delo, temveč nenehna in vsestranska dejavnost, potem nam je to potrebno prav v sedanjih zaostrenih razmerah, ki brez skupne akcije kaj lahko razvednotijo ne samo naša dosedanja prizadevanja, ampak ogrozijo tudi pridobitve

naše socialistične revolucije in povojne graditve. In veliko je pojavov, o katerih moramo premišljati. Tu bi morali na prvo mesto postaviti bratstvo in enotnost ter skupne interese narodov in narodnosti Jugoslavije, da živijo skupno življenje. Dalje je tu odnos do samoupravljanja, ki zahteva zavestno opredeljenega človeka in samopotrjevanje v boju za razvoj samoupravljanja. Pa odnos do dela kot edine možnosti za družbeni in osebni napredek proti raznim špekulacijam in prizadevanjem, da lahko tudi brez dela dobro živijo. Priče smo zaostritvam na področju socialnega razlikovanja, ki nastajajo mimo vloženega dela. Vse to pa pomeni, da je cilj, smisel vseh naših prizadevanj vzgojiti človeka, ki se bo v vseh situacijah danes in jutri znal opredeliti za pravo pot.

Negovati revolucionarna izročila pomeni imeti jasno stališče in aktiven odnos do vseh tistih aktualnih idejno-političnih vprašanj in pojavov naše družbe, ki so v neposredni zvezi z našo revolucijo in njenimi dosežki. To pomeni bojevati ofenzivni boj cele fronte organiziranih socialističnih sil za obvladovanje problemov, deformacij in vseh negativnih sil. To mora biti boj za nove družbene odnose, humanizem, osvoboditev osebnosti, ustvarjalnost, za vse tisto, kar lahko najdemo v revolucionarnem nasledstvu, v vrednotah in izkustvu narodnoosvobodilnega boja. Samo odločna prizadevanja lahko pomagajo, da bistvo naše revolucije, misel in delo tovariša Tita zaživijo v vsakem delčku naše družbe.

Živa Drole

Udeleženci tabora Sutjeska iz vseh jugoslovanskih republik in pokrajin kot ena brigada – ena družina v objemu partizanskega Roga. Foto Ž. D.

stvar družbenopolitičnih dejavnikov, temveč tudi velika odgovornost kulturnih institucij, izdajateljskih svetov, uredništev in drugih, ki s svojim odgovornim odnosom lahko veliko prispevajo k izboljšanju sedanjih razmer. Nikakor pa ni mogoče govoriti o revolucionarnih izročilih kot ločenem, izoliranem področju. Prodrati morajo v vse pore naše družbe, našega življenja in dela. Močno je namreč danes še živo pojmovanje, da revolucionarna izročila lahko ohranjajo in razvijajo samo nekatere dejavnosti, ne pa, da so sestavni del vseh naših prizadevanj, tako šole, krajevne skupnosti, družine, družbenih organizacij in društev. Predvsem pa moramo poudariti idejno vlogo delavskega razreda, ki mora biti navzoč povsod, kjer se oblikujejo novi odnosi in se ustvarjajo nove vrednote. Morda bi v tej smeri očitali teza- m, da poudarjajo predvsem vlogo zgodovinskih in humanističnih znanosti pri ohranjanju revolucionarnih izročil, premalo pa upoštevajo celotno dejavnost šole in njenega okolja.

Kaj je bilo pri nas doslej storjenega, kaj dobrega in kaj zgrešenega pri razvijanju revolucionarnih izročil in posredovanju vrednot? Veliko je kritičnih ocen

tudi v prostem času mladih, predvsem pa moramo poudariti izjemno pomembno vlogo družbenih organizacij in društev med mladimi, kot so taborniki, gasilci, planinci.

Mislim, da moramo kritično presoditi tudi naše dosedanje delovne metode in želimo, da postanejo naše ocene sestavni del tez, o katerih razpravljamo. Gre za to, da se pri ohranjanju revolucionarnih izročil prehitro zadovoljimo z zunanjimi manifestacijami, ocenjujemo kvantiteto, manj pozornosti pa namenjamo trajnemu osvajanju vrednot. V Zvezi prijateljev mladine Slovenije imamo celo vrsto akcij; kurirčkova pošta, pohodi po partizanskih stopinjah, srečanja pionirjev dopisnikov, zgodovinarjev, likovnikov itd, pri čemer nam zmanjkuje časa, ki bi ga namenili pripravam na akcije, da bi udeleženci v njih videli smotre in tako sami sodelovali tako pri pripravi kakor pri izvedbah in ocenjevanju posamezne akcije ali dejavnosti.

Takoj se ponudi vprašanje, kako revolucionarna izročila, vrednote socialistične revolucije in povojne graditve, posredovati mlademu rodu, kako najti skupni jezik?

Pri obravnavanju problemov s področja negovanja

SKUPŠČINA OBČINE TREBNJE

IN DRUŽBENOPOLITIČNE ORGANIZACIJE

**Borben pozdrav vsem delovnim ljudem in občanom
za 29. november – dan republike**

Maks Gašparič

»Ne veličastnost, množičnost je naša pot!«

Že leta se lomijo kopja ob vprašanju, kako naj bi bilo zelo natančno – in v praksi še posebej – videti obujanje in prenašanje izročil narodnoosvobodilnega boja, kdo je za to odgovoren, kakšne oblike so najustreznejše in kaj bi veljalo opustiti. Zdi se vendarle, da stvari niso natančno opredeljene in da gre pri tem bolj za samoiniciativo kot pa za nekaj trdno zastavljenega. Nekateri mislijo, da je to stvar vzgojno-izobraževalnega sistema, drugi, da je stvar borcev, tretji spet, da je to dolžnost vse družbe, saj smo na osnovi boja, iz katerega izvirajo izročila, zgradili novo družbo, nov svet in z njim nove odnose. Slišati je tudi, da je tega preveč, da se mladi rod z nenehnim ponavljanjem že znanih dejstev ne strinja, da so načini, s katerimi skušamo približati revolucionarni čas, nepri- vlačni, stereotipni, da se leta dolgo nič ne spreminja in da vse skupaj odbija kot privlači.

Maks Gašparič iz krajevnne skupnosti Smolnik-Fala, občine Maribor-Ruše, predsednik sveta za razvijanje in negovanje izročil NOB in spomeniško varstvo pri občinski konferenci SZDL ter član republiškega sveta in zgodovinska komisija ZK pri medobčinskem komiteju ne misli tako.

»Da mladi ne bi imeli poslušna za to? Gola, nepotrebna parola. Izum ozkih struktur. Tako misli le ozek krog mladih, prevsem študirajoča mladina (kazalo bi premisliti, zakaj prav ti?), tistih, ki nimajo kakšne prave povezave z množicami, z delavsko in kmečko mladino pa sploh ne, niti ne srednješolci.«

Je pa seveda res, da obstaja mlačnost. Vzrok za to je po njegovem mnenju potrebno iskati v družbi nasploh, v šolskem sistemu. V osnovnem izobraževanju še gre nekako, vendar ne naprej, sploh pa ne v višjem in visokem. Že kadrovska politika je napačna. Med nas vse bolj vdirata liberalizem in oportunizem, ovira nas kva-zi demokracija. Program poučevanja polpretekle zgodovine v šolah je skrčen do skrajnosti, preozek in nepri- vlačen, brez ustrezne osebne angažiranosti predavateljev. Za pouk ne izrabljamo dovolj živih prič, se huđuje Gašparič.

Mlajši vodilni delavci ne poznajo svoje zgodovine

Gašparič v prenašanju in negovanju izročil NOB ne vidi nikakršnih dilem. Boji se le, kaj bo, ko ne bo več borcev. Morali bi si vzgajati kadre, ki bodo to dejavnost prevzeli za nami, vendar z naj okvirov profesionalnih

zgodovinarjev. Ravnati tako, kot že desetletja delajo gasilci, ribiči, lovci, numizmatiki, če hočete – načrtno vzgajati ljudi, ki bodo izročila prenašali naprej brez vsiljivosti in narejenosti, spontano...

»Žalostno je, da na primer, mlajši vodilni delavci ne poznajo zgodovine svojega kraja. To sem moral večkrat

mora vtisniti v spomin. Povsod morajo zadevati na njena spoznanja, okrog njih mora biti, da bi prišla vanje!«

Pomembno je podružbljanje izročil. Kakoi to storiti? Gabrielu Jesensku, ki je pozorno poslušal pogovor, pa marsikaj ni všeč. Sporno je, meni, da se morajo – skorajda izključno – s tem ljubiteljsko ukvarjati nekdanji udeleženci revolucije, in ne – vsa družba. Je to sploh normalno, da sta vsebina NOV in z njo podružbljanje izročil sprejeta le toliko, kolikor se je s tem pripravljeno ukvarjati nekaj ljudi? Je to stvar posameznikov ali sistema?

»Pri vsem tem pa se prav njim reži prosveta – kot da ni to prvenstveno njena stvar – režijo se na občini, češ, kaj se greste? Mar ni to že banalnost, če se mora danes star človek, borec, meta-

in starih, si ne sme prizadevati k razkošnosti, še manj k zapravljanju denarja, vendar dosega osnovni cilj: podružbljanje izročil.

»Do teh stvari prihajamo spontano, nikogar ne silimo le predlagamo. Tako se je zgodilo z rezervnimi vojaškimi starešinami, z osnovno šolo Slavka Šlandra iz Maribora, z Gradisom, Dravskimi elektrarnami in še kom. Le primer: osnovna šola Slavko Šlander. Imeli smo eno izmed mnogih zgodovinskih ur na ploščadi ruškega Jekla. Med drugim sem jih opozoril na drvarsko Vranjekovo družino, ki je v celoti izginila v vojni. Rekel sem mladim: prav bi bilo, če bi jim kdo postavil vsaj skromno obeležje. Zakaj le komandantom, sem dodal, čemu ne tudi skromnim ljudem?«

Gašparičeve besede so obrodile sadove. Otroci so zbirali denar, skromne vsote, tudi po dinar. Tako so k temu pritegnili še starše. Podružbljanje seveda. Ne gre za denar, pomembno je, da vsi skupaj zasluţimo in dojamemo pomen dejanja, ki ga imamo namen storiti. Gašparič je dejal, glejte starši, to je v interesu vaših otrok, ta pa mora biti – pripadnost domovini, ideji njihovih dedov, očetov, stricov. Otroci mora imeti rad to družbo, njeno preteklost kot njeno sedanjost, je še dodal. Človek, ki je v večnem sporu z družbo – je nesrečen.

Ko je kamnosek videl, kako vestno so otroci zbirali denar za ploščo Vranjekovi družini, se je tudi v njem nekaj premaknilo. »Če je tako, bom tudi jaz kar se da poce- ni,« je dejal. Tudi to je podružbljanje.

Podobno se je zgodilo z rezervnimi vojaškimi starešinami, med katerimi je veliko mladih. Zanje to delamo. Gašparič jim je dejal, zberite sredstva med vami samimi, ne bremenite gospodarstva, bodite pokrovitelji. Rečeno storjeno: Lobnica je dobila obeležje. Že naslednje leto bodo tukaj imeli veliko srečanje, seme je padlo na plodna tla. To je stvar zavesti, patriotizma.

»Prepričan sem, da bodo mladi vojaški rezervni starešine, pa seveda tudi mladi gasilci ta izročila negovali, jih sporočali naprej,« zatrjuje Gašparič.

Pot do krajevnih, tovarniških glasil

Podružbljanje izročil NOB na ruškem koncu pa sega še globlje. Vse tja do krajevnih in tovarniških glasil, do gasilskega vestnika, zbornikov...

»Hočemo utreti naši misli pot, kamor je le mogoče, se razliti kot vodovje na široko, da bi bili kar se da navzoči. Zanimiv primer: celo na gasilskem kongresu je eden izmed članov govoril o podružbljanju. Ni in ne sme biti dvoma: biti moramo povsod, priti, če karikiram, vse tja do čebelarjev. Le tako se bo ta družba naposled zavedla, kakšno dediščino ima in kako ravnati z njo.«

Gašpariča prekine Jesenšek.

»Zakaj se te otvoritve dogajajo tako pozno? Povsod, ne le v Rušah? Je bila, denimo, Ruška četa pred deseti- mi leti kaj manj pomembna kot danes? Tudi to je odgovor na vprašanje, kako in kaj s podružbljanjem izročil. Takšno ravnanje se mi kaže kot nekakšna hiba. Gre torej za pridnost posameznikov, pa tudi za uveljavljanje posameznikov in ozkih skupin, ki postavljajo spomenike – sebi in svoji pomembnosti. Pri tem prvenstveno mislim na velike spomeniške objekte, s katerimi smo v preteklosti še kako pretiravali.«

Res, mar se teže revouci- onarnih dogodkov s časom spreminja?

Niso tako redki glasovi, ki pravijo, da bi bilo potrebno prenehati postavljati obeležja.

Mnenja brez sleherne pametne utemeljitve, menita sogovornika. Vsaka vas, zaselek, ulice hrani v spominu dogodek, ki je zanje pomemben. Naj stori z njim, kar se ji zdi pametno.

Označujemo sleherno, naj- majšo stvar, dogodek, reci- mo, prehode kurirjev čez re- ke, komunikacije (kot del podružbljanja), a po tej logi- ki bi morale dobiti obeležje tudi naše kmetije, domova- nja po mestih, ki so skrivala ilegalce. Revolucije ne bi dobili ne brez enih ne dru- gih, vsi so nosili glavo v torbi?

»Nikakršnih vrednostnih meril ne sme biti. Če tega še nismo storili, bomo še mora- li,« odgovarja Gašparič.

Očitki zaradi zapravljanja denarja. Če je res tako, po- tem bi zaradi neskončno večjih vsot, ki so izginile brez sledu in odgovornosti, lahko marsikdo že imel sive lase, odbija očitek Gašparič.

Ne potrebujemo dragih spo- menikov, pri podružbljanju ne igrayo nikakršne vloge. Pomembno je, da k stvari pritegnemo kar največ ljudi. Lani so z zgodovinskimi po- hodnimi urami ob obeležjih NOB zajeli približno 6500 mladih. To je – uspeh. To je podružbljanje. Vse česče jih vabijo na predavanje v mari- borske šole, kjer je to že povsem ustaljena praksa. Gašparič je, na primer, pre- daval o morali in etiki revo- lucionarjev, komunistov in borcev. Na več šolah. Vse to pomeni, da si mladi rod takšnih oblik prenašanja izročil vendarle želi.

Začeti je potrebno pri – zvezi komunistov

Ta skromna obeležja, ob katerih se vse leto vije dolga kolona mladih na svojih po- hodnih zgodovinskih urah, torej niso sama sebe namen. Z nevidnimi nitkami so po- vezana z njimi pa tudi z njiho- vimi starejšimi vrstniki. In vendarle je vse to stvar – po- sameznikov. Kako torej kompleksnejše rešiti vpraša- nje podružbljanja? Sama šo- la vsega ne bo rešila, tudi vrt- ci ne, kjer bi bilo potrebno začeti. Gre za celoten sklop vzgoje in izobraževanja, mi- sli Gašparič. Vendar je po- trebno začeti pri zvezi komu- nistov. Ona mora biti idejni vodja, nosilec akcij, ne le spodbujevalec. Kot komu- nist pojdi v socialistično zve- zo, s svojim zgledom pokaži, z delom, kaj je potrebno sto- riti. Okrog sebe bi morali zbirati ljudi, ki so pripravlje- ni delati in jih vzgajati. Pri mladini, sindikatih, povsod.

»Če tega ne bomo sposo- bi narediti, bodo izročila sč- soma zvodenela. Izhlapela. Se izničila. In vendar se lah- ko toliko naučimo iz njih. Smo mar postali že tako za- gledani vase, da menimo, da se ne moremo ničesar več naučiti? Tudi iz zgodovine ne?«

Gašparičeva vprašanja se- veda terjajo odgovor. Tudi na boječe zastavljeno ugotovitev, da ljudje, ki se ukvar- jajo s podružbljanjem izročil naše revolucije in boja, pra- viloma niso deležni nikakrš- nih oddolžitvev, tudi moral- nih ne, medtem ko na vse kriplje in povsod delimo naj- večkrat za nikogar pomemb- ne lističe.

Ostaja, tudi zaradi tega, te- meljno vprašanje: na kakšno pot bo zavilo podružbljanje, ko borcev ne bo več? Bo po- trošnika družba, ki to že sko- raj ni več, ostala brez zavesti o sami sebi in svoji zgodo- vini? Milenko Strašek

spoznati. Kako naj vodi ljudi človek, ki ne pozna svoje zgodovine,« zgroženo ugo- tavlja Gašparič.

V Rušah so se lotili dela. Organizirali so predavanja za občinske vodilne delavce iz domače zgodovine, izrabili so za to občinski praznik. Predavali so znani zgodovi- narji France Filipič, dr. Mi- lan Ževart, Mirko Fajdiga, magister Marjan Žnidarič. Ko so odkrili ploščo Lacko- vemu odredu, je na slavnost- ni seji spregovoril o dogod- ku dr. Milan Ževart.

»Kaj hočem povedati? Na vsakem koraku moramo mladim povedati, kaj je bila in kaj je za nas pomenila – in pomeni – revolucija. To se

ti na kolena za skoraj vse ak- tivnosti, ne le borčevske,« je nič kaj prizanesljiv Je- senšek.

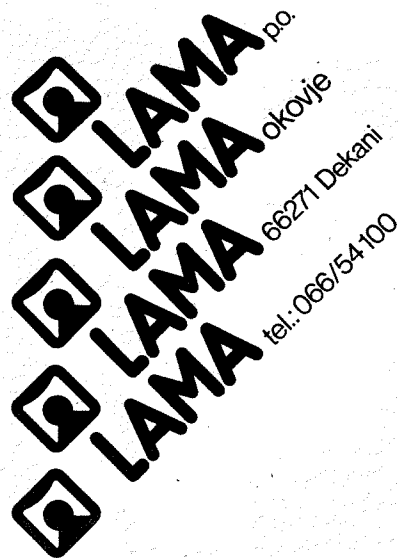
Obeležja naj bi pritegnila množice

V zadnjih treh letih so v tej krajevni skupnosti oziroma občini, ki je ena večjih, od- krili blizu trideset obeležij. Preden to store, poiščejo po- krovitelja, se z njim dogovo- rijo, dobijo zgodovinsko gra- divo, ga preštudirajo, napo- sled pa eden njih, bodisi da je to delovna organizacija, šola ali društvo, ob odkriju obširno spregovori o dogod- ku. Akcija, ki je praviloma zastavljena z obilico udarni- škkih ur in žrtvovanja mladih

SKUPŠČINA OBČINE
KOČEVJE

Čestitajo vsem delovnim ljudem in občanom za
29. november – dan republike z najboljšimi
željami

– Naša sveta dolžnost je varovati vse pridobitve socialistične
Jugoslavije, krepiti bratstvo in enotnost ter utrjevati samoupravo
neposrednih proizvajalcev

Čestita vsem
delovnim ljudem in
poslovnim
partnerjem po
Jugoslaviji za
29. november – Dan
republike

Življenje po jeseniško Enes prepeva v slovenskem pevskem zboru

Mirsad Fajković gleda na življenje skozi prizmo dela

Dopoldan. Jesenice zamegljeno dihajo v dimu železarnice. Naletava droban moker sneg. Stopim v upravne prostore Železarnice, jeseniškega in slovenskega giganta, kjer je zaposlenih veliko delavcev iz sosednjih republik. To je opazno tudi na ulicah in cestah tega gorenjskega mesteca, ki vso črno čemi v svoji zadimljenosti in ropotu. Vprašujem o marsičem, odgovarjajo mi v domačem jeziku in ničesar ni čudnega. Pač, skoraj vsak pripomni: čemu?

V pisarni kadrovske referentke Lojzke Legat nenehno zvoni telefon. Zaprošim: dobite mi ljudi, s katerimi bi se lahko pogovoril o medsebojnih odnosih. Zavrti telefon; kliče iz enega konca Železarnice v drugega, razlaga, prepričuje, nerodno ji je:

Mirsad Fajković: »Veliko tega je kriv alkohol!«

Ismeta Fajković: »Že dve leti prosim, da me premeste na drugo delovno mesto!«

ljudje niso pripravljeni odgovarjati na to tako »delikatno« temo, niso pripravljeni se poglabljati v »tabuje«. Ve se, kar ni napisano, pač ne obstaja. Torej, roke proč. Telefon pa zvoni.

In vendarle presekamo »tabujski gordijski voz«. Privoli Pestotnik, strinja se Kastelic, Legatova pove nekaj splošnih ugotovitev: »Novih delavcev, z juga pa sploh ne, ne bomo sprejemali. Šli bomo v posodobitev proizvodnje, iz ekstenzivne in intenzivno. Danes se popolnoma zavedamo obveznosti, ki izhajajo iz tega. Ne poznam primerov nestrpnosti. Nestrpnost rojeva slabo delo, dobre delavce povsod spoštujemo.«

Znova poizkusi srečo, zavrti številke. Ljudje nimajo časa, sestanke imajo.

Ko se pogovorim s Pestotnikom, zbereva misli s Kastelicem, ježno poovzameva (ne)resničnost z Ibrom iz Zenice, običnem petintridesetletnega Mirsada Fajkovića iz okolice Bosanske Gradiške, ki že enajsto leto živi v Sloveniji. O Mirsadu ve povedati Kastelic vse najlepše, najlepše govore o njem sosed, prehaliti ga ne more trezno presojujoči Stanko Furlan.

Mala Aida, petletno dekletce, skače okoli naju in temno se ji blešče očke. Tretješolček Alma se kmalu vrne iz šole, odličnjakinja iz leta v leto (slovenščina: pet /5/). V bloku stanujejo, zadovoljni so.

Nekvalificirani delavec Mirsad Fajković, industrijski zidar v jeseniški Železarni, je dober, vester in prizadeven delavec. Karakteristika, kot bi jo potegnili iz tovarniških dokumentov. Z ženo Ismeto sta pred dvema letoma dobila to stanovanje, srečna sta, le Ismeta nekoliko slabo zasluži, pravi, ko se kmalu vrne iz službe v Železarni. Dekletce Aida kmalu izgine s sestro vred na dvorišče, da čimprej sede na sanke. Kot vsi jeseniški otroci pač.

Pri Fajkovičevih je bilo pet bratov in šest sestra. Lačni sicer niso bili, predobro pa jim tudi ni šlo. So pa bili navajeni trdo delati. V Slovenijo so se odpravili štirje bratje, dva sta se vrnila, dva sta ostala. Mirsad si je s pridnim delom postavil v Bosni hišo in morda se bo vrnil, ko bo v pokoju, otroci pa bodo ostali.

»Tako bom razdvojen med Slovenijo in Bosno, med seboj in otroci,« poroča ob knjižni omari, kjer dela koran družbo Titovim monografijam.

Že res, da Mirsada še vedno muči domotožje. Ismeto pa še

bolj, vendar se je zrasel z okoljem in se z vsemi dobro razume. Sprejema slovenske običaje, ponosen je, da se Alma dobro uči.

»Da bi imeli pouk v svojem jeziku? Nisem še slišal, da bi kdo od naših to zahteval. Tudi ne, da bi se z našimi otroci v vrstih morali pogovarjati srbohrvatsko. Vem, da se mora človek prilagoditi kraju, v katerem živi, jeziku, v katerem tam govore. Vem tudi, da imamo vse te možnosti, da so nam zagotovljene z vašo Ustavo...«

Sestrin mož je iz Mojstrane. Letos bodo skupaj odšli na dopust.

»Tudi to je bratstvo, je enotnost,« reče povsem resno, kajti tudi sicer je Mirsad resen, če že ne kar nekoliko zadržan človek, ki nadvse ceni delo.

Kakršnekoli nestrpnosti nisem nikoli čutil na svoji koži. Človek naj bo pošten, dober delavec, pa ne bo imel problemov, tudi stanovanje bo dobil, povsod ga bodo upoštevali, pa najsi bo od kjerkoli. Slišal sem za izgrede po Sloveniji. Veste, najbrž se ne bom zmotil, če porečem, da je veliko tega kriv alkohol. Dandanašnji mladi veliko več pijejo, če pa ljudje ne drezajo drug v drugega z neumnostmi, do tega ne more priti. Sicer pa se mi zdi, da rastejo nasprotja v drugih glavah, to so zelo ozki krogi. Precej tega se dogaja okoli samskih domov, vendar ne vem prav, zakaj.

Ni res, da nimamo zabav, da ni naših časopisov, plesov, precej filmov je podnaslovljenih v srbohrvaškem jeziku, tudi knjige se da dobiti, do zabave je moč priti... nikakršnih razlik ni med nami.

Mirsad ima šestnajstletnega sorodnika na Jesenicah. Fant hodi na ples, nikoli se še ni pritoževal, da bi imel probleme – ker je Bosanec, južnjak. Nobenega razloga ni, da bi človek vzkipeval kar tako, na hitro. Saj smo ljudje.

Omeni bratovega sina Enesa, ki poje že četrto leto v pevskem zboru Blaž Arnič na Jesenicah. Z zborom je bil že na gostovanjih, tudi v tujini. Enes je bil rojen na Jesenicah.

Mirsad v vsem svojem življenju še ni »vsekal plavega«. Večkrat so ga že nagradili za dobro delo.

Znova: »Človek mora biti človeku prijatelj, delo mu naj bo merilo. Zdaj, veste, je tako: kriza se je zalezla v ljudi, napeti so, veliko so pripomogli nekaterih nadomisljeni ukrepi, pa se znašajo drug nad drugim, pravi nacionalizem pa to ni.«

Z ženo delata v izmenah, enkrat čuva Aido Mirsad, drugič Ismeta, vendar jo bosta naslednje leto dala v malo šolo.

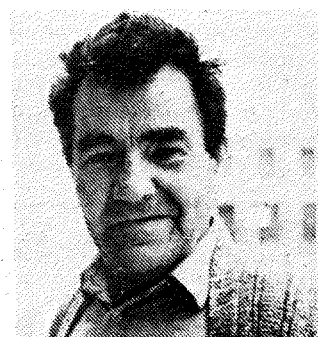

Dekletci Aida in Alma še ne čutita sprenevedanja.

dekletce se mora navaditi na slovenske navade, jezik ji mora priti v ušesa. Doma govorijo srbohrvatsko.

Mirsadov znanec, Djevad Supuk, vneta išče dvorano za njihov klub, da bi se nekje sestajali, gojili svoje običaje, pokramljali »zemljaki« med seboj, zapeli, če ne bo drugače. Odpravil se je Djevad k predsedniku občine, pripoveduje Mirsad... »za zdaj slabo kaže, a bo morda bolje, ko bo dokončan dom kulture na Jesenicah.«

Temačno postaja. Aida in Alma prihrumita v sobo. Da bi končali večer bosanske družine na Jesenicah, na cesti Maršala Tita, družine, ki ji je delo prva in najpomembnejša stvar pod svetlim soncem.

Stanko Furlan: »Ne vprašamo se, kaj počnemo s svojim jezikom?«

grati večjo vlogo. Če živijo in delajo med nami, bi jih tako morali tudi obravnavati. Pred

leti sem v svoji partijski organizaciji opozoril na te probleme.

Včasih se mi zdi, da se bojimo že kar sami sebe, vidimo strahove, kjer jih ni. Zgovarjamo se na ogroženost slovenskega jezika, ne vprašamo pa se, kaj mi sami počnemo z njim. To je že kar pisana paleta tujk in sorodne spakedrane navlake.

Nikakor ne bi bilo pretežno, če bi delavcem z juga ponudili poleg naših še njihove knjige, četudi moram priznati, da je tega tiska, pretežno zabavno-informativnega, kar precej, da je tudi prireditev zanje precej, da pa nimajo klubov, kjer bi se lahko zbirali...

Pavel Kastelic, delovodja v Jeklarni:

»Čestokrat je vzrok za nestrpnost slabo delo!«

Veste, kar takole bom povedal: tisti, ki bi nacionalizem radi imeli, so si ga preprosto izmislili, vsaj med delavci. Tudi sicer se mi zdi, da nastaja v ozkih krogih, vendar tako, da skuša uporabljati vse mogoče izjave, dogodke večjih ali – predvsem – manjših razsežnosti, da bi zadostili sebi in svojim nečednim nameram. Tako med našimi kot delavci z juga

so slabi delavci, ki ne marajo delati ali pa se jim preprosto ne ljubi. Takšne okolica odklanja. In če nekdo naših reče: »Poglej tale Srb ne mara delati,« ga kaj hitro porodi nečedna ideja: »Glej ga, Slovenca, kakšen nacionalist je!« Presodite sami! Okolica, delavska solidarnost, je vselej odklanjala lenuhe in izmikavce, kakršne koli narodnosti so že bili.

Pavel Kastelic: »Osamljenost ubija ljudi...!«

Pravijo, delavci z juga se pretepajo, razgrajajo, popivajo. Sam sem delavec dolga leta in v to bajko ne verjamem. Delavec, ki dela dobro in zavestno odgovorno, po končanem delu, ne le da nima volje, da bi se pretepal, popival in razgrajal, temveč je preprosto – preutrujen. Kvečjemu gre na dva deci in potem domov. Kdo vse to počenja, je pač vroča glava, vroče glave pa je treba strezniti. Mene še nihče v vseh teh letih ni napadel.

Z njimi govorim slovensko, če hočejo, želijo, pa srbohrvaško. Že v začetku mu rečem, prijatelj, prišel si k nam, nauči se slovensko. Nihče me ni nikoli zaradi tega grajal.

Samski domovi so seveda poglavje zase. Izoliranost ubi-

Oton. Pestotnik, predsednik predstava konference ZK v jeseniški Železarni:

»Nikakršne nacionalne nestrpnosti ne poznam!«

»Železarna Jesenice je delovna organizacija, ki zaposluje največje število delavcev iz drugih republik na Jesenicah, zato je razumljivo zanimanje ljudi – še posebej pa tistih, ki so »zaskrbljeni« nad usodo Slovencev, kako naprej. Naprej zaradi tega, ker marsikdo misli, da bomo z novo Jeklarno II zaposlili večje število delavcev nasploh. V Jeklarni II ki bo predvidoma dokončana konec februarja 1987. leta, nameravamo zaposlovati predvsem delavce iz dosedanjih obratov (del proizvodnje bomo ukinili in delovni proces posodobili) saj nova tehnologija ne bo zahtevala tolikšno število ljudi, kolikor pa bo, bodo to delavci z višjim izobrazbenim nivojem. To pomeni, da delavcev iz sosednjih republik ne bomo zaposlovali, sicer pa tega ne počnemo že kakšni dve leti in pol. Nazadnje smo zaposlili deset delavcev letos – iz drugih republik – saj za ta delovna mesta – premikači na industrijskih tirih – med našimi ljudmi preprosto ni zanimanja. Zakaj tolikšno zaposlovanje delavcev iz drugih republik v preteklosti? Odgovor nudi že prejšnji stavek in tega se moramo zavedati z vso odgovornostjo. To nam je danes povsem jasno, saj v preteklosti nikakor nismo mogli tem ljudem zagotoviti niti minimalnega življenjskega standarda, kar je tudi vplivalo na medsebojne odnose. Ta standard se je celo iz leta v leto slabšal. Zato smo se odločili, da na nova delovna mesta sprejemamo le delavce iz Jesenic in bližnje okolice, ki imajo stanovanjsko vprašanje rešeno.

Preurediti nameravamo samske domove in sicer tako, da bodo v njih družinska stanovanja, to smo dolžni storiti za te družine, ki žive pri nas več kot deset let in ki so mnogo prispevale k našemu razvoju. Še najbolj je kritično za mlade. Družabnega življenja na Jesenicah, ki bi jim ustrezalo, če odštejem kinopredstave in posamezne, a redke nastope njihovih pevcev ter tu in tam še kakšen ples, ni. Vendar bi jim morali omogočiti ustvarjalno sodelovanje v društvi, družbenopolitičnih organizacijah, povsod, kjer izražajo naši ljudje svojo svobodo, kreativno voljo. Skušali smo jih, vsaj pri nas v Železarni, pritegniti k delu v družbenopolitičnih organizacijah in v organe samoupravljanja. Druge, po drugih delovnih organizacijah, je to še slabše. Mimogrede, gradbena podjetja se položaja očitno še ne zavedajo prav dobro, saj so zaposlovala delavce iz drugih republik še do nedavnega, seveda pa je vprašanje, koliko so jim pripravljena nuditi tudi ustrezno življenjske pogoje.

Slehnemu delavcu – ne poznamo delitve »naš« – »njihov«, kot bi to nekateri na vsak način radi podtikali – nudimo možnost izobrazbe, zlasti ob delu. Vsa dokumentacija, ki jo delavec potrebuje, je v slovenščini in srbohrvaščini. Res je, nekateri vroče glave, ki vidijo strahove tudi tam, kjer jih ni, nam očitajo, da ni nič poskrbljenega, da bi

ja ljudi, samotnost povzroča ekscese, vendar po moji presoji ne nacionalistične. Zakaj v teh domovih ne uredimo klubske prostore, kjer bi lahko potrjevali svojo narodnostno identiteto, preživljali prosti čas, ki ga dostikrat med našimi ljudmi ne znajo tako, kot bi hoteli in želeli.

Stanovanje? Dejal bi, da je tukaj dosti nestrpnosti. Železarna ljudem nudi posojila za gradnjo hiš, vendar v Sloveniji. Delavci ne zaslužijo slabo – zaslužijo lahko še bolje, vse možnosti imajo. Nekateri se iz slabih stanovanj preprosto ne marajo preseliti v boljše, ker bi morali plačevati več.

Ko sem bil mlad, bi moral za to, da bi mi dali stanovanje, narediti petsto prostovoljnih delovnih ur. Preračunal sem in premislil: odločil sem se, da si sezidam dom.

Dobri delavci dobe stanovanja, brez razlik. Seveda smo takrat, ko smo množično zaposlovali delavce iz sosednjih republik, pozabili, da delo ni vse, kaj jim je treba nuditi tudi vse tisto, kar spada k življenju. Več bi morali storiti na področju otroškega varstva, vzgoje in izobraževanja, več na področju kulturno-zabavnega življenja, stanovanjskega standarda, družbeno-političnega dela...

Mnogo naših delavcev z juga si je pri n-rs zgradilo hiše, vključili so se enakopravno v okolje, težav s sosesčino nimajo – prav nasprotno: sprejela jih je brez predsodkov, brez očitanja nekakšne »drugorazrednosti«, kot bi nekateri radi za vsako ceno. Če hočeš problem, menim, ga boš pač dobil, če ga ni, si ga boš skonstruiral.

Ce je že kakšen osamljen, skorajda docela nedolžen izgre – takšnim pa danes očitno ponekod posvečajo veliko večjo pozornost, kot jih zaslužijo (na takšen način tudi neodgovorno burijo duhove) – potem je to zaradi vse večjega plimovanja gospodarskih težav in čestokrat nerazumnih ukrepov v samem vrhu, kar ljudi spravlja s tira in jezi. Nekoliko več nestrpnosti prihaja med mlajšimi priseljenci, ki očitno na razmere gledajo drugače kot njihovi starejši kolegi – ne skozi delo, temveč skozi druge soodnose.

Mnogo delavcev z juga je na odgovornih, tudi vodilnih delovnih mestih. Pri tem pa imam docela upravičene pomisleke, ki so seveda tudi vzrok za kanček slabše volje: mnogi med njimi prihajajo k nam z izobrazbo, ki nikakor ne doseže ravni našega šolanja, četudi gre za isto – predvsem strokovno – usmeritev in šolo. Očitno je manj strokovne podkovanosti, vendar tega nisimo krivi mi. Mimogrede: nasploh mislim, da je bil strokovni kader pred uvedbo usmerjenega izobraževanja mnogo boljši.

Rad bi povedal še to. Zelo težko je premagati nekatere njihove navade, kar nekateri »dusebrnički« preprosto ne marajo razumeti. Ni moč čez noč preseči stoletnih in stoletnih tradicij, niti jih ni moč vpeti v naš način življenja, prilagaja se pač tisti, ki vstopi v neko sredino. Skušamo jim pomagati.

Kako spreminjati ta svet čestokrat navideznega »nacionalizma«, nestrpnosti, skonstruiranih težav in očitanj? Vzroke bo bržkone treba iskati še kje drugje, ne le pri nas, v Sloveniji. Denar, ki se zbira v fondu za manjrazvite republike in pokrajine, čestokrat ne najde prave poti, še manj do ljudi, ki jim je namenjen. O tem smo že govorili. Odhaja – med drugim – tudi v velike gigante, denimo v Zenico, Sarajevo, Banja Luko, v središča, z njim pa odpirajo zelo malo delovnih mest. Pasivni kraji ostajajo – revni, očitanja, porojena iz nepoznavanja razmer in neinformiranosti, vse večja. Tako je, na primer, zeniška Železarna precej bolj tehnološko razvita kot mi, ki imamo še vedno zastarelo opremo, vendar je kljub temu dobila pred leti sredstva iz fonda za manjrazvite.

Milenko Strašek

Ibro iz Zenice, priimka ni hotel povedati:

»Polovico vaših gigantov bi morali ukiniti...!«

Drzno se mi je zagledal v oči, nekako ježno sem se odbliškal v njegovem zornem kotu.

»Delali smo povsod tam, desetletja že, kjer vi, Slovenci, niste hoteli. V Železarnah, komunah, tudi na pokopališčih. Ni ga rudnika, kjer nas bi ne bilo vsaj četrtnina, če že ne polovica. Če odidem, lahko kaj hitro zaprete marsikatero dejavnost, delovnih mest bo na pretek. Okoli stotisoč nas je (130.000 – približno, op. p.) Pri vas je bilo težko priti do stanovanja, nismo bili enakovredni, zapostavljali ste nas, za vse smo bili krivi, za sleherni pre-

tep, za vsako popivanje, a to počno tudi vaši, očitali ste nam, da ne delamo. Nimamo svojih šol, ne vrtcev, ne klubov, ne časopisov. Vsega tega si gotovo nismo zaslužili. Sedaj nas pretepajo, ker branimo svoje. Zrinili ste nas na obrobja mest, čudno nas gledate v lokalih...«

Ni veliko premišljeval Ibro, ko je sibal besede, četudi je bilo v njegovih stavkih vendarle nekaj resnice. Ob slovesu sem ga vprašal, kdaj dela. Bilo je okoli desete dopoldne. Dopoldne, mi je odgovoril. Zakaj nisi v službi, sem vprašal. Ker sem besen, je odvrnil!

Stanko Furlan, upokojenec, nekdanji partizan iz Mirsadorov sosed:

»Slovenci sami bi morali lepše delati s svojim jezikom!«

»V našem bloku je okoli 30% stanovalcev iz drugih republik, nerazumevanja med nami pa ni. Zdi se mi, da je večina njih bolj prijazna in človeško toplejša od nas. Prijaznosti nasploh pogrešam.

Mislim, da v teh večjih industrijskih centrih nismo dovolj

naredili za te ljudi, da so prepuščeni sami sebi. Glejte, nismo se potrudili, da bi jih, v krajevni skupnosti ali pa tudi v delovnih organizacijah, vključili v delo družbenopolitičnih organizacij, društev itd. Predvsem Zveza komunistov in ZSMS bi morali tukaj odi-

V banatski vasi Gudurica, na obisku pri družini slovenskih kolonistov

»Ljudje, ste slišali, Judež je bil v cerkvi!«

Kam se pravzaprav peljem, sem se spraševala sredi mrzlega, z jeklenim soncem obsijanega dne, ko je avtobus hitel po ravni cesti mimo Delibarske ravnice in Peštare proti Vršču. Potem so hiteli mimo mene kraji: Pančevo, Alibunar, Vladimirovac; tam je bil odcep za Belo crkvo... Iz Beograda čez savski most in čez Donavo, pri Pančevu čez Tamiš in že blizu Vršca čez kanal Donava-Tisa-Donava. Pot se je vlekla. Širn Banat.

Tukaj ljudje ne poznajo stiske s prostorom. Vasi in mesta so raztegnjeni vzdolž cest po cele kilometre in hiše se držijo druga druge, kot bi si podajale roke. Pročelja so okrašena, največkrat se jim poznajo baročni in secesijski časi, skoraj na vsaki teh starih hiš je po nekaj »kibic fenstrov«, oken, ki štrlijo iz fasad kot nekakšni prizidki, vhodna vrata pa so velikanska, takšna, da lahko skoznje vozijo na notranja dvorišča kmečki vozovi in traktorji. Ta velika vrata (ki imajo skoraj praviloma na sredini še majhna vrata »za pešce«) so običajno fino rezljana, okrašena, poslikana, polepljena z zrcalci, tako da kažejo živopisno podobo naselij ter oznanjajo ponos gospodarjev nad imetjem.

Nekje pred Vladimirovcem je ležala na tleh od košave pokošena vrsta betonskih električnih drog in me opomnila na mogočega vetra, ki je tako značilen za Banat v zimskem času.

Podobe ljudi in krajine spominjajo na že zdavnaj pobrano znanje iz šolskih knjig. Starka z dolgo šibo in jato gosi pred seboj, cerkve, ki so v eni vasi pravoslavne, v naslednji spet rimokatoliške, jezerca, porasla s šašem, večjezični napis na upravnih stavbah krajevnih skupnosti, gostilne z zgornjimi imeni kot »Pri zlatem krasu« ali »Pri zlatem krasu«, pa kmetijske zadruge z imeni »Agropanonija« ali »Banačanka« in tako naprej... Vrstijo se preorana in nepreorana polja. Tu pa tam se posušena koruzovina, ki je letos zaradi suše in zakasnjenih poljskih del ostala še na njivah, lovi v vetru. Velike reklamne table ob cesti oglašajo izdelke tovarn Kluz, Inex, 1. maj in Vršački vinogradi.

Vse je veliko in razsežno. In šele pred Vrščem se oko obesi na hrbet Vršaških planin, pod katerih vznožje sem bila namenjena.

Cesta je asfaltna, vendar se nanjo lepi plast mastne, rodovitne zemlje, ki jo nosijo traktorji in avtomobili. Avtobusne zveze med kraji in mestnimi središči so redne in pogoste. Česa drugega si tu človek niti predstavljati ne more, saj je še med bližnjimi vasi moja po ravnini dolga in utrudljiva.

Izstopim v vasi Gudurica, pri gostilni. Narahlo začne rosi. Vprašam prvo mimoidočo vaščanko po Judeževih. Prijazno mi pokaže na rumeno poslopje nekje sredi vasi, nasproti mogočne dolge hiše, za katero bi lahko človek na prvi pogled prejel, da je morala nekoč pripadati bogatašem. Z madžarskim naglasom in nekaterimi pomešanimi besedami mi ženska pritrjuje, da so to tisti pravi Judeži, Slovenci, ki jih iščem.

Človek je doma tam, kjer se ugnezdi

Kadar v teh krajih dežuje in ne stojiš ravno na kakem asfaltiranem cestišču ali pločniku, se noge vgrezajo v blato – včasih kar do gležnjev.

»Ej, kako je šele bilo, ko smo prišli sem po vojni!«, me je na pragu pozdravila Danica, žena nekdanjega gubčevca Janeza Judeža,

enega tistih ne preštevilnih Slovencev, ki so se tik po vojni, ob kolonizacijski akciji odločili, da si bodo na drugem koncu Jugoslavije ustvarili nov dom na zemlji, ki je osamela čakala prihodnih rok. Od nekaj tisoč prijaviteljnih Slovencev za preselitev v Bačko in Banat jih je zares odinilo le nekaj sto, pa še ti niso vsi ostali. Prenekateri so bili domotožje po slovenski pokrajini, po gričih in hribih, odveleko nazaj v Slovenijo, spet drugi, ki niso bili preveč vajeni dela na zemlji in so si napačno predstavljali, da se jim bosta v novih krajih cedila med in mleko, pa so se, ko so ugotovili, da je vojna tudi v Banatu pustila razdejanje in bi bilo treba presneto krepko pljuniti v roke, zbalili ter odšli.

Janez je ostal. Trmast, bojevit, kakršen je bil v partizanih, ni hotel odnehati, kljub temu, da se je v začetku večkrat vprašal, ali bo zdržal. Prišel je v Gudurico že petinštiridesetega. Kakor večini kolonistov so tudi njemu odmerili prazno vaško hišo (enega pobežli ali izgnanih nemških prebivalcev, pripadnikov zloglasnih enot nemške divizije Princ Eugen) ter »pet lancev« (približno 3 hektare) srednje dobre zemlje.

»Kako sem se odločil, da pojdem v Banat? Bil sem šestdesetodstotni vojaški invalid, v oficirsko šolo me ni bilo hoteli. Pa sem si rekel: bom šel pa v srednjo kmetijsko šolo in se potem vrnil v rodno Sentjurje pri Mirni

jim seveda pokažemo, zakaj ne. Nekatere nemške družine so ob koncu vojne odšle tudi brez krivde, ne da bi bile sodelovale z nacisti in Reichom. Le malo jih je ostalo in z njimi smo bili (in smo še) dobri prijatelji.«

V potrdilo njegovim besedam se je oglasila sosedka Zorica, mlado dekle, ki se je šele pred kratkim priselila iz Vrnjačke Banje ter se poročila z Judeževim mladim sosedom, Nemcem, ki je uspešen mehanik v Vršačkih ritih, kjer prozvajajo za širši trg – krape.

Partizanski spomin

Pred dvema letoma, ko je bila štirideseta obletnica ustanovitve Gubčeve brigade, Judeža niso povabili – ker preprosto niso vedeli, kjer živi. On pa je prebral notico v časopisu in sedel na vlak... »Pocukal sem za roko svojega nekdanjega komandanta Lazara in ga pobral, če se me še kaj spomni...« Seveda se ga je Stane Potočar spomnil, le močno spremenili so se že vsi v teh letih, osiveli so in ostareli. »Tudi v Beograd sem ga klical, naj se kdaj oglasi pri nas v Gudurici, pa ni imel nikoli časa. Zato pa se je pri nas večkrat ustavil Bogdan Osolnik z družino...«

Nič ne moremo zato, če nam pogovor preskakuje z vsakdanjega življenja v polpreteklost. Čutim, da Judež že lep čas ni pripovedoval o svoji partizanski, zato sledim njegovemu sprehodu skozi čas.

»Srečal sem tovariša Tita«

Že enainštiridesetega je začel sodelovati v odporu proti okupatorju, dvainštiridesetega poleti, ko so Italijani bombardirali z zažigalnimi bombami Sentjurje je bi-

letališču. »Naš komandant je bil neki Primorec brez ene roke, komisar pa se je pisal Pečenko. Blizala sta se božič in konec leta 1944. Blizu letišča je bilo v neki vasi sprejemališče novomobiliziranih partizanov. Pa so se naše tovarišice spomnile, da bi bilo lepo, ko bi partizani zapeli na božični večer v cerkvi. Beseda je dala besedo, komandanti so dovolili, župnik se je tudi strinjal – in tako sem tudi sam tisti večer pel na koro. Ko bi vi videli, kako so ljudje gledali. Potem je šlo od ust do ust, češ, celo Judež je pel v cerkvi. S to gesto smo si med prebivalstvom pridobili več simpatij kot z kdovekakšnim prepričevanjem. Potem pa smo jim razdelili še prek dva tisoč zavezniških padal, ker se je od Kočevja sem blizala nemška ofenziva in nismo hoteli, da bi prišel ta material v nem-

Naša vas šteje 1400 prebivalcev in 320 gospodinjstev. V prvih letih po vojni sta bila v vaški osnovni šoli dva slovenska razreda, imeli pa smo tudi slovenske učitelje. Potem so se nekateri Slovenci vrnili v Slovenijo, otroci so osnovne šole prerasli in šli naprej v srbohrvaške srednje... Nadveh velikih veleposestvih nekdanjih nemških bogatašev je zdaj vinska klet kombinata Vršački vinogradi. V kletih so tako veliki sodi, da gredo v enega kar trije vagoni vina.«

Med najinim klepetom je vstopila še ena sosedka, Žumberčanka Marija Savor, po rodu iz Kunčanov. Kupit je prišla Janezovo vino. Kajti Janez je na vasi znan po dobri kapljici. Mnogi se namreč ukvarjajo s kmetijstvom, z vinogradništvom le redkokdo. To je bolj doma-kom kombinata.

krajih, drugi še na starost sanjajo rojstni kraj. Medtem ko ostaja Jenez Judež na stara leta najraje za velikimi vrati svoje guduriške hiše, vleče Danico srce vsako leto na Dolenjsko. Pa kaj je ne bi. Tam niso ostali le spomini na lepo (čeprav revno) otroštvo v Beli krajini, tam ima poročeno hčerko, pa sorodnike in znance...

Sicer pa zet in hči pravita, da se bosta morda potem, ko bosta v pokoju, naselila v Gudurici. Kdo ve, če ne bo res tako? Zemlja je, hiša je tudi in banatsko ravnino ravno prav razgibavajo Vršaške planine, tako da je podobna dolenjski pokrajini.

V slogi je moč

»Pred nekaj leti se je neke-mu Romu v vasi podrla streha. Mrz je že bil, blizala se je zima, pa smo stopili vaščani skupaj in mu z gradivom, ki je ležalo zadrugi na nekem kupu, popravili streho. Tako je vedno, kadar kdo od nas potrebuje pomoč.«

Glavna guduriška ulica je bila takoj po vojni Stalinova, potlej kratek čas Kardeljeva,

Rodovitna zemlja se stika z obalami počasnih in širokih rek in kanalov, ki so zvečine tudi prometne poti.

ške roke. Vlačili so padala, celo neka priletna mamca si je oprtala na rame tovor, da je komaj hodila. In spet smo veliko pridobili v očeh ljudi. Nič več ni bilo bojazni pred partizani. Poslej so nam bila vsa vrata na stežaj odprta...«

»Tik pred koncem vojne sem srečal tudi tovariša Tita – vendar sem šele kasneje zvedel, da je bil to tisti mirni mož v vojaškem dežnem plašču, ki me je, na straži, nekega deževnega dne, bilo je nad Čabrom, spraševal po mojih nadrejenih. Le zlata izvezena oljčna vejica na njegovem ovratniku mi je govorila, da stoji pred menoj visok partizanski oficir...«

»In potem je tu še spomin nekje s Postojnskega. Bilo je na neki rebri. Pred hišico je stala mamca in nezadržno ihtela, ko so se mimo nje po cesti valile kolone borcev, kamionov, tankov, topov... Stopili smo k njej in jo jeli tolažiti. Zakaj jočete, mati, smo jo spraševali. Ona pa – še bolj v jok. Končno je le izdala, da so to solze sreče in radosti ob pogledu na vso to močno in oboroženo partizansko vojsko. »Kje ste dobili vse te topove in kamione, fantje?« Je spraševala in nam v isti sapi povedala, da so ji padli v partizanih mož in dva sinova, da kar ni mogla verjeti, da bo partizanska vojska res zmaga, dokler nas ni zagledala...«

Dancičina pripoved

Danica, Janezova žena, je prišla za možem v Gudurico leta 1946. »Z vseh vetrov smo se zbrali v tej naši vasi. Srbi, Madžari, Bosanci, Makedonci, Dalmatinci, Albanci, Romi, Nemci in tudi nekaj slovenskih družin.

»V vasi«, je nadaljevala Danica, »imamo tri trgovine in pekarno ter zobozdravstveno ambulanto.« Janez pa je pristavil: »In vse, kar je skupnega, smo si pridobili večji del s samoprispevom. Vodovoda takoj po vojni ni bilo in tudi elektrike ne. Zdaj imamo takorekno vse najnujnejše urejeno. V Vršču, ki nam je najbližje mesto, pa hodimo kupovat tisto, česar v vasi ni dobiti...« Podatke stresa iz rokava. Nič čudnega, saj je bil predsednik krajevnih skupnosti kar tri mandate zapored, krajevni borčevski organizaciji pa je predsedoval celo pet mandatov.

V vasi je ena sama – rimokatoliška cerkev, v njej pa, po dogovoru med popom in župnikom, potekajo verski obredi izmenično. Tako tudi cerkev na neki način prispeva k pisanosti življenja v tem kraju, kakršnega je lahko dala le nova, socialistična Jugoslavija.

Dancičina prijateljica in sovaščanka, Slovenka Tončka Ristanović, rojena Zelenko je obiskala Judeže proti večeru ter pridala našim pogovorom še svojo življenjsko zgodbo: oče in mati, ki sta prišla po vojni v Banat kot kolonista, sta že pod rušo. Doma sta bila z Dražen vrha v Slovenjskih gorah. Tončka se je poročila s Srbom in ostala v Gudurici. Tudi ona je nekoč obiskovala slovenske razrede v guduriški šoli, toda tega je že dolgo in slovensčina ji ne teče več tako gladko kot Danici. Vendar njeni hčeri razumeta slovensčino prav dobro, le govoriti ju je menda sram, ker se bojita, da bi se jima zaradi napak smejala.

Ljudje so takšni in drugačni. Nekateri brez težav poženejo korenine v novih

končno pa je ostalo pri slovenskem pesniku Otonu Zupančiču, pri čemer to ni edina ulica z imenom Slovenca. V Gudurici premorejo še Prešernovo, Cankarjevo in ulico komandanta Staneta.

Takoj po vojni, ko je velika akcija za kolonizacijo zajela domala vso Jugoslavijo in so v različne kraje Vojvodine vozili številni »vlaki brez voznega reda«, je marsikateri romantika in negotovega kolonista veselje ob delu in garanciji minilo. Toda življenje je šlo tudi tam s časom. Nekateri visokoleteči agrarni načrti so se izjalovili, nastala so pa nova podjetja, ki uspešno orjejo te ledine plodne, mastne banatske zemlje.

V Vršču sem, na četrtkov semanji dan, zaokrožila svoj obisk v Banatu in se v duhu še enkrat prisrčno poslovila od Judeževih v Gudurici, vasi, ki je komaj štiri kilometre oddaljena od romunske meje. Prašički so cvili v gajbah, žive gosi so menjavale lastnike, kupi svežih domačih jajc, skute, sira in smetane so se nudili kupcem... In spet z avtobusom proti Beogradu. Ob glavni cesti so ekipe električarjev popravljale podrte električne drogeve, košava je še vedno močno brala, pa radiju pa so navijali domače viže... Donava je bila močno razburkana in Beograd prav nič prijazen.

Pa nasvidenje Banat, Vršču, Bela crkva in Gudurica. Na svidenje, Judeži, Zelenki, Mesesneli, Ferjančiči, Furlani, Komočarji, Jaklič in kakor se še pišete, Slovenci v Banatu. Lepo je pri vas. Zdej, ko vemo, da vaši kraji v Banatu le niso tako daleč od Slovenije, kot je videti na zemljevidu, lahko objubimo, da se bomo prav radi še kdaj oglašali.

Bojana Žokalj-Jesih

Dancičina skrb so prašički in jata sedemdesetih kokoši.

peči. Šel sem torej v Ljubljano na ministrstvo, kjer je delal neki moj sorodnik. Ta mi je rekel: Janez, kaj bi hodil v šolo? Mar se boš vračal na požgano domačijo? In kmečke hiše si, delati znaš, poječi v Banat in začni vse znova. Prijavil sem se torej, dobil sem dekret za Gudurico... Rekli so mi, da se lahko premislim, če mi ne bo všeč. In tako sem šel.

Nikoli ni znal držati križem rok, nikoli biti brez dela. Tri dni je »postavil« po neznani vasi, kjer so bile še številne hiše prazne in izropane. Potem so mu pokazali hišo, v katero se je vselil.

»Še danes prihajajo v našo vas avtomobili z nemško registracijo. Pridejo vnuki in že tudi pravniki nekdanjih nemških družin, ki so živele tod. Potrkajo na ta ali ona vrata in povprašajo, če lahko pogledajo, kako so nekoč živeli njihovi predniki. Mi

Janez Judež je kot pravi Dolenjec tudi v Banatu ohranil v svojem gospodarstvu vinogradništvo. Včasih pa poprime tudi na vrtu.

la njegova rojstna hiša do polovice požgana, pa je odšel v partizane. Sprva, ko je po tistih krajih hodila še redna italijanska vojska, ni bilo tako hudo, dvainštiridesetega pa so prišli fašisti. Začeli so zapirati in loviti ljudi. »Čez dan sem delal doma, zvečer pa sem čez Temenico vodil prve partizane in hodil po skritih poteh. Ko se mi je zdelo prenevarno, sem v gozdu za hišo pobral skrito starojugoslovansko puško in municijo in odšel v Zapadno dolenjski odred. Doma je ostala mama z dvema majhnima bratoma.«

Trije dogodki iz partizanskej let so mu ostali še posebej v spominu. Prvi, ko je bil štirinštiridesetega v Deski vasi pri Starem trgu komandir četice na partizanskem

Beneška Slovenija in njeni ljudje

Samo od lepot se ne da živeti

Lepa si, naša Benečija; le ped zemlje, a polno prgišče lepot. Včasih se nam zdiš tako daleč, tam na zahodnem robu domovine onkraj meje, a vendar tako naša! Morda te prav zato občutimo v sebi bolj kot tla pod seboj. Skromne domačije z lesenimi ganki stiskajo svoje prijazno lice k obloženim vinskim trsom. Na razbrazdani zemlji so še ostanki koruznih polj. Beneške ženice, z zavezanimi rutami na glavah, upogibajo hrbte, zgarane roke pospravljajo pred zimo... Lepa in prijazna Benečija. Toda samo od lepot, od razkošja barv, ki jih ponujaš v svojem jesenskem objemu, se ne da živeti. In vendar živi tu slovenski rod. Kako? Za ta košček zemlje, za svoje pravice se tvoji ljudje bijejo že od nekdaj.

Tudi Slovenci v Benečiji praznujejo letos 40-letnico osvoboditve. Ali bodo praznovali tudi dan republike 29. november? Večina ne, saj ne poznajo pomena tega praznika. Tistim zavednim Beneškim Slovencem, ki se udeležujejo na kulturnem področju, pa je 29. november v matični domovini dobro poznan.

»Naši partizani so se bojevali večinoma v enotah slavnega 9. korpusa, in to od Kolovrata do Kanina. Precej jih je padlo za svobodo, še več naših fantov in deklet pa so pokončali v nemških taboriščih,« pripoveduje Izidor Predan. »Nacifašisti so požgali več vasi, tako v vzhodni kot v zahodni Benečiji. V občini Šempeter so požgali vas Kost, prav tako so bombardirali Poje in Podbrnas. V občini Dreka so požgali Prapotnico, bombardirali so Podsrednje, na zahodu so požgali Fojdo, Ahten, Neme in Torlan. Prav v Torlanu so zverinsko pobili 44 ljudi, moških, žensk in otrok, in nekatere žive vrgli v ogenj. Se in še bi lahko naštevati.«

Po osvoboditvi Evrope in v njej tudi slovenskega naroda se je za Beneške Slovence šele začela prava »križeva pot«. Boj za priznanje njihovih narodnostnih pravic je bil obsojen kot izdajstvo domovine. Znani so procesi ustrahovanja, na katerih so najhuje plačali zavedni in najpomembnejši voditelji beneškega ljudstva. Tako so na primer v Firencah izvedli proces proti 55 beneškim partizanom; obsodili so jih za oboroženo tolpo, ki se druži brez dovoljenja,

največja sramota pa je bila, da so jih tožili za veleizdajo.

Tudi v Benečiji so se začele stvari počasi spreminjati na bolje. Napredne sile so vendarle prišle do večje veljave. To se je pozitivno kazalo tudi v političnem in kulturnem

Več kot sto let se srečujemo, se skupaj pogovarjamo, pijemo in pojemo in nikdar nismo potrebovali prevajalca. Razumeli smo se sami in še kako lepo! Zakaj bi bili oni, sto metrov od nas, Slovenci, in mi ne? Otroci na Livku hodijo v slovensko,

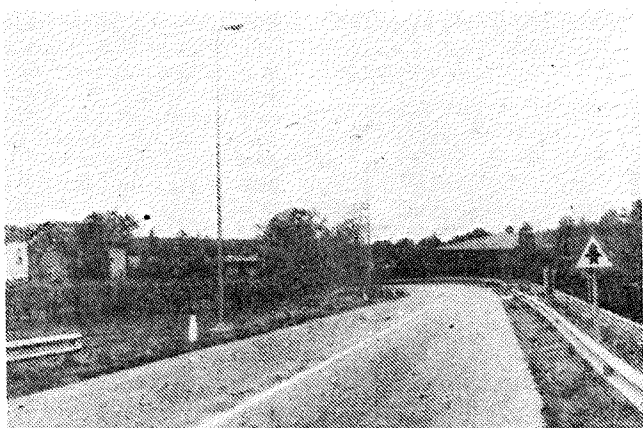
Beneško gledališče uprizarja Emigranta. Nastopa tudi avtor tega dela Izidor Predan, in sicer v vlogi vaškega župnika

življenju Benečije. »Boj naših partizanov le ni bil zaman,« pravi naš sogovornik. »Čeprav po štiridesetih letih nismo še dosegli pravic, za katere so se bojevali in umirali, smo danes vendarle svobodni, da se lahko združujemo in se bojujemo za tisto, česar še nimamo.«

Meja. Pa tudi meja ne more ločiti istega rodu, iste krvi. Pravimo, da je tam čez naša manjšina; košček zemlje, na katerem živi skupina ljudi in ima za hrbtom ali pred trebuhom narod, kjer govorijo podoben jezik. Da ni tako? Da govorijo drugače? Kdor tako misli, naj mu odgovori tovariš Predan: »Iz Dreke ali z Matajurja lahko vržem kamen na Ravne in na Livek, tako smo blizu.

naši pa v italijansko šolo. Tam se v šoli učijo jezik, ki ga govorijo doma, naši otroci pa ne.«

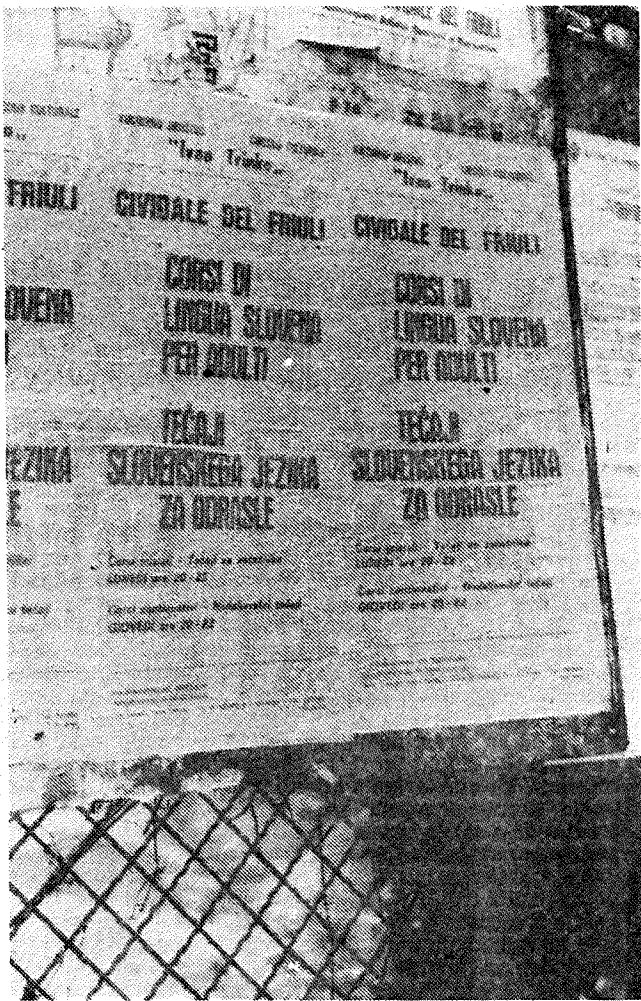
Potres maja 1976 je pomenil veliko prelomnico. Takrat so ljudje v Bene-

Pot skozi Benečijo vodi mimo prijaznih domačij, ki stiskajo svoje lice k obloženim vinskim trsom

čiji najbolj množično spoznali, h kateremu narodu pripadajo. Spoznali so to tudi zaradi hitre in velike pomoči, ki so je bili deležni od vseh Slovencev v Italiji, posebno pa od socialistične republike Slovenije. »Jugoslavija je takrat podarila Beneški Sloveniji veliko gradbenega materiala in več montažnih hiš, v katerih še danes živijo naši ljudje in so ji za to hvaležni,« pravi Izidor Predan. »Ob obnovi porušenihi vasi pa nismo mislili samo na postavitev novih hiš, pač pa tudi na to, da bi omogočili ljudem zaposlitev čim bliže domu. Tako so nastale prve tovarne z mešanim jugoslovansko-italijanskim kapitalom. Tudi za to so naši ljudje hvaležni matični domovini, posebno danes, ko stiska svet huda ekonomska kriza in je težko dobiti delo. Več izseljencev se je vrnilo domov in dobilo zaposlitev prav v teh tovarnicah: Veplas, Oples, Beneko in drugih. Prav tako si je v njih poiskalo delo veliko naših mladih ljudi.«

Po potresu je v Benečiji bolj zaživelo tudi kulturno življenje, kakor da bi strah pred izginjivijo hotel združiti vse Beneške Slovence z matično Slovenijo tudi v njihovem jeziku in kulturi naroda. Že obstoječim kulturnim društvom in ustanovam so se pridružila nova. Slovenske organizacije krijejo vse območje, kjer živijo Slovenci, od Kolovrata do Kanina in Kanalske doline. Prvo je bilo kulturno društvo

Tečaji slovenskega jezika so delček tistega, kar ohranja slovensko besedo in slovensko misel v Benečiji

Ivan Trinko, za njim kulturno društvo Rečan, Zveza slovenskih izseljencev, Beneško gledališče, baletni ansambel Živa nit, Zveza beneških godcev, Društvo likovnih umetnikov, kulturno društvo Naše vasi v Tipani, Kulturni center za raziskovanje v Bardu, kulturna društva v Reziji, pevski zbori, raziskovalni inštitut SLORI in končno imajo sedaj tudi zasebni slovenski otroški vrtec v Špetru Slovenov. Ne smemo pozabiti Kanalske doline, kjer deluje več kulturnih društev in pevski zbor Planika.

Kultura pa ne živi samo v organizacijah in društvih, živi med ljudmi. Med Beneškimi Slovenci je vedno več zanimanja za kulturno sodelovanje, za obiske in izlete v matično domovino, za nastope kulturnih skupin iz matične domovine, ki pridejo na obisk v Benečijo, in vedno bolj se

udeležujejo kulturnih manifestacij v sosednjih krajih Slovenije. Tako spoznavajo kulturo naroda, počasi odpirajo zaveso. V preteklosti je bilo namreč dobro poskrbljeno, da ostane zagrnjena. Politika raznarodovanja. Ti ljudje niso smeli vedeti, kdo so in komu pripadajo. Zdaj se vedno bolj vračajo k staremu. Celotisti, ki so bili po sili razmer preseljeni v Furlanijo, želijo biti po smrti pokopani v domači beneški zemlji.

Da. Na žalost se je precej beneških vasi izpraznilo, ker so Slovenci živeli v slabšem položaju kot Furlani. Številni so zapustili domače ognjišče in se podali s trebuhom za kruhom v tujino ali pa so poiskali delo v dolini. Precej jih dela v tovarnah stolov v Manzanu, San Giovanni in drugod. Vstajajo zgodaj, saj se morajo dve uri daleč voziti na delo. Ob strojih

Trideset let društva Ivan Trinko

Jubilej je praznik vere v našega zamejskega človeka

Trideset let je veliko za umrljivega človeka, za razvoj in zgodovino narodov pa malo. Za tistega, ki ne pozna razmer v Benečiji, je trideset let kulturnega društva Beneške Slovenije, društva Ivan Trinko, zelo malo, za tamkajšnje ljudi pa veliko. Trideset let so zdržali, odpirali pot drugim društvom prek prepadov, vzpetin, dolin in kotlin. Društvo je bilo pionir, orač ledine, ledolomilec. Čeprav za njim ni šlo veliko ljudi, jih je nekaj vendar šlo in pot po širokem morju, čeprav še vedno težka, je zdaj odprta.

Kulturno društvo Ivan Trinko je pomagalo ustvariti slovensko inteligenco s pomočjo dijaških domov in slovenskih šol v Trstu in

Gorici, več let je skrbelo za slovenske kolonije tamkajšnjih otrok, pošiljalo ljudi na seminarje slovenskega jezika v Ljubljano, vzdrževalo stike, organiziralo prireditve in ustanovilo tudi patronat za reševanje socialnih problemov delavcev in kmetov Beneške Slovenije. Organiziralo je tudi množične shode zgodovinskega pomena, kot je na primer Kamenica, dan emigranta, združenja rudarjev itd.

Izidor Predan se še dobro spominja tiste sončne jesenske nedelje 2. oktobra 1955, ko so se iz vasi in dolin vzhodne in zahodne Beneške Slovenije vozili proti Vidmu, da bi ustanovili društvo. »Vsi smo čutili nekaj posebnega v srcu,« pripove-

duje tovariš Predan, »vsi smo se zavedali, da bomo ustanovili nekaj, kar bo zgodovinskega pomena za obstoj in razvoj Beneških Slovencev. Bili smo skromni ljudje: bivši partizani, kmetje in mladi študentje, naši gojenci slovenskih dijaških domov v Gorici in Trstu, ki so po več kot tisočletnem obstoju naše narodnostne skupnosti prvi imeli srečo in možnost, da so se v šolah učili v svojem materinem slovenskem jeziku in vzljubili narodnega buditelja in pesnika Ivana Trinka-Zamejskega. Sklep o ustanovitvi društva je bil sprejet pod orehovo senco pred Žefacovo gostilno v Čeplesiščah, ko smo se vračali s Trinkovega pogreba iz Trčmuna.

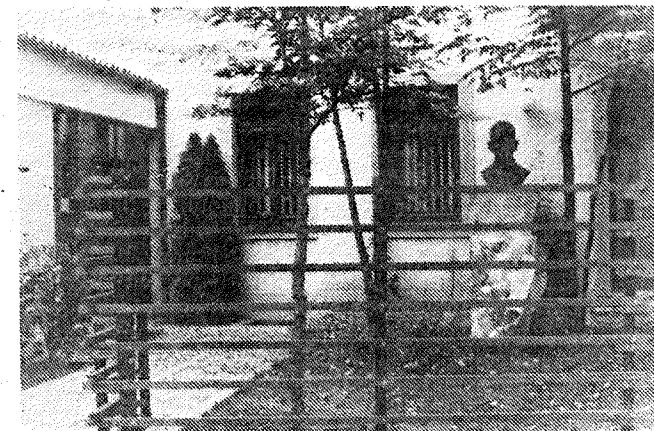
Tam smo tudi sklenili, kako se bomo bojevali za narodnostne pravice v imenu in duhu buditelja, ki smo ga pravkar pokopali. Bil je 30. junij 1954. Priprave za ustanovitev društva so se zavlekle za več kot leto dni. Naše ljudi je bilo potrebno prepričevati jim pojasnjevati, zakaj ustanavljamo takšno kulturno organizacijo. Nezaupanje, nerazumevanje. Ne samo nasprotniki, tudi naši dobri ljudje niso mogli razumeti, čemu zdaj vse to, čemu društvo. »Živelimo ti soč let brez njega, zakaj ne bi mogli tako naprej še ti soč!« so govorili.

Tudi beseda kultura je bila za vsakdanjo govorico našega človeka nova. No, pa smo le uspeli in množičnost na naših manifestacijah je bil naš uspeh. Za nasprotnike pa seveda poraz.

Trideset let društva je praznik zavesti in ljubezni do svojega ljudstva, je dokaz dela in kulturnega napredka

beneške zemlje. Danes društvo Ivan Trinko raste skupaj z drugimi društvi in spodbuja brate, naj gredo naprej. Italijanske sodržav-

nija-Juljska krajina, da je beneška zemlja tudi domovina Slovencev. Išče novo vizijo življenja med Slovenci, Furlani in Italijani, da bi

Trinkov spomenik pred društvom Ivan Trinko v Čedadu. Tečaji slovenskega jezika so delček tistega, kar ohranja slovensko besedo in slovensko misel v Benečiji

ljane opozarja, da bosta demokracija in svoboda doseženi le tedaj, ko bo država priznala, da je dežela Furla-

se povezali v sosedstvo kultur in bi si na osnovi narodnostne svobode utrdili prihodnost.

Pogled skozi eno značilnih ozkih čedaških ulic, kjer se ob sobotah kar tre ljudi; domačih in tistih, ki pridejo nakupovat iz bližnjih krajev na drugi strani meje – iz Slovenije

se srečujejo z italijansko narodnostjo. Dve narodnosti živita ena ob drugi. »Mi smo bili vedno zapostavljeni,« pravi tovariš Predan, »in če smo kaj dosegli, smo le s svojim bojem in podporo naprednih demokratičnih sil v Italiji. V dolini živijo Slovenci v stiku s furlanskim elementom. Nekateri so se že asimilirali, drugi še živijo slovensko življenje in prav ti najbolj polnijo dvorane ob naših kulturnih manifestacijah in prireditvah, ker se čutijo najbolj ogrožene. Če na primer v naši gorski gostilnici zapoje fant slovensko pesem, se mu hitro pridružijo še drugi. Tega si v Furlaniji ne morejo privoščiti.«

Nekoč je živel kaplan Martin Čedermac, ki se je bojeval za slovensko besedo v Benečiji. Nekateri razlagajo, da je bil to Anton Kufolo, drugi ga pripisujejo imenu Jožefa Kramara, landarskega župnika. Pa to za naše razmišljanje zdaj ni pomembno. Škoda je le, da so takšni Čedermaci danes v Benečiji vedno bolj stari in vedno redkejši. Kdo lahko danes vzame v roko slovensko knjigo? Tisti Beneški Slovenci, ki so hodili v slovenske šole v Trstu ali Gorici, in tisti starejši ljudje, ki so jih slovensko naučili slovenski duhovniki pri verouku ter imajo doma na policah slovensko besedo Mohorjeve družbe.

Šole v Benečiji pa nič! In vendar jezik pomaga ohranjati narodovo bit. »Ze več let deluje teritorialni odbor SKGZ,« pripoveduje tovariš Predan o boju Slovencev za njihove pravice. »Ne samo naše organizacije, ampak vsi Slovenci v Italiji se pod zastavo enotne delegacije bojujemo za globalno zaščito naše narodnostne skupnosti. Obstajajo razni zakonski osnut-

ki in videti je, da je novega pripravila tudi vlada v Rimu. Gre nam za to, da bi nam priznali pravico do pouka v materinem jeziku. Nikoli nismo imeli slovenskih šol in zato nekateri ljudje težko berejo tiskano slovensko besedo. Novi Matajur, glasilo Beneških Slovencev, in verski list Dom imata šele vlogo abecednika med našimi ljudmi.

Vsa povojna leta smo zavedni Beneški Slovenci pošiljali svoje otroke študirat v slovensko šolo v Gorico ali Trst. To je bilo veliko žrtvovanje za starše in za otroke, ki so morali živeti ločeno življe-

Kamenica. Pomnik stare pravde, zaradi katere so si Beneški Slovenci po krajši pridruženosti matičnim Slovincem po napoleonovskih vojnah že v drugi polovici tistega stoletja izbrali življenje v italijanski državni skupnosti, ne da bi v zahvalo za to kdajkoli karkoli prejeli, saj si še do danes niso pridobili niti slovenske osnovne šole v svoji materinščini.

nje. In četudi nam bo priznana pravica do slovenskih šol, vemo, da ne bo šlo vse gladko. Delujejo sile, tudi gmotno so zelo dobro podprte, ki nasprotujejo odpiranju slovenskih šol v Benečiji. Naloga naših slovenskih organizacij bo poskrbeti, da bodo šole, ko jih bodo odprli, tudi napolnjene. Sedaj, v tem hipu pa imamo samo drobec; tečaje slovenskega jezika za male in odrasle, ki jih organizirajo razne organizacije, predvsem KD Ivan

Izidor Predan – ime, ki je tesno povezano z Beneško Slovenijo

Naj ga predstavimo, našega sogovornika, ki smo ga pred dnevi poiskali na uredništvu Novoga Matajurja v Čedadu. Trden stisk roke je že veliko povedal – da imamo pred seboj odločnega in klenega moža, ki sta ga izoblikovala trdo življenje in še bolj trdnovolja, tista volja, ki se je Beneški Slovenci vedno oklepajo v boju za svoje slovenstvo.

Rodil se je v vasi Bar-do v občini Grmek. »Gorjan sem,« pravi »in zadnji od desetih otrok. Toliko nas je bilo, da ko so zadnje nesli spat, so prvi že vstajali,« pripoveduje v šali. Vse je bilo premajhno in pretesno. Majhno je bilo kmečko posestvo v skopem gorskem kraju, ki ni plačevalo žuljev. Pretesni so bili zidovi borne domačije za otroški vik in krik. Samo revščine je bilo dovolj; da, iz vseh kotov je zevala. Polenta pri hiši je bil že praznik.

Otroci so odrasčali. Preveč je bilo lačnih ust, zaslužka pa nikjer. Pet Izidorjevih bratov je moralo s trebuhom za kruhom v belgijske rudnike. Izidorju, najmlajšemu, je bilo prizaneseno.

»Kako sem se naučil slovensko?« Nasmehnil

se je z iskrico neugnane-ga ponosa v očeh. »Pa saj sem Slovenec in mati je bila Slovenka! Naučila me je ljubiti slovensko govorjeno in pisano besedo. Na domači polici so bile slovenske knjige Mohorjeve družbe. Nikoli ne bom pozabil, kako sem še kot otrok sedel materi v naročju ali na pručki ob njenih nogah in s prstom, ki je bil večkrat umazan kot čist, drsel po knjigi, vrstico za vrstico in izgovarjal slovenske besede.«

Potem je postal šolarček. Seveda je bila šola samo italijanska, in ko se je že veselil, da bo hodil v slovensko šolo v Platcu, ki jo je poskušala organizirati mlada tovarišica, je vse skupaj preprečila druga svetovna vojna.

Izidor je bil takrat še otrok, saj mu je bilo ob koncu vojne komaj trinajst let. Ni povsem do-umel narodnoosvobodilnega boja, pa je kljub temu ves čas čutil s partizani. Morda zato, ker je vedel, kako fantje in moške iz njihovih vasi odhajajo med partizane 9. korpusa in drugam v Jugoslavijo.

Znal je poiskati svojo pot. Takoj po osvoboditvi je pomagal ustanavljati slovenske organizacije. Vsi delavci, kmetje in nekdanji partizani iz Beneške Slovenije so 1. maja 1949 ustanovili Demokratično fronto Slovencev v Italiji. To je bila prva politična organizacija, ki je združevala napredne in zavedne Slovence. V njej je bila Izidorju zaupana skrb za mladino. Postal je tajnik.

Pa organizaciji ni bilo namenjeno dolgo življenje. Po preimenovanju v Socialistično fronto Slovencev v Italiji so jo leta 1953 razpustili. Pač pa se je 2. oktobra 1955 rodila nova organizacija – prvo kulturno prosvetno društvo v zgodovini Beneške Slovenije, ki nosi ime pokojnega pesnika in narodnega buditelja Ivana Trinka-Zamejskega. Tovariš Predan je bil naj-

prej tajnik, več let pa predsednik tega društva. »Spoznal sem,« pravi, »da je s kulturo mogoče zblíževati ljudi.« Seveda, kar nekaj truda je bilo potrebno vložiti, a vendarle je na beneških tleh zraslo pravo domače gledališče – Beneško gledališče. Uprizarjajo igre in drame domačega avtorja. In kdo je to? Tovariš Izidor Predan, ki kakšno vlogo v svojih delih pripiše tudi sebi. Emigrant, Kaplan Martin Čedermac, Beneška ohcet, Žganjari in še cela vrsta skečev je zrasla na njegovem zelniku. Vse izvira iz resničnega življenja Benečanov, in da je to še bolj poudarjeno, pušča igralcem amaterjem njihovo domače beneško narečje.

Velik del sebe je Izidor pustil ljudem pod Matajurjem v Novem Matajurju kot urednik tega lista.

Breme urednikovanja je zdaj sicer preložil na Jolina ramena, njegov dih pa v Novem Matajurju še vedno živi.

Ko smo ga vprašali za najlepše doživetje v življenju, ni nič pomišljal: »To je bilo 26. aprila 1976, ko sem objel Tita in dobil priznanje OF.«

Trinko in društvo Rečan. Pa seveda zasebni slovenski otroški vrtec v Špetru Slovenov, ki je imel lani deset, letos pa že sedemnajst otrok.«

Benečija se v svojih prizadevanjih na političnem področju navezuje na napredne in demokratične sile, ki si prizadevajo za to, da bi družba postala pravičnejša in napredna. To so predvsem

domovine; slikarje, predavatelje, ansamble in podobno.

Tisto, kar so dosegli po vojni, je zahtevalo ogromno trdne volje. Začeli so iz nič. Ob osvoboditvi je bila naša narodnostna skupnost v Benečiji močno izropana in skrčena. Iskanje dela in kruha je najboljše moči prisililo na pot v svet. »Naš največji uspeh, če

stvo?« ponavlja moje vprašanje Izidor Predan in hitro najde odgovor: »Predvsem manj besed in več dejanj, več medsebojnega spoštovanja in iskrenosti. Imamo ministre in kadar se srečujejo z jugoslovanskimi predstavniki, obljubljajo eno, ko pa se vrnejo v Rim, delajo drugo. Letos obhajamo 10-letnico podpisa osimskega sporazuma. Za uresničitev vsebine tega sporazuma je bilo premalo storjeno. Treba je več dobre politične volje. Osimski sporazum je idealen za obe državi. Če bi bil resničen, bi se odprle nove možnosti širšega in vsestranskega sodelovanja. Obstajajo demokratične sile v Italiji, ki se bojujejo in potegujejo za uresničitev zapisanega v sporazumu, so pa tudi druge sile, ki temu nasprotujejo. Preveč časa je bilo že zamujenega. Upamo, da bo prevladala zdrava pamet na vseh straneh. Mi moramo živeti skupaj! Moramo sodelovati na vseh področjih! Moramo živeti v miru na tem koncu sveta, saj je bilo v preteklosti že preveč nesoglasja, nerazumevanja in vojskovanja.«

Kaj lahko na koncu rečemo o naši manjšini? O slovenski manjšini? Iz vsega diha slovenstvo...

»To je naše srce, naša pesem, naša molitev in naša kletev, naše veselje in naša žalost, naša vera in nevera. Je vriskanje in jokanje. Je pas in mačka, petelin in kakoš, zajac in lesica, krava, junac, kastron, prase in svinja, jazbac in vuk,« našteva Izidor Predan. »To je na-

ša slovnica, ki jo uporabljamo vsak dan, čeprav nas ni nihče učil o njej. Slovnico se lahko naučiš tudi v šoli, toda najboljša slovnica je tista, ki je vezana na materine prsi, na korenine naših dreves, gozdov, na naše reke, potoke, njive in senožeti. Pa ni še dovolj. Manjšina je tudi naše Sonce in Luna, naše Zvezde. Manjšina so travniki, senožeti in rože, ki rastejo na njih: koma-rač, rogačica, tarpotac, pokrive... so naše jabuke in hruške, naše ljeske, ovše, brjeze, je naša skala, naš kaman, naša hiša in strjeha, ki jo pokriva. In manjšina je tudi v tem, da je moral 15. avgusta 1933 gospod Gorenz zach, fajmošter iz Sv. Lenarta prebrati v cerkvi pismo, s katerim je naznanil svojim slovenskim kristjanom, da je Mussolini prepovedal v cerkvah slovensko molitev, slovensko pridigo in slovensko pesem.«

Ali je dovolj navreči le nekaj poitalijančenih imen in priimkov, da bi spremenili podobo naših dolin v Benečiji in podobno beneških ljudi? Ni dovolj. Vsaka vas ima za domačine drugačno ime, kot je uradno zapisano. Za domačine je vas Ošnje in ne Osgnetto, Hrastovje in ne Crostu, Dreka in ne Drenchia. Se vpraša kdo, zakaj ima vsak košček, vsaka ped slovenske zemlje v Benečiji svoje slovensko ime? Bjeli potok, Starma jama, Lazna, Globočak, Jesenik... imena, o katerih bi lahko pisali debele bukve.

Živa Drole

Pravimo: spoštujmo znanje. A ga v resnici ne.

»Nezadovoljen učitelj ne bi smel v razred«

Ondan sem se odzval povabilu na »nenavaden« sestanek. Na občni zbor osnovne organizacije sindikata na usmerjeni šoli za računalništvo (nekdanji viški gimnaziji) me je povabila njegova predsednica, profesorica Neva Pirnat.

Z Nevo sva se spomladi, po tistem, ko so srednješolski učitelji v Ljubljani zaradi rastočega, vse bolj grozečega in vse razumne meje presegačega zaostajanja finančnega prispevka družbene skupnosti usmerjenim šolam napovedali protestno prekinitve pouka, a se nato vendarle odločili, da poskusijo do jesenskih začetkov naslednjega šolskega leta prehoditi samoupravno pot dogovarjanja in urejanja odprtih vprašanj, opravila intervju in si ob koncu obljubila, da se jeseni, ko bo situacija »zrela«, srečava znova.

Zdaj je trenutek – do zorel.

Občni zbor osnovne organizacije sindikata na šoli je bil »veliki finale« večmesečnega opozarjanja na probleme. Nosilci akcije so svoje zahteve razpredli na vseh ravneh, od občin-ske do republiške, prek sindikalnih, oblastvenih, samoupravno interesnih in

partijskih forumov. Vsem so dali jano vedeti, da je razkorak med deklariranimi načeli o rastoči pomembnosti usmerjenih šol ter vztrajno zmanjšujočimi se družbenimi deleži za izobraževanje dosegel skrajno spodnjo mejo, ki terjaja odločen preobrat.

Forumi so sejali in pisali.

»Potrebne so takojšnje rešitve,« se je ponavljalo iz zapisnika v zapisnik.

Poglavitna naloga, ki so si jo »odgovorni« zastavili ter se v zvezi z njo tudi zaobljubili, je velevala zmanjšati zaostanek osebnih dohodkov srednješolskih učitejev za delavci v gospodarskih organizacijah združenega dela za polovico: spomladi letos je bil ta zaostanek 15-odstoten, torej naj bi se do jesenskih dni zmanjšal na 7 ali 8 odstotkov. »No, mi bi se sprijaznili tudi z 9- ali 10-odstotnim zaostajanjem,« pravijo prizadeti prosvetarji, katerih netto

osebni dohodek znaša starih 5 milijonov 200 tisoč za profesorja z visoko izobrazbo.

Vendar pa se zaostanek njihovih osebnih dohodkov za povprečnimi osebnimi dohodki v gospodarstvu ni zmanjšal, ampak se je, nasprotno, od pomladi sem celo zvečal. Zdaj, na jesen, je po statističnih poročilih kar za 4 odstotke večji, kot je bil: povzpel se je na 19 odstotkov.

In to kljub vsemu, kar so v prid »nujnosti takojšnje rešitve problema« zapisali v republiškem svetu zveze sindikatov, na mestnih sindikatih, v mestni konferenci socialistične zveze in še v celi vrsti forumov – Neva Pirnat, glavna poročevalka jih je naštel, ni več in nič manj kot šestindvajset.

Iz vsega naštetega lahko povsem nedvoumno povzemamo: šli smo po regularni samoupravni poti, pokljukali smo na vsa možna vrata, prizadevali smo si... toda kaj smo dosegli? Razen lepih besed in obljub – nič. Obljube so obtičale v megli, roki napovedanih rešitev so mimo, ovire po-

stajajo nepremostljive, cilj se bolj in bolj odmika.

Podatki povedo: v gospodarstvu so se osebni dohodki v letošnjih prvih devetih mesecih v primerjavi z enakim lanskim obdobjem zvišali za 86 odstotkov, v prosveti, ki je že tako in tako beležila nižje osnove, samo za 72 odstotkov.

Zaostajanje osebnih dohodkov ima za posledico nezadovoljstvo učiteljev, slabo kvaliteto njihovega dela in slabše rezultate... ves večni krog posledic, ki so – recimo bobu bob – apokaliptične, ter marsikje mejijo že na pravo katastrofo.

»Nezadovoljen učitelj ne bi smel v razred«, se je v obupu prijel za glavo eden izmed visokih republiških funkcionarjev, ko je slišal vse to, kar so mu povedali člani učiteljske delegacije, ko so ga obiskali, rezultata pa tudi to ni prineslo.

»Naš cilj je bil zmanjšati razdaljo, ki nas ločuje od delavcev v gospodarstvu, in s tem naše nezadovoljstvo,« je sklenila svoje poročilo Neva Pirnat. »Toda

na poti, po kateri smo se podali... na tej samoupravni poti smo doživeli neuspeh in razočaranje. In zdaj se vprašamo: kaj naj svojim učencem porečemo o samoupravljanju?«

Občni zbor sindikata je potekal tja do enih po polnoči. Medse so poklicali tudi odgovorne iz forumov, tiste, ki naj bi bili do začetka novega šolskega leta poskrbeli za izboljšanje njihovih »razmer«. Nekaj jih je prišlo, večina ne, toda nihče ni podal pravega odgovora. Izvenelo je nedvoumno spoznanje o popolni zagozdenosti samoupravnih poti. Šolniki so nemočni. Sistem idealov se jim je sesul.

Toda – zakaj? Zakaj kljub ugotovitvam vseh in vsakogar, da je »treba nekaj storiti«, ni bilo nič storjeno, ker se kar naprej nekaj zatika? Svobodna menjava dela ne zaživi, v veljavi je izrazito proračunsko distribuiranje sredstev, nekakšna formalistična »telovadba«, ki preprečuje dejanja in onemogoča vsakršno gibanje. Deklaracije o tem, da bomo prednostno vlagali v znanje, ostajajo pri vsem tem – prazne marnje.

»Zdi se – po vsem tem, kot bi bil cilj vseh teh organizacij zavreti človeka in ga onemogočiti,« so ugovarjali razpravljalci... in

sklenili ves ta splet bolečih spoznanj z zavestjo, da je njihova akcija dosegla točko, ko s parolami ni mogoče nič več doseči.

Zato so se učitelji usmerjene računalniške šole odločili za – dejanje. Glasovali so o izstopu iz svoje organizacije, v katero ne zaupajo več. »Mar vas nismo podprli?« je v obrambo svojih »barv« vprašal pristoni sindikalni funkcionar. »Pač«, so mu dogovorili, »v besedah... ne da bi bili karkoli dosegli.«

In kaj zdaj?

Na to vprašanje ta hip nimamo odgovora.

In tako ostaja tudi ta zapis torzo, ki čaka na kakšno naslednjo, bolj določno priložnost. K njej je v svojem ogorčenju in razočaranju zavrt tudi kolektiv računalniške šole: znova so pripravljeni stopiti in se aktivirati, če bodo začutili, da je sindikat vendarle zmožen razreševati problematiko delavcev ter izpeljati tisto, za kar se zavzema!

Viktor Konjar

P.S.

Še to. Sestanek je potekal v profsorski zbornici. Sedeli smo za mizami in med omarami, ki stojijo tam že od devetnajstodevetintridesetega. Kdaj že so bile amortizirane!

Jesenski paberki

Samogovori starega borca

Sneg nas je presenetil in mrzlo vreme je spet strnilo sicer razgibane borčevske vrste. Konec je obiranja poznega sadja, konec pospravljanja in urjanja vrtov, tudi drva za zimo so pripravljena in premog v kletih – pri tistih seveda, ki so ga uspeli tako ali drugače nabaviti in ga zmogli tudi plačati. Tudi Martin je za nami, tisti večno nasmejani svetnik, katerega pa se je letos obraz zresnil v zaskrbljene gube zaradi suhe prihodnosti njegovih častilcev. Vrtci in šole so prevzeli dobršen del skrbi za vnuke in vnučke in veter z dežjem, pomešanim s snegom, je pregnal domov tudi najbolj zagrizene gobarje in ribiče. Pisarna postaja pretesna, kakor da se ljudje še niso odvadili hoditi v te prostore po zdravila, čeprav so zdaj tukaj na voljo le bolj ali manj padarski nasveti iz bogatega arhiva ljudskih izročil. Zdravil pa smo potrebni vsi, ne le tisti za ohranjanje telesnega zdravja. Največkrat nas boli tisto, za kar ni nobenih tablet niti kapljic in proti čemur moramo kar sami iskati zdravilna zelišča po znanih in neznanih tratah in gozdovih. Za te bolečine tudi ni natančnih diagnoz, katji tiste o malo-

dušju, demoraliziranosti, obupavanju, sopotništvu in podobne ne povedo ničesar. Zato so pogovori v tem jesenskem času živahni, izmenjava mnenj hrupna in iz te pristrčne mešanice se velikokrat podedi žlahtna, zdrava resnica. Zadnjič smo se pogovarjali o volitvah, ki so pred nami in o evidentiranju kandidatov. Bolelo nas je, ker ne poteka tako, kot bi si želeli. Imena so padala kakor klasje pod kombajnom, le nas, prisotnih so se vsi obzirno izogibali. Ko je nekdo le dregnil v to nerodno zadevo, je vnama popustila in hrup se je nanagloma polegel. V neprijetni tišini, ki je nastala, smo drug drugemu izmikali pogled in zeleno pregrinjalo na mizi je vpijalo soparo oportunitizma iz naših misli. Nihče med prisotnimi ni bil voljan vstopiti v dolgi vlak evidentiranih. Resnica se je izluščila sama: smo si vsi, stari in mladi, borci in zanamci kar precej podobni. Zahtevni, kadar gre za pravice, in sila skromni glede dolžnosti.

Večinoma smo v tistih letih, ko nas najbolj osrečujejo vnuki in pravnuki in ni nič čudnega, če se o njih pogovarjamo, jih hvalimo na vse pretege in se

sploh veliko ukvarjamo z njihovo vedro bodočnostjo. Toda naenkrat se je treba ukvarjati tudi z manj vedro sedanostjo, kajti vrtci in zasebno varstvo so prenekaterim postali težko dostopni. Ni dovolj denarja. »Ah, lahko vam, ki imate le po enega,« se je jezil te dni tovariš, ki ima tri vnuke in enega pravnuka, na kar je sicer od sile ponosen. »Tam, kjer imajo mladi enega otroka, je lahko, saj žena zasluži ravno za vrtec pa še za kakšen par čevljev. Moj sin pa bi moral med Mohamedance in si omisliti tri žene, če bi hotel imeti vse otroke preskrbljene!« Nekdo je položil na mizo časopis, kjer smo prebrali, da se pripravlja ponovno podražitev vrtcev za 30%, z obrazložitvijo, da so se sicer osebni dohodki v tem letu dvignili že za več kot toliko! Kakšen argument! Kdo zdaj koga lovi, osebni dohodki cene ali obratno? Če gre za večino delovnih ljudi, drži prvo: dohodki lovijo cene, a so kratkih nog. Če pa gre za voljene in imenovane funkcionarje, je narobe res. Tu sta pa kar dve resnici, obe žlahtni. Kdor zna pošteno razložiti družbeni dogovor o tej zadevi, zasluži nagrado.

Reagan in Gorbačov sta se srečala v Ženevi. Le kaj sta se zmenila? O tem se veliko pogovarjamo, med nami pa so pesimisti in optimisti, pa tudi nekaj takšnih, ki se na politiko spoznajo. Tale naš prostor, ki niti ni tako majhen, je ob naših razgovorih podoben zakajenemu ve-

solju pet minut po izbruhu vojne zvezd. Seveda nas prav to, vojna zvezd najbolj zanima, predvsem iz borčevskega zornega kota. Vesolje si je kot jutrišnje bojišče težko predstavljati, saj si ni mogoče kar tako namesto Brezove rebri zamisliti Zodiak kot najbolj primeren položaj za napad, ali pa postaviti sasedo na temni strani Meseca. Rimska cesta je najbrže bolj zahtevna za postavljanje zaprek kakor tista, ki se na Vahti prevesi z Dolenjske v Belo krajino. Iziriti Veliki voz, ali pa vsaj Malega, bo težje kot prevažati lokomotive med Krškim in Zidanim mostom. In sploh bo bolj malo partizanskih izkušenj prišlo v poštev tam zgoraj, menijo pesimisti. Tisti med nami, ki se na politiko spoznajo, pravijo, da je resnica takšna: naj se oba predsednika velikank med državami našega sveta zmenita karkoli, ali pa če se ne, je vsem zemljanom, ne le nam nekdanjim borcem jasno: če pride do vojne zvezd, je bila vojna, ki jo pomnim, predzadnja.

Usta so se nam osušila ob teh razgovorih in grla ob spoznanjih. Odprli smo steklenico Radenske in ostrmeli: kupili smo posezonsko steklenico! Ne zaudarja po postani vodi in tabletkah, žlahtno muzira kakor je treba in če bi bila Donat, bi čez nekaj časa pustila na kozarcu belo sled. Med sezono tega nismo videli! Res je dobra Radenska tudi brez tistih neokusnih reklam na televiziji.

Na položaju, v novembru 1985. Črt

GOSTINSKO PODJETJE PECA MEŽICA

INVALIDI, BORCI, REZERVNI OFICIRJI
PRIPOROČAMO VAM OBISK KOROŠKE, KJER BOSTE DOBRO POSTREŽENI V

HOTELU PECA V MEŽICI
GOSTILNA BRAMČORNIK PRI PREVALJAH

CENA PENZIONA 1.500,00 din

IZLETI: V AVSTRIJO

NA PECO

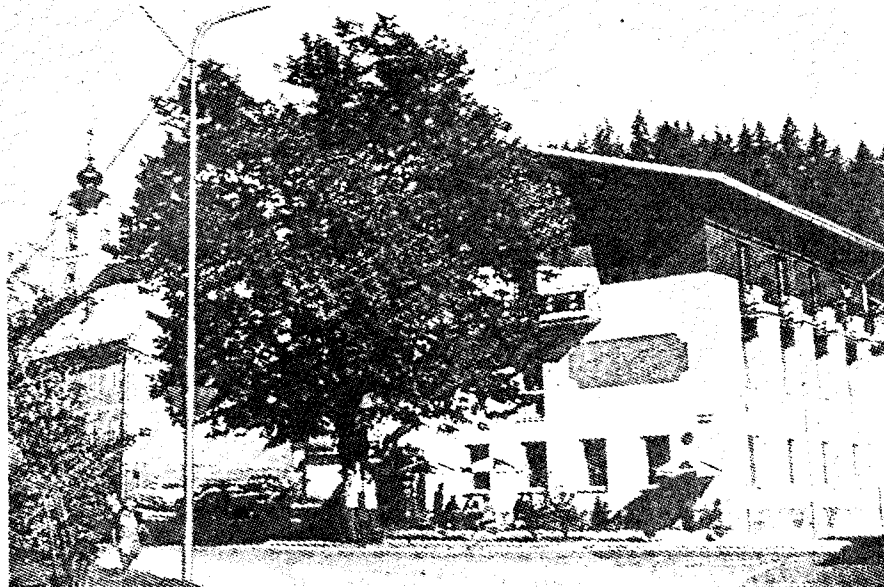
NA RADUHO

NA URŠLJO GORO

NA POLJANO PRIZORIŠČE ZADNJE BITKE V NOB

ORGANIZIRAJO SKUPNE PIKNIKE V NARAVI V DOLINI TOPLE, V JAZBINI IN ŠENTANJELU.

SKUPINAM NA ŽELJO DODELIMO ŠOLANEGA TURISTIČNEGA VODIČA.

Drago Druškovič-Rok Arih

Cvetke zla

V tej številki začenjamo objavljati skrajšano polemično recenzijo koroškega partizana Roka Ariha o knjigi celovškega časnika Ingomarja Pusta z naslovom »Titostern über Kärnten« (Titova zvezda nad Koroško). Arih polemizira tudi s koroškim zgodovinarjem Einspielerjem. Ta recenzija je izhajala v nadaljevanjih v celovškem tedniku Slovenski vestnik od 10. maja do 26. julija 1985. Pisatelja in bralce prosimo, naj nam oprostijo, če bomo to zanimivo branje zaradi prostorske stiske objavljali le v odlomkih, drugo pa bomo povedali »s svojimi besedami«.

Tako začenja Arih:

Že dolgo je od tega, odkar se nisem srečal s tovrstnim berilom. Na knjigo me je opozoril prijatelj P., po rojstvu doma iz ene od podjunskih vasi, češ da je v njej nakopičenih dosti hudih na partizanski račun. Urednik Slovenskega vestnika, ki mi je knjigo poslal na recenzijski pogled, je zapisal, da bi kakšen pretres tega pisanja bil koristen, posebej če bi bil napisan s peresom kakšnega bivšega koroškega partizana.

Ker me je naključje nekajkrat povežalo s koroškimi ljudmi, in sem kljub temu, da ni zame tovrstno branje posebej privlačno, niti ne spomini na hude vojne dni, muze tedaj po navadi in starih skušnjah mirujejo – vendarle prelistal to knjigo trisetih strani. Pomudil sem se pri menda dvajsetih podobah

avstrijskih kmetiških Korošcev (ponatisnjenih fotografijah), med njimi posnetkov dveh mož na parah, pa fotografij enajstih kmečkih domačij, kjer je bojda prišlo do partizanskih zločinov. Pogled je postal tudi ob slikah dveh skupin vojakov, pravzaprav mladeničev iz RAD (rajhovske delovne službe). Izučili so jih, pa tudi uporabili v boju zoper partizane.

Vse to berilo s slikanico vred je videti zelo izrazito in more vplivati na človeka, s te strani ni dobro opravljeno.

Prizadevno sem prebral čez sto strani (14–118), začeni s prvim velikim poglavjem in naslovom Smrtni obiski na domu. V poglavju obravnava avtor, časnika po poklicu, triletno partizansko nasilje med vojno (1942–1945) na avstrijskem Koroškem, ta

krat na ozemlju samega velikega nemškega rajha: v Kapelških hribih, pod Karavanškim Obirjem, v podjunskih vaseh, na Svinji, na Gurah, vse do Celovca, v samotnih odmaknjenih karavanških dolinah Roža...

Čedalje z večjim čudenjem sem se od strani do strani spraševal o tej zbirki avtorjevih fantazmagorij: o tej podobi blodenj in prikazni, spočetih v koroški klimi. Le-ta je pravzaprav pognala to posebno klitje, te »cvetke zla« o majhni, kmečki, podeželski vojni, o vojni po drobnih delcih; naj dopolnimo, to klitje se je lahko zarodilo iz starih rakastih korenin. Kleinkrieg imenuje to avstrijski izvedenec za vojaška vprašanja in tudi raziskovalec koroškega partizanstva dr. Josef Rausch.

Arih se tu vrača za dve stoletji nazaj k roparskim bandam na Koroškem. Ljudi so hudodelci hudo strahovali. Že iz časa okoli leta 1810 se je ohranil spomin na grozodejstva teh tolovajev. Njihovo strahovanje ljudi pa naj bi bilo podobno partizanskemu boju proti nacistom, podobno smrtnim kaznim nekaterim vojnim zločinom. Pustovemu in Einspielerjevemu pisanju pravi Arih propagandno in ne strokovno. Celo avstrijski vojni zgodovinar Rausch imenuje koroške naciste gestapovske »informante« in zločince, s katerimi so

partizani na kratko opravili. Gestapovci so skušali vriniti med zavedne koroške ljudi in partizane svoje vohune. Njihova glavna naloga je bilo uničevanje partizanskih banditov. Dalje piše Arih:

Tudi moja osebna skušnjava mi govori po spominu na jesen 1944, da sem na poti na tako imenovani koroški »divji zahod«, v Rož in k Zilji slišal nekajkrat opozorilo, da v zasedah preže lovci, ki so odstrelili že več partizanskih kurirjev. O vdorih Gestapa med koroške partizane in Osobodilno fronto piše Mile Pavlin v prispevku »Pojasnjena uganka.« Navaja primer, ko je policija ob gneči v domačiji na Obirskem v temi ustrelila svojega gestapovskega vrinjenca. Našeteje več virov, Prušnikove in Mrharjeve spomine, gradivo o zaslišanju partizanskega kurirja Blažiča pa zapise procesov pred nacističnim sodiščem. Opozarja tudi, da »iz vsega znanega lahko tudi sodimo, da so nacisti jetnike mučili, da bi tako izsilili priznanje.« (Vestnik koroških partizanov 1972, št. 3, 60-66).

Današnji bralec pač mora razumeti, da je zadeva precej bolj zapletena, vsestrana, saj so nacisti domislili vsestrano, brezobzirno, uničevalo vojno zoper narode, rase: totaler Krieg, kar bo komaj pojmljivo sedanjim rodovom.

Po francoskem leksikonu pomeni beseda retorzi-ja, mi smo to prevedli s povračilo, pravno dejanje, s katerim neka država uporabi sredstva, ki jih je pred tem uporabila zanjo druga država. Že uvodoma zgodovinar Vladimir Dedijer, biograf Josipa Broza Tita, avtor znanega partizanskega dnevnika in mnogih del, ki so segla v širni svet, tako pojasni ta izraz: »Na državni teror, ki so ga uveljavljali v Jugoslaviji osvobodilci s pomočjo domačih izdajalcev (kvizlingov) so ljudje v raznih krajih odgovorili iz lastnega nagiba, a za tem partizani organizirano s samoobrambo, z retorzijo, zamenjali so, kakor so njih predniki to delali stoletja, glavo za glavo in zob za zob.« (Vladimir Dedijer, Novi prilozi za biografiju Josipa Broza Tita, št. 2, Rijeka-Zagreb 1981, 709).

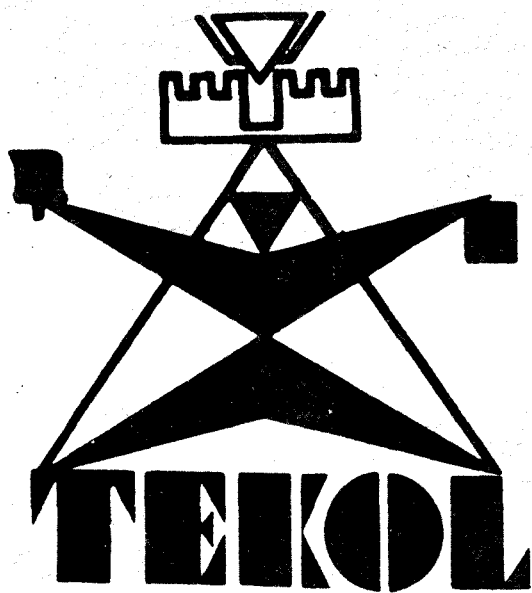
Tudi avstrijski znanstvenik, psiholog in psihiater dr. Ervin Ringl piše z razumevanjem v svoji knjigi »Avstrijska duša« o zamočanem medvojnem dogajanju v ljudeh s koroških območij. Za nekatere so bili Avstrijci prva Hitlerjeva žrtev, za druge pa izpolnitev sanj o eni državi, enem ljudstvu in enem vodji. Mnogi so se morali bojevati na napačni strani. Današnji avstrijski šolarji pa vsega tega ne vedo. Temu ni krivo samo Pustovo in podobno pisanje, marveč avstrijska vzgoja. Josef

Hindels navaja v članku »Prihodnost« primere, kako šolarji ničesar ne vedo o nacizmu in odgovarjajo na vprašanje, kdaj se je začela druga svetovna vojna, popolnoma napačno, (po letu 1945, po podpisu avstrijske državne pogodbe itd.). Vedo pa, kdaj jih je Hitler »priključil« k eni nemški državi.

Partizanske eksekucije fašistov borci NOB sami priznavajo. O tem je že v vojni pisal Djilas. Arih pa:

O naših pomislekih: Nikakor nimamo nič zoper natančen pregled na vse, kar se je hudega zgodilo v preteklosti, pa četudi bi dejanja zagrešili borci narodnoosvobodilne vojske, ki so prav tako ljudje, podvrženi v surovih časih, da se na njim in njihovim ljudem storjeno hudo odzovejo s hudim. Naši pomisleki so namenjeni izkrivljenemu ogledalu tudi za svojece tistih, ki so sledili ali pa še slede vsebinam, kakršne je zaukazoval, na primer tudi 16. septembra 1941 Hitler generalu Lisztu, da je treba na zasedenih ozemljih nekdanje Jugoslavije nastopiti z vsemi sredstvi, z največjo brezobzirnostjo, ker ste maščevalci!« Naročal je, da je treba na primer za celo Srbijo napraviti zastrašujoče primere. Sledila so množična streljanja (Kragujevac 7.000, Kraljevo 6.000 civilistov itn.).

(nadaljevanje sledi)

TEKOL,

DELOVNA ORGANIZACIJA ZA TEHNIČNO
ZAČITO DELA, MARIBOR, n. sol. o.

DSS – MARIBOR, n. sol. o.

62000 MARIBOR, ULICA POHORSKEGA BATALJONA 14

Telefon: (062) 33-351, ● Teleks: 33254 YU Tekolm, ● P.P. 228 ● Žiro račun DSSS 51800-607-46738 pri SDK Maribor

Revija Borec 10/11

Med najbolj zanimive pripevke v tej številki štejem polemično razpravljanje Milana Gučka z naslovom Romanirana zgodovina – da ali ne? To je že staro vprašanje. Že skoraj 40 let izhajajo pri nas dela, ki nihajo med leposlovjem in zgodovino. Guček polemizira predvsem s pokojnim Miškom Kranjcem in Janezom Vipotnikom, ki sta hotela leposlovno opisati pot 14. divizije na Štajersko. Toda Kranjčev delo sodi že v literarno zgodovino, Vipotnikovo pa je tu, zdaj. Njegova knjiga Soncu naproti naj bi bila tudi osnova za filmski scenarij. Toda Guček vidi v avtorjevih novih poimenovanih krajih in ljudi zablodo. Prepisal bom iz Gučka samo en odstavek, ki svetuje Vipotniku: »Namesto da avtor Soncu naproti s svojo domišljijo brez potrebe pači zgodovinsko resnico oziroma resnične dogodke, vsega v tem sestavku niti ni mogoče navesti, bi brez vsakršnega ugovora ocenjevalcev lahko v svoji domišljiji spočel skupino izmišljenih borcev in bork in skozi njihovo doživljanje pohoda divizije v resničnih, avtetičnih okoliščinah ustvaril mogočno in prepri-

ljivo zgodbo za scenarij.« Knjiga je torej tu, vsakdo jo lahko bere po svoje, saj je Vipotnikovo pripovedovanje privlačno, gre torej bolj kot za roman za filmski scenarij, po katerem bo verjetno posnet film. Direktor Viba filma Bojan Štih je menda že rekel svoj »da«, saj bi lahko že končno dobili film o pohodu 14. divizije. Zaželeno je tudi sodelovanje drugih ljudi, predvsem borcev in politikov, pri soustvarjanju filma.

Uvodni esej z naslovom Josip Vidmar in tradicija je v tej številki napisal Franček Bohanec. Gre za prigodno pisanje ob Vidmarjevi devetdesetletnici.

V razpravi Povojna zgodovina med kritiko in propagando kritizira Martin Ivanič načine, kako mladi generaciji podajamo našo najnovejšo zgodovino od NOB do danes. Treba je odkrito povedati, pravi, »da je bila stroka ves čas pod močnim pritiskom aktualnopolitičnih interesov, ki so jo silili, da je – brez nujno potrebne kritične znanstvene analize – opisovala samo pozitivne dosežke revolucije.« Za črno bel podobo življenja, v katerem živimo, pa mladi ni-

so in pogosto podcenjujemo njihovo vedenje, kadar jim govorimo o samoupravljanju, o revoluciji, blagostanju mladimi in starejšimi. Preveč gradimo na puhlih parolah, ki so tu pa tam še zmehraj stalinistično pobarvane in ne morejo prispevati k napredku družbe. Premalo pa pustimo k besedi vse tiste mlade, nestremuške sile, ki tudi v samoupravljanju in v naših odnosih z drugimi državami odkrivajo vrzeli in več ali manj lakirano poučevanje in neestrnost v naših javnih obličjih. Govorimo jim o birokratizmu, medtem ko se je ta razrastle cel v najvidnejših vrstah politikov.

Govorimo jim o morali, medtem ko se je korupcija utrčila tako kot malokje. In če jim govorimo o doslednosti in načelnosti, pa vidimo, da so med nami duše, ki bi se prodale za skledo leče. Itd. Še en citat iz Ivaniča: »Upravičeno je pričakovati, da bo trezna presoja razvojnih možnosti in zavestnih prizadevanj pokazala tudi to, da nobena inkvizicijska gonja ne more preprečiti ne predružitosti razvoja... Ni se bati, da spodbudnejše ozračje ne bi zdrnilo zgodovinske stroke...«

Neposredno na Ivaničevo

razpravo se navezujejo razmišljanja več avtorjev (dr. Mirjana Gross, dr. Branko Petranović, dr. Janko Pleterški in dr. Drago Roksančič) s skupnim naslovom Marksistično zasnovana zgodovinska znanost v vzgoji in izobraževanju mladine. Že imena avtorjev nam povedo, da gre za zares strokovno

slavije, ne samo zaprtega kroga izvedencev, ampak tudi javnosti. Zgodovina ni so resolucije, ampak sinteza in spojitev pogledov na razna vprašanja in obdobja. Zgodovino ZKJ (KPJ), naj bi pisali zgodovinarji najmanj deset let.

Prostor mi ne dopušča, da bi podrobneje poročal še o

Švajncerjevi knjigi Mrak pred svetlobo, o pisateljici Poloni Škrinjar ter o Slodnjakovem še neznanem mladostnem beletrističnem delu Pohojeni obraz.

Tu je končno francoski pesnik Victor Hugo, »genij brez meja«, kakor mu pravijo Francozi, nekakšen dvojček nemškega Goetheja in sodobnik našega Prešerna. Pesnik Menart, morda danes najboljši prevajalec evropske poezije v slovenščino, je za Borca prevedel (in ji uvod napisal) Hugojevo pesnitev Eylausko pokopališče. Letos, ob stoletnici Hugojeve smrti, Francozi še posebej slavijo svojega starega republikanca, ki je – že za življenja – dosegel slavo, kakršno je doživel le malokateri francoski pisatelj ali pesnik. Republikansko pričanje je prevzel od svojega očeta Leopolda, ki se je v napoleonskih vojnah povzel od osemnajstletnega prostovoljca do generala, česar ni nikoli pozabil njegov sin Victor. Ta je njegovemu junastvu in junastvu mnogih drugih posvetil tudi pesnitev o bitki pri Eylau. Bitka je sicer za nas že davna preteklost, vendar ni v nas pozabljen zadnja vojna, v kateri je bilo treba za republiko in revolucijo enako imeti neizmeren pogum.

Lojze Krakar

razpravljanje. Iz njega bom v tej recenziji izdvojil kratko razpravo. Nekaj pripomb k razmišljanju o prihodnjem delu pri pisanju zgodovine komunistov Jugoslavije Janka Pleterškega. Ta se zavzema, da bo v tem prihodnjem delu, ki ga bo moralo napisati več avtorjev, zagotovljena enakost pogledov na zgodovino jugoslovanskih narodov in zgodovino Zveze komunistov Jugo-

vsem drugem, kar bi bilo treba omeniti v Borec 10/11. To so stilno izvrstno napisano razmišljanje Zvoneta Kržišnika o knjigi Milana Apaha Enajsta šola Andreja Klasa, tu je poročilo o novi knjigi o preganjanju in iztrebljanju Židov, to je ocena zbirke pesmi nekoliko zapostavljene pesnika Franceta Filipiča, ki jo je napisal Jože Smit, tu so kar trije prispevki Nade Gaborovičeve (o

Slovenski koledar'86

Tehten prispevek o slovenskem gledališču

Ena lepih in reprezentativnih publikacij, s katerimi se je pri nas doma in pred našimi rojaki na tujem predstavila Slovenska izseljeniška matica, je Slovenski koledar'86, v katerem je prebrati vrsto zanimivih sestavkov izpod peresa uglednih javnih in kulturnih delavcev našega naroda. Dušan Šinigoj piše o Ustanovitvi prve slovenske vlade, Janez Stanovnik o Zunanji zadolženosti Jugoslavije, dr. Dušan Nečak o tem, kako se je končala druga svetovna vojna, Jože Javoršek ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja, Anton Trstenjak o Tihi asimilaciji, Tomo Štefe o Ljubljani 2000 – in tako naprej, vključno z objavo dolge vrste literarnih in reportažnih sestavkov izpod peres naših pisateljev in publicistov.

Naj predstavimo Slovenski koledar'86 neposredno – s povzetkom iz sestavka, v katerem je France Vurnik popisal Slovensko gledališče v sezoni 1984/85. Ta kratki razgled bo v prid tudi naši vednosti o dogajanju na tem umetniško tvornem področju.

Malokatero področje umetniškega snovanja na Slovenskem je v minulih letih doživelo tako vsestranski in v samem sebi tako utemeljen razvoj kot gledališče. Nemara se je v prejšnjem desetletju nekaj podobnega dogajalo na področju grafične umetnosti, vendar se je nekoliko umirilo in predvsem stilno prestrukturiralo. V gledališču v glavnem niso nikoli nastale »velike ideje«, kakor je dejal režiser Želimir Orešković na simpoziju »Kritika v gledališču – kritika zunaj gledališča« v maju 1985 v Novem Sadu, toda gledališče ima med drugim tudi to lastnost, da bolj ali manj spretno povezuje in uporablja iskanja in dognanja z drugih področij v skladu z zasnovo in tematskim tkivom predstave.

Predvsem se je v zadnjih letih utrčila praksa uprizorjanja slovenskih dramskih

novosti, če pa teh ni na izbor, segajo gledališčniki tudi po prozornih besedilih, ki omogočajo gledališko uprizorjanje, se pravi, da vsebujejo takšen ali drugačen konflikt ali vsaj doživljajsko napetost.

V sezoni 1984/85 je bilo obeh primerov kar mnogo. Med izvirnimi deli sta v slovensko gledališče vnesli specifične doživljajske refleksije dve komično groteskni deli mlajšega slovenskega pisatelja Emila Filipiča Altamira in Bolna nevesta. S prvo so začeli sezono v Drami SVG v Ljubljani, z drugo pa v Slovenskem mladins-

nava zaplete okoli šolske reforme, uvajane po »demokratični« poti od zgoraj navzdol. Posrečeni satiri, ki polemično sega v duhovna in etična protislovja tega trenutka.

Vznemirljiv gledališki dogodek pa je omogočilo novo dramsko besedilo Draga Jančarja Veliki briljantni valček, ki so ga hitro in hkrati uprizorili tako v ljubljanski kot v mariborski Drami. Z zanimivim tudi aktualno odzivnim dialogom in alegoričnim dogajanjem Jančarjeva drama razgibava misel in poraja asociacije. Njena tema, podana v ekstremni obliki – kraj dogajanja je zavod s posebno nalogo, njegov naziv je »Svoboda osvobaja«, je nekakšna simbioza zavora in umobolnice, v kateri »preosebljajo« take ljudi, ki bi utegnili vna-

zver, dramski prvenec pesnika Iva Svetine, uprizorjena v Slovenskem mladinskem gledališču, nadalje zgodovinska parabola Paracels tržaške pisateljice Ivanke Hergold, uprizorjene v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu, potem gledališki priredbi romanov Levitana Vitomila Zupana in Resničnost Lojzeta Kovačiča v svobodnih priredbah režiserja Ljubiše Ristića in igralcev Slovenskega mladinskega gledališča v Ljubljani. V Mestnem gledališču ljubljanskem je nadalje svojo odrsko preskušnjo doživel nekoliko starejše delo Jožeta Javorška in nekako odpovedalo. Tekstovna zanimiva novost je bila Pravopisna komisija pesnika Milana Jesiha, ki je mojster besednih iger, obratov, metaforike in ironije, manjka pa mu posluha za tabulativno dramaturško kompozicijo dramskega teksta; namesto dogajanja uvaja ironično poetično rezoniranje. Njegovo igro so uprizorili v Slovenskem ljudskem gledališču v Celju v sodelovanju s Cankarjevim domom v Ljubljani, kjer je bila premiera.

Lepo gledališko doživetje je omogočilo tudi dramatizacija romana Plebanus Joanes slovenskega pisatelja Ivana Preglja; skrbno jo je pripravil Matjaž Kmecl za Primorsko dramsko gledališče v Novi Gorici, za gledališče, ki se v repertoarnem in izvedbenem pogledu opazno vzpenja in kjer so to dramatizacijo uprizorili v režiji Dušana Mlakarja.

Za vsako gledališče pomeni uprizorjanje domače ali tuje dramske klasike posebno preizkušnjo za ansambel, še posebno pa za režiserje, ki si kar naprej in vse bolj prizadevajo, kako bi »na novo brali« starejšo dramsko predlogo... Nekaj kar posrečenih primerov takega »branja« se je odigralo tudi v tej sezoni. Tako je v Slovenskem stalnem gledališču v Trstu Jože Babič domiselno uprizoril Ta veseli dan ali Matiček se ženi Antona Tomaža Linhart, v Slovenskem gledališču v Celju pa je dokaj drzno postavitev Cankarjeve komedije Za narodov blagor oskrbel najmlajši med slovenskimi reži-

serji Vinko Moderndorfer. Tudi v načinu poudarjene, ekspresivne igre je bil opazen odmik od Cankarja, ki pa je seveda ostal to, kar je: gledališko dovolj intenziven in predvsem s satiričnimi značajskimi oznakami še vedno aktualen.

V tem tematsko razgibanem programu pa so navzgor še nekatere posrečene predstave iz prejšnjih sezon. V Drami SNG zlasti živahno uprizarjajo Partljičevo »žalostno komedijo o agrarnem« Moj ata, socialistični kulak, v Slovenskem mladinskem gledališču pa zelo posrečeni predstavi, in sicer Ano Rudija Seliga ter Strah in pogum Edvarda Kocbeka v priredbi in režiji Janeza Pipana. Zlasti pretresljiva

drama o revolucionarki, ki se v tridesetih letih znajde v mehanizmu stalinističnih manipulacij s tujimi komunisti v Sovjetski zvezi in potem tudi v taborišču, kakor je v svoji drami Ana popisal Rudi Seligo, opazno odmeva v vsem jugoslovanskem prostoru.

Etične dileme, ki jih odpira sodobno slovensko gledališče, bodisi s parcialnimi segmenti ali bolj kompleksno, so vsekakor v ospredju v razmerju med umetniškimi zvrstmi. Estetska podoba predstav je zelo različna, bolj ali manj posrečeno, podpira tematske posebnosti, predvsem pa spodbuja izrazno dinamiko, ki je za intenzivnost gledališkega dogodka nepogrešljiva.

Priznanje televizijski oddaji

»Ko se korenin zavemo«

Posebna žirija v okviru Dnevov JRT 86 je soglasno razglasila za najboljšo jugoslovansko televizijsko oddajo na temo »spominov na boj in revolucijo« ljubljansko – Ko se korenin zavemo, temeljit in tako zgodovinsko kot vizualno dognan prikaz tega, kar se je v letih okupacije dogajalo v glavnem slovenskem mestu kot srcu odpora. Scenarij za to oddajo, ki je ena izmed petnajstih v seriji celovitih prikazov narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, je napisal prof. Ivan Križnar, za režijo pa je poskrbel Igor Košir.

»Težko je najti pravo besedo«

Krstna izvedba kantate

Zaključna prireditev letošnjega festivala »Revolucija in glasba« bo v novem kulturnem domu v Žalcu 28. novembra ob 20. uri. Orkester Slovenske filharmonije, solisti ljubljanske opere; Z. Ognjanović, J. Kores, S. Vremšak, N. Belamarić in Partizanski pevski zbor iz Ljubljane bodo pod vodstvom dirigenta in umetniškega vodja PPZ profesorja Cirila Cvetka izvedli krstno predstavo kantate skladatelja Sivica na Krležev tekst: »Težko je najti pravo besedo« in Kozinovo kantato »Tlaka«. Medtem bo basist N. Belamarić izvedel samostojno še »Balado Petrice Kerempuha« ob spremljavi istega orkestra.

Ta prireditev je tudi osrednja republiška proslava »Dneva republike, ki letos slavi 40 let v svobodi.

Jože Jenič

Prizor iz drame Veliki briljantni valček, z leve Boris Cavazza, Ivo Ban, Polde Bibič. Foto: T. Stojko

skem gledališču, ki se je razvilo v poseben tip eksperimentalnega konceptualnega gledališča. Toda ne prvo ne drugo delo Emila Filipiča ni imelo kakšne posebne sreče kljub imenitni igralski zasedbi.

Podobno se je zgodilo tudi z »burko« v treh dejanjih po motivih Aristofana »Igra za igro« Dominika Smoleta. Uprizorili so jo v Drami SNG v režiji Mileta Koruna.

Prva uspešnica, gledališki bestseller pa je postala predstava satirične komedije Alenke Goljevšček Pod Prešernovo glavo, ki so jo v režiji Zvoneta Šedlbauerja uprizorili v Mestnem gledališču ljubljanskem. To je odzivno, polemično delo, ki s satiro in sarkazmom obrav-

šati nemir med državljane. Ta ustanova je pač del nekega sistema, s katerim se posameznik kaj hitro lahko sporeče. Toda tudi v tem sistemu se dogajajo presenečenja: zgodi se, da se v njem naseli primitivec s svojo predstavo volje do moči, in ki si služenje sistemu razlaga tako, da oblast prevzame v svoje roke. S svojo večpovednostjo Jančarjev Veliki briljantni valček v režiji Zvoneta Šedlbauerja in z igralcema Poldetom Bibičem in Alešem Valičem v alternaciji vabita občinstvo na to predstavo o človekovi zaprednosti v sisteme.

In še je bilo bolj ali manj posrečenih uprizoritev, pripravljenih po slovenskih novostih, kakor Lepotica in

Od Sotle do Mozirskih planin

Razpetost med strahom
in dolžnostjo

Slikar Albin Polajnar

»Motivi iz narave, ki prevladujejo v njegovih delih, so obogateni z notranjo silo, barve pa jim dajejo svojevrsten poudarek in veljavo ter poglobljajo njihovo ekspresionistično vzdušje... Pri tem uporablja svobodne, notranjemu izrazu slike ustrezne barve...

Italijanski kritik
Fulvio Monai

»Ta zanimivi, vselej precej odmaknjeno delujoči umetnik sodi med naše redke predstavnike barvnega ekspresionizma po vojni.«

Janez Mesesnel

»Dolgo smo ga šteli med najbolj izstopajoče predstavnike fauvizma pri nas. Toda slikarjeva barvitost ima globlje korenine, v njej odmevajo umetniška notranja doživetja in razpoloženja...«

Cene Avguštin

Po številnih razstavah doma in v tujini so se z ustvarjanjem Albina Polajnarja, akademskega slikarja iz slikovite Bohinjske Bistrice, naposled srečali tudi Mariborčani, z njegovo likovno poezijo, poezijo štajerske krajine, ki je bila izziv za že prenekaterga ustvarjalca, vendar se je tokrat Polajnar, sanjač senc in svetlobe, globokih notranjih razpotij, ljudem iz mesta ob Dravi predstavil drugače, tematsko drugače. S širokim, skoraj epskim zamahom, se je napotil v zgodovino, v čas trpljenja in med ljudi, ki so zmogli več, kot so pričakovali sami od sebe – na platnih, kjer se mehko prepleta z občutkom narodove neuničljivosti, vztrajnosti in svobodne volje, se srečamo z epopejo legendarne Štirinajste divizije, s ciklusom, ki je v našem umetniškem, zlasti še likovnem prostoru, bolj kot ne redek pojav.

Polajnar potuje z divizijo. Od Sotle do Mozirskih planin. Njegovo likovno, umetniško udejnjanje tega veličastnega dogodka ne ostaja le med borci, ranjenci, se ne dogaja le na blatnih poteh, v obročih, kot površinska odslikava, zatre se globoko v človeka, v pokrajino išče vzgibe, v obrazih duha časa in vizijo prihodnosti. Kozjanska pokrajina zaživi v razkošnih, kajkrat zabrisanih barvah, da bi ponudila pozornemu opazovalcu vso težo in stisko preganjanega, a močnega, vase prepričanega človeka, kmeta, borca...

Ciklus »Štirinajsto od Sotle do Mozirskih planin« odpira nove poglede in je potrdilo, da je naša polpretekla zgodovina večen izziv umetniško snujočim ljudem.

Zakaj pravzaprav se je umetnik, krajinar, odločil za ta ciklus? Kaj je napotilo slikarja, nekdanjega borca 31. divizije, da ga je zamikala pot te enote, na katero so še danes ponosni štajerski pa tudi notranjski partizani?

Srečno zlitje dejstev

»Le malo stvari je prepuščenih slučaju. O pohodu sem veliko bral, pritegnil me je, vznemiril do te mere, da sem moral misliti. Dvakrat sem bil v Atomskih toplicah, na Dobrni, tam torej, kjer so hodili borci divizije. Obiskal sem še druge kraje. Počasi se je zgodovinska resnica vtihotapila vame in dobivala svojo umetniško podobo. Potem sem spoznal, da mi je tudi ta, od nekdanj privlačna štajerska pokrajina izziv zase. Naj prištejem še pričevanje borcev, ki so dali skozi to Kalvarijo. Vse to se je naposled izkristaliziralo v obliki ciklusa. Vedel sem, da le z enim samim delom ne bi mogel izpovedati tega, kar se je nabralo v meni, da je to premalo, da je dolg do zgodovine prevelik,« je pripovedoval Albin Polajnar na svojem domu, starinski hiši na obrobju Bohinjske Bistrice, med slikami, platni, ki so zapolnjevala skromni atelje.

Niti ene slike ciklusa doslej še ni prodal. Iz preprostega razloga: želi si, da bi slike videlo kar največ ljudi, predvsem pa tam, kjer je hodila in se bojevala divizija, pa tam, kjer ima svoj domicil skupaj s posameznimi brigadami, se pravi zlasti na

Štajerskem in Notranjskem.

»Bilo bi prav, da bi jo videli tudi Ljubljancani.

Upam, da bo mojim željam prislulni republiški odbor ZZB NOV in prevzel pokroviteljstvo nad razstavo!«

Polajnar je prehodil pot od realističnega koncepta do impresionistične in ekspresionistične naravnosti tja do fauvističnega likovnega izraza. Dosledno je razvijal krajinarstvo, zlasti slikanje go-

Iz ciklusa o pohodu Štirinajste divizije: Heroizem človečnosti

renjske krajine in pri tem prišel do likovnega izraza, ki ga povsem ločuje od drugih.

Osnovnošolcu Albinu so namenili, naj bi postal pleskar. V njegove načrte, bili so skromni, se je vrinila vojna. Postal je aktivist. 1944. leta je odšel k partizanom. 1945. leta se je znašel v KNOJ-u. Ta-

Slikar pri delu

Zaseda na Paškem Kozjaku

kratni minister za kulturo Ferdo Kozelj je v fantu odkril talent: brž mu je izposloval zaposlitev v ljubljanskem teatru, ko pa je bila čez nekaj let ustanovljena šola za oblikovanje, so ga poklicali tjakaj. Ko je šolanje končal, ga je ukažnost pripeljala v Beograd, na akademijo. Brž ko se je vrnil domov, so mu rekli, naj se loti profesorstva na domači šoli. Dvaindvajset let ji je bil zvest, nato pa se je nepremagljivo zavedal, da se bo treba otresti vseh obveznosti: postal je svobodni umetnik.

Govoriva o položaju slovenskega umetnika

»V razvoju sistema socialističnega samoupravljanja, svobodne menjave dela, tudi na umetniškem področju ali na njem še posebej, ni zaživila polnega življenja, pa bi bilo v vseh teh letih do tega le moralo priti. Manevski prostor umetnikov je glede tega izjemno skromen, umetnost pa v sklopu kulture kajkrat odrinjena na rob – kot poraba. Kulturna družba bi morala umetnost kot obliko svoje eksistence bolj ceniti, se ji posvečati, ji pomagati.«

Če že ne gre pri materialnem statusu drugače, premišlja Polajnar v svojem gorenjskem kotu, več kot pol leta zasneženem in na robu dogajanja, bi morali imeti posebne sklade za podpiranje umetnosti. Prav likovna umetnost je tista, ki zahteva izjemno velike stroške. Nesorazmerje lahko reši le pravična,

hodnji rodovi, vendar je že danes jasno, da je sporočilo te tematike v humanističnem smislu tako globoko, da najbrž nikoli ne bo povsem izčrpano. Spreminjali pa se bodo pogledi in z njimi oblika. Več kot zanesljivo je, da se bomo soočali vse več s posameznikom in njegovo vlogo, vse bolj se bomo odvrčali od kolektiv-

Pokrajina

trdno zastavljena sistem-ska ureditev vprašanj.

Kdo kupuje likovna dela, kdo jih ne more?

»To je vprašanje zase. Kako je s tem, vemo! Nekaj drugega pa je, vcepiti najširšemu občestvu smisel za estetsko, občutek, da je umetnost potrebna, kot sta potrebna kruh in voda. Z nekakšnimi vsiljenimi akcijami se tega ne da rešiti. Kritika ima pri tem najpomembnejšo vlogo, res pa je, da je dostikrat ne odigra najbolje. Navsezadnje – vloga kritike je tudi osveščanje, učenje, odpiranje oči. Ko človek kupuje umetniški predmet, mora imeti izdelano zavest o lepem kot potrebnem.«

Vsebinsko neizčrpen čas

Kritika je Polajnarju naklonjena, kljub temu pa pogreša globljo, izčrnejšo in predvsem kompleksnejšo analizo svojega dela, neke vrste širši pogled. Morda je to nekoliko težje prav pri ciklusu o Štirinajsti diviziji. Čas namreč še krepko živi v zavesti sopotnikov zgodovinsko odločilnih dogodkov.

»O vsem tem bodo seveda povedali svoje pri-

nosti, ki posameznikovo iniciativo duši, ji jemlje heroičnost in samopotrjevanje. Čudimo se, vsaj nekateri, zakaj ta čas tako zelo buri duhove? Stvar je preprosta: izjemni dogodki prinašajo s seboj izjemne ljudi, ki pa seveda delajo tudi napake. In izdaja je umetnost potrebna, jemnosti so vselej pritegovale ustvarjalce. Tudi mene. Ciklus o Štirinajsti diviziji je samo dokaz več.«

Čas vojne in čas miru. Čas nešteti samopreverjanj in samopotrjevanj, težkih odločitev in spoznanj o človekovi ihti za pravico in seveda nujno nasprotje, mir, ki ga išče Polajnar v krajini, njeni mehki in v silovitem utripu njene razgibanosti. Povezovalni dejavnik je zanj zgodovinska vloga človeka v tej krajini. Seveda pa je velikanska umetniškova odgovornost udejanjati legendo, ki je bila nekoč – resnica. Umetnik stoji, razpet med strahom in dolžnostjo – biti ali ne biti kos velikemu izzivu.

S ciklusom Od Sotle do Mozirskih planin, z lastnim videnjem in udejanjanjem epopeje, je Polajnarju to razpetost uspelo premagati.

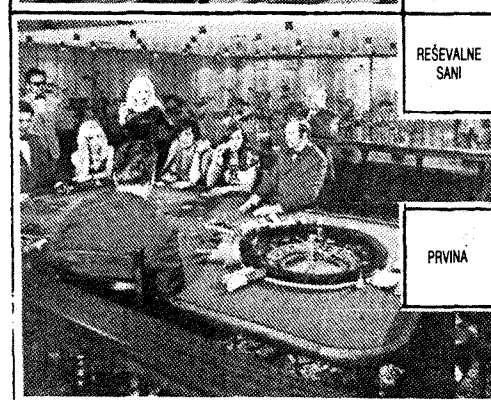
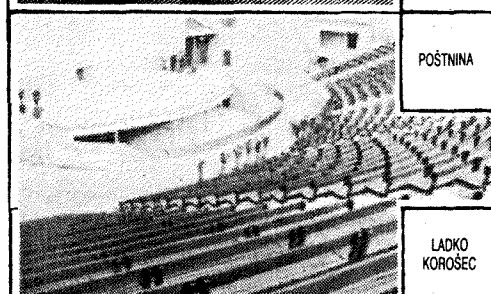
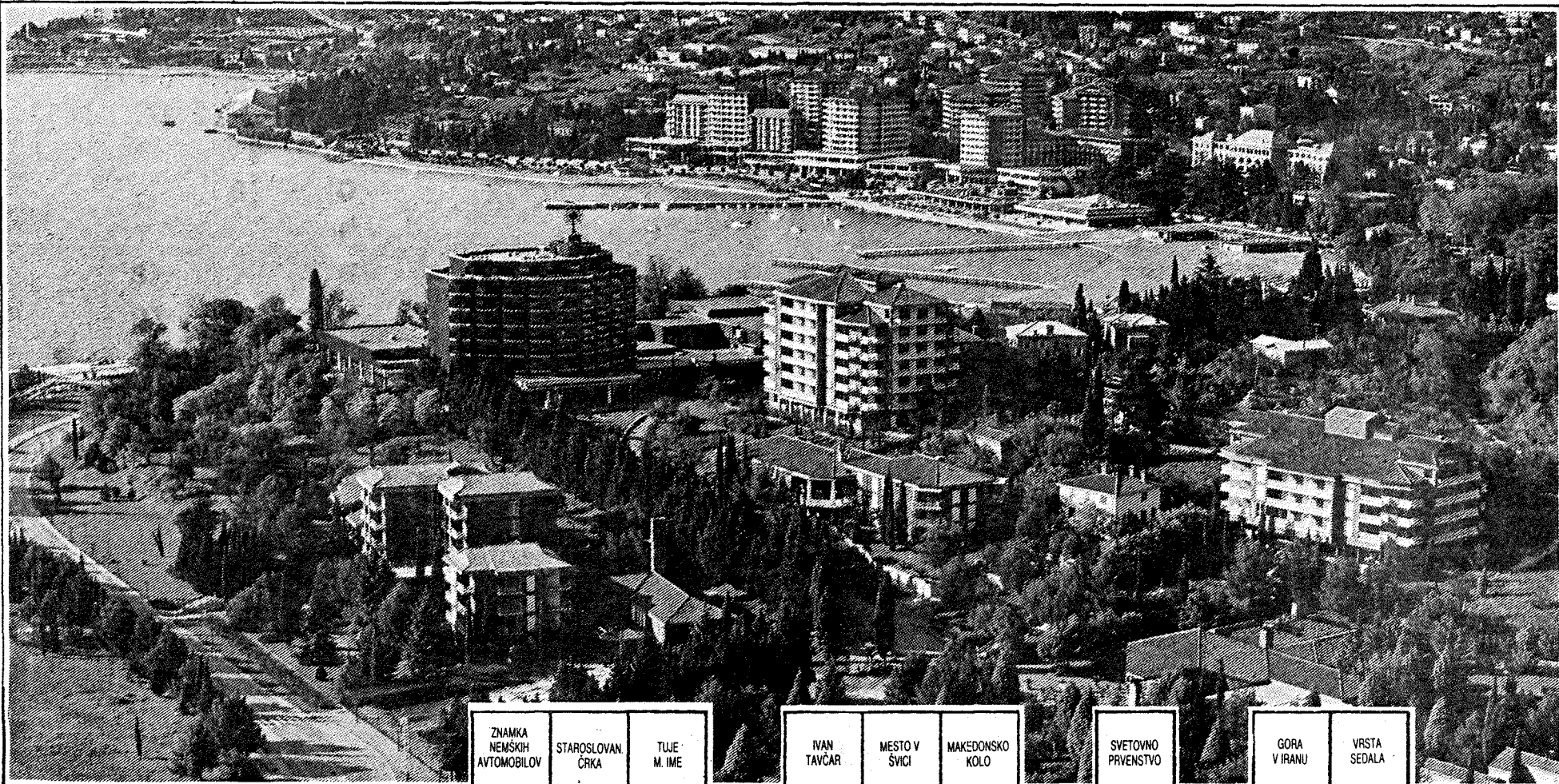
Milenko Strašek

NAGRADNA KRIŽANKA

HOTELI PORTOROŽ

Razpis nagradne križanke

Tokrat so vam pripravili nagradno križanko Hoteli Portorož. Pravilne rešitve pošljite do 12. decembra 1985 na naslov: Uredništvo TV-15 Naš tovariš, Miklošičeva 28, 61000 Ljubljana. Na spodnji levi rob pa pripišite Hoteli Portorož. Tri reševalce čakajo knjižne nagrade iz programa Založbe Borec.

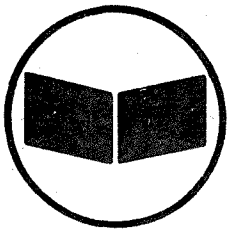
		ZNAMKA NEMSKIH AVTOMOBILOV	STAROSLOVAN ČRKA	TUJE M. IME		IVAN TAVČAR	MESTO V ŠVICI	MAKEDONSKO KOLO		SVETOVNO PRIVENSTVO		GORA V IRANU	VRSTA SEDALA		
VRSTA IGLAVCA					ČRNSKO PLEME NAŠA TOV. BARV				AKT					VZPON	HRVAŠKA POKRAJINA
VRSTA ZDRAVNICA									GLAVNI VHOD EGIPČANSKI BOG						
						KUBANSKI POLITIK GOETHEJEVA MATI				REKA V SZ KRAJ NA HRVASKEM					
ROMANSKI SPOLNIK			PERZUA REKA V FRANCIJI					NEREALNA PREDSTAVA NESIT				GLAZURA MERILO			
LITER		GNOJILO POKRAJINA V MAROKU					FIASKO GRŠKI KIPAR						BARIJ STRAN NEBA		
KRAVANJA				TIKOVINA	IZOSTANEK MES. PERILA ČESKO M. IME										100 m ²
POŠTNINA						IVAN LEVAR ORANJE			POLJSKA RASTLINA DEL ZADRA						
										SLOV. NAROD. HEROJ VZVOD					
LADKO KOROŠEC			VRSTA IGRE PRI SAHU MUSLIMAN. M. IME								LOVILNA VRV				
REŠEVALNE SANI				NAZIV	REKA V ANGLIJI	NOSNIK OSEBNI ZAIMEK									
							ZNAMKA TERENSKEGA VOZILA TEODOR JEŽ								
PRVINA								DEL OBRAZA							
SVETIŠČE BOGINJE ATENE								HERCEGOVEC							

Nagradni kupon

Ime: _____

Priimek: _____

Naslov: _____

RIKO

RIBNIŠKA KOVINSKA INDUSTRIJA n. sol. o.

61310 RIBNICA,
LEPOVČE 23
SLOVENIJA – JUGOSLAVIJA

TELEFON: (061) h.c. 861-611, 861-146,
861-147
GLAV. DIREKTOR: 861-040
KOMERCIALA: 861-132
TELEX: 31482 YU RIKO

Industrija stavbnega pohištva

61310 ribnica
partizanska 3
jugoslavija

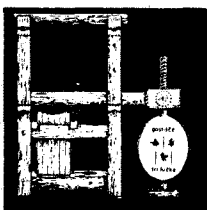
telefon: (061) 861-411

inovak okna
kombivak okna
okna s polkni
gibljiva polkna
notranja vrata
vhodna vrata
garažna vrata
lamelirani profili
lamelirane plošče

MERCATOR

TOZD HOTELI-GOSTINSTVO

Gostinski objekt TRI LUČKE na Sremitu je namenjen poslovnemu in izletniškemu turizmu, predvsem pa za zaključene ekskurzije, za sestanke (sejna soba ima 60 sedežev) in seminarje. Geslo investitorja hotela Sremit iz Krškega je bilo: Nazaj k naravi!

Poleg hotela Sremit v Krškem ima MERCATOR TOZD HOTELI-GOSTINSTVO Krško v svojem sestavu 9 poslovnih enot. Najvažnejše med njimi so

Hotel Sremit, B. kat v Krškem

Restavracija Pod Gorjanci v Kostanjevici na Krki

Grajsko klet v Kostanjevici

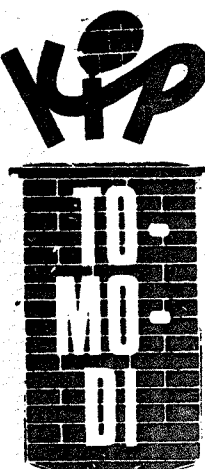
Gostišče Tri lučke na Sremitu

in še ostale lokale v Brestanici in na Senovem.

Hotel Sremit je znan po številnih sestankih in seminarjih saj ima poleg lastnih dvoran in sob na razpolago še dvorane sosednjega Doma Edvarda Kardelja, ki ima 3 dvorane od 100 do 700 sedežev.

Hotel Sremit je postal osnova za razvoj turizma in gostinstva v svojem kraju.

Letos je zgradil na 3 km oddaljenem Sremitu sredi vinogradov prekrasen lokal Tri lučke, ki ima 200 sedežev in 5 apartmajev. Od tam je edinstven razgled po okolici Krškega. Pri Treh lučkah imajo tudi največjo vinsko »prešo« v celi Jugoslaviji. Značilnost lokala so znamenite domače jedi in domač kruh pečen v pravi domači krušni peči. Vino je kvalitetno iz posavskega vinogradniškega okoliša. Kdor bo obiskal Tri lučke se bo zanesljivo vračal in Treh lučk nikoli ne bo pozabil.

Topleje in ceneje

topli montažni dimnik
z gibljivo kisloodporno
ognjestalno šamotno cevjo

MONTAŽNO INDUSTRIJSKO PODJETJE

Ljubljana, Opekarska 13

TELEFON: CENTRALA: 212-011 ŠEF KOMERCIALA: 218-347 TELEGRAM: KIP
Ljubljana – Tekoči račun 50101-601-23238; TELEX: 31420 YU-KIP

Dan republike

Devetindvajseti november je naš državni praznik. Na ta dan so se pred dvainštiridesetimi leti v Jajcu zbrali predstavniki vseh naših republik in odločili, da po vojni ne bo več Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Namesto nje bo Socialistična federativna republika Jugoslavija. V njej bodo ljudje sami vladali, vodil pa jih bo tovariš Tito, ki je tistega zgodovinskega dne postal maršal. Sklenili so tudi, da se kraj, ki nas je v odločilnih trenutkih zapustil in

strahopetno pobegnil, ne sme več vrniti. Vse, kar so tedaj sklenili, se je s prizadevnostjo uresničilo. Partizani so nam s Titom na čelu izbojevali svobodo. Po vojni pa smo zgradili porušeno in ponosno začeli novo-svobodno življenje.

Tem dogodkom se moramo zahvaliti, da mi, generacija, ki letos praznujemo ta pomembni praznik, ne poznamo vojnih strahot. Ne poznamo predvojnega izkoriščanja, ko sta kmet in dela-

vec morala garati do onemoglosti za neznamenit zaslužek, medtem ko so kapitalisti živeli bogataško življenje.

ln na ta dan, dvainštirideset let pozneje, stojim na proslavi. Iz zvočnika doni himna. Prvošolci bodo sprejeti v pionirsko organizacijo. A z mislimi nisem pri proslavi. Premišljam o takratnih pionirjih. Niso imeli televizije in ne drugih razvad sodobnega časa. A kaj to! Dostikrat tudi hrane niso imeli. Uspavanke so jim bili oddaljeni streli ali pa enolični koraki straž. Veliko jih je pomrlo. Veliko jih je pomagalo partizanom. Kako srečni so morali biti, ko se je

vojna končala in so zaživeali v deželi enakosti. Kaj pa današnji otroci? Smo tudi takšni? Nismo, saj nam ni treba biti. A če bi našo domovino napadli sovražniki, bi jo branili, do zadnjega diha.

Tako, proslava je končana. Iz premišljanja me iztrgajo mladi - novopečeni pionirski. Vsi veseli ponosno ogledujejo rutice, čepice in pionirsko izkaznico. Zdaj so pionirji in skupaj bomo še naprej gradili našo domovino.

EVA VEROVŠEK
krožek za ohranjanje
tradicijske NOB OŠ Tone
Čufar Jesenice

Kako se artiški osnovnošolci spominjajo sprejema v pionirsko organizacijo

V žaru ponosa

Nataša Štarkl: Ko so mi natakili na glavo pionirsko kapo in mi zavezali ruto okrog vratu, sem se počutila zelo pomembno.

Peter Krošelj: Najbolj se od sprejema v pionirsko organizacijo spominjam pojedine, ki so nam jo priredili.

Marija Gorišek: Dan je bil zelo slovesen. Ponavljali smo pionirsko zaobljubo o pridnem učenju in lepem vedenju, a se mi zdi, da smo jo vsi skupaj hitro pozabili.

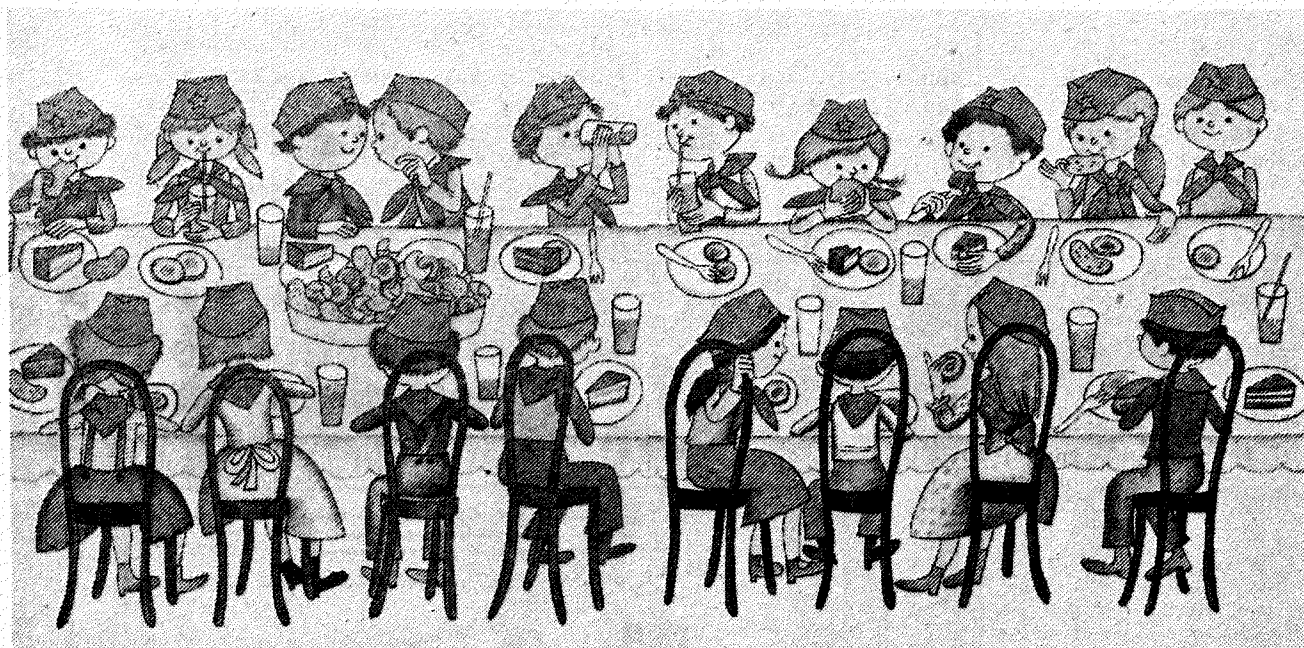
Ivan Zakšek: Ko smo ponovili obljubo, se nam je vsem odvalil velik kamen od srca.

Janez Glogovšek: Pionirska kapa je bila tako velika, da mi je segla kar čez oči.

Romana Ivanšek: Od tistega dne me niso mogli več zafrkavati: 'Ciciban, ciciban cicifuj...'

Dušan Čančer: Na vse grlo sem za predsednikom ponavljal pionirsko obljubo. Vesel sem bil, da bom pionir in da bo že enkrat konec s tistim »cicibančkom«.

ANKETO STA IZVEDLI MOJCA IN BRIGITA CIZELJ,
7. b, novinarski krožek, OŠ Artiče

Misli učencev ob 29. novembru

To ni čisto navaden dan

Učenci 6. razredov osnovne šole Angel Besednjak Branik so premišljali ob prazniku republike in nekaj svojih misli zapisali za našo mladinsko stran TV-15:

Devetindvajseti november je z velikimi črkami zapisan v zgodovini naših narodov. Naša lepa domovina se je rodila v majhnem mestecu Jajcu sredi najhujših bojev. Delegati in poslanci, ki so prihajali iz cele domovine, so imeli zelo težko pot, saj je bila huda zima in tudi sovražnikovih zased ni manjkalo. Nekateri so srečno prispeli na cilj, drugi pa so postali žrtve zased.

Na drugem zasedanju AVNOJ so se dogovorili, da se morajo z vsemi močmi upreti sovražniku. Tovariša Tita so imenovali za maršala. Vsa narodnoosvobodilna vojska s Titom na čelu se je zagnala v še zadnje boje proti sovražniku. Naša domovina je bila vse bližje svobodi. Dočakala jo je maja 1945.

Mladi se moramo zavedati, da je bila svoboda težko izbojevana, s številnimi žrtvami. Zato se jo moramo naučiti spoštovati in ceniti.

MATEJA FURLAN

Za nekatere narode je to čisto navaden dan, za nas Jugoslovane pa je ta dan, 29. november, nekaj posebnega. Tega dne se je namreč rodila naša republika, ki jo ljubimo, še bolj pa jo ljubijo naši stari starši, ki so se zanjo bojevali, trpeli in tudi umirali. Mi si vojne ne moremo predstavljati v vseh njenih grozotah, ker je nismo doživeli. Upajmo le, da je tudi nikoli ne bomo!

KATJA PAVLICA

Spominjamo se tistih velikih dni našega narodnoosvobodilnega boja, zavedamo se, koliko trpljenja so prestali naši starši, stari starši in vsi borci, ki so nam to svobodo izbojevali.

MATEJ VIDMAR

Mladi si želijo več stikov s sovrstniki drugih narodnosti

Premalo se poznamo med seboj

Bratstvo in enotnost, besedi, za kateri so umirali tisoči in tisoči partizanov in partizank. V vojni vihuri sta ti dve besedi dajali pogum in zagon. Danes pa vse bolj ugotavljamo, da sta izgubili mobilizacijski in povezovalni navdih. Vsak jugoslovanski narod misli predvsem na sebe in svojo korist. Še bolj zaskrbljujoče pa je, da ta narodna samozaljubljenost prerašča v pravi nacionalizem v vseh njegovih oblikah. Pred tem ni zavarovana niti naša mladina, nasprotno, včasih najbolj glasno izraža nacionalistična gesla.

Vsi se sprašujemo, kje je vzrok za to. Predvsem je bila mladina predolgo prepuščena sama sebi in lahko mirno rečemo, da je želela na obrobju družbenih dogajanj. Nismo ji dali možnosti, da bi se ustvarjalno vključila v reševanje nakopičenih problemov in težav. Raje smo prirejali veličastne orientalske despotске zlete, namesto da bi ta ogromna denarna sredstva porabili za številna manjša srečanja, ki pa bi bila veliko pristnejša in manj izumetničena. Na takšnih manjših srečanjih bi se mla-

dina bolj spoznala, bolj bi spoznala način življenja, mišljenja in dela drugih naših narodov in narodnosti. Ne glede na vse oblike sodobnega obveščanja, od časopisov, prek radia do televizije se delovni ljudje, občani in mladina premalo poznamo med seboj. Večina sicer veliko potuje, toda na svojih po-

Liljana Komarac

potovanjih si ogleda kulturno, zgodovinsko ali naravno znamenitost, ne spozna pa ljudi, ki živijo tam. Zato bi morali predvsem za mladino najti nove oblike spoznavanja in druženja, saj bi s tem prav gotovo največ prispevali k oživljanju pravega du-

ha gesla bratstvo in enotnost.

Na otvoritvi osmega grafičnega bienala jugoslovanskih otrok v Kostanjevici na Krki smo se o tem pogovarjali z nekaterimi udeleženci te prireditve.

Liljana Komarac iz Rokavce pri Vinkovcih je pripovedovala: »Veliko sem potovala po Jugoslaviji, nekaj smo hodili okrog s starši, nekaj pa s šolo. Na teh popotovanjih sem spoznala precej mladih drugih narodnosti. Kljub temu da je minilo že nekaj let, odkar sem spoznala nekatere, si še vedno dopisujemo. Nekako najbolj trdne pa so vezi s sovrstniki, s katerimi sem se seznanila na počitnicah v bližini Imotskega. Sicer pa mi je v Kostanjevici zelo všeč. Spoznala sem veliko sovrstnikov, najbolj Jožico, pri kateri sem tudi spala. Prav gotovo si bom tudi z njo dopisovala, želim pa tudi, da bi me obiskala pri nas v Slavoniji. Potrudila bi se, da bi se tudi ona tako počutila, kot sem se jaz pri njej.«

Iz Babine grede pri Županji je prišel v Kostanjevico Adam Stojanović: »Veliko

Adam Stojanović

sem potoval predvsem po Bosni in Hercegovini. Vedno se je na mestih našega postanka našel kdo, s katerim sem lahko spregovoril besedo ali dve. Razumljivo je torej, da nisem mogel postaviti trajnejših vezí, toda po drugi strani pa dokaj dobro poznam življenje v tistih krajih, v katerih sem se pogovarjal z ljudmi. Kostanjevica se precej razlikuje od mojega rojstnega kraja, kjer je sama ravnina. Žal mi je samo, da nisem mogel navezati tesnejših stikov s sovrstniki, saj je bil program tako napolnjen, da to ni bilo mogoče.«

»Po Jugoslaviji sem potoval predvsem s starši in nekaj malega tudi s šolo«, je dejal Jovan Djurišić iz Starčeva pri Pančevu. »Predvsem poznam nekatere obmorska mesta, v katerih

Jovan Djurišić

sem preživel počitnice. Tamkajšnjih ljudi ne poznam veliko in nisem imel stikov z njimi. Na letovanju smo se držali bolj skupaj. Z nekaterimi sovrstniki, ki sem jih spoznal na morju, si občasno dopisujemo in priznam, da to niso neki tesnejši stiki. V šolah se sicer veliko učimo o bratstvu in enotnosti, toda sam najbolj pogrešam neposredne pogovore s sovrstniki druge narodnosti. Vzemimo za primer to prireditev v Kostanjevici. Vse je bilo odlično organizirano in izpeljano, toda mladi, ki smo prišli iz vse Jugoslavije, nismo imeli časa, da bi se usedli in se bolje spoznali. Predvidevam, da je tudi na drugih podobnih prireditvah enako. Človek ima občutek, da pride na prireditev za to, ker ta bo, in ne za to, da bi odšel z nje obogaten z novimi spoznanji in vrednotami. Želim si, da bi bili uradni deli prireditve skrčeni na najmanjšo možno mero, več časa pa bi morali dati mladim, da se seznanijo in sklenejo nova prijateljstva.«

Ljubljčan Brane Herak je premišljal tako: »S starši sem potoval v Makedonijo, kjer smo na Ohridu prežive-

Brane Herak

del počitnic. Tam sem spoznal fanta, ki je leto starejši od mene. Ime mu je Nono. Skupaj sva preživela veliko časa. Skupaj sva se kopala, pokazal mi je, kako loviti ribe, pogovarjala sva se, kaj se učijo v šolah v Makedoniji in kaj pri nas v Sloveniji. Z Nonom si redno dopisujeva in želim si, da bi se znova srečala. Glede sedanjih problemov z denarjem je vprašljivo, kdaj se bova. Precej dobro poznam tudi življenje v Gospiču, kamor sem šel nekajkrat na počitnice. Tja sva hodila s prijateljem, ki ima tam sorodnike. Tudi z njimi se zelo dobro razumem, predvsem s prijateljevimi bratanci. Pri starejših ljudeh v Gospiču pa je enako kot z mojimi starši. Hodi jo na delo in se popoldan doma trudijo, da bi pridelali kaj na vrtu.«

Komentar k tem premišljanjem ni potreben. Iz njih pa izhaja želja, da bi mladim le omogočili drugačne stike kot do zdaj. Če bomo to naredili v najkrajšem času, lahko upamo, da bo geslo bratstvo in enotnost spet imelo takšen prizvok, kot ga je imelo med vojno in nekaj let po njej. Bojan Kuntarić

Priprave na sprejem v pionirsko organizacijo v Ajdovščini

Naj doni do neba pionirski hura!

Proslave zgodovinskih dni iz naše revolucije so vedno dobre priložnosti za osvežitev spominov. Ni dovolj, da se pionirji dobro naučijo samo to, kar je določeno v šolskem programu, ali da pridejo enkrat oziroma dvakrat na leto na grobove borcev in položijo nanje cvetje, marveč je potrebno ves čas spoznavati našo celotno revolucionarno preteklost. To je najboljša zagotovilo, da bodo mladi ljudje danes najresneje sprejeli svoje obveznosti v šoli, jutri pa svoje dolžnosti v družbi.

Devetindvajseti november je gotovo eden takšnih praznikov. Kje je že tisti davni 29. november 1943! Tisti november, ko se je v malem mestecu Jajcu v Bosni na drugem zasedanju AVNOJ rodila nova Jugoslavija. Za današnjo generacijo pionirjev je to zelo daleč, pa vendar ne nedosežno. Vsakoletni sprejem najmlajših v pionirsko organizacijo jim približa praznik, da postane bolj njihov in v pionirski zaobljubi oživijo tudi dogodki pred dvainštiridesetimi leti. Ime »pionir« povezuje s prvimi pionirji, najmlajšimi borci naše socialistične revolucije, izraža željo po doseganju najplemenitejših človekovih lastnosti, nosilca socialističnega samoupravljanja, ime »pionir« spodbuja k nenehnemu raziskovanju, odkrivanju in izobraževanju sveta okrog sebe...

Prvošolci širom po Sloveniji in Jugoslaviji ta teden napeto pričakujejo slovesni trenutek, ko ne bodo nič več cicibani z rumenimi rutami, pač pa jih bodo pionirji sprejeli medse. Ustavili smo se v Ajdovščini in poizvedeli, kako se pri njih priprav-

ima 38 otrok iz cele ajdovske občine.

Kakšna je povezanost z okoljem? »Dobra in slaba obena,« pravi tovarišica Slamičeva. »Dobro so povezane šole in njihovi programi, tudi s srednjo šolo. Odlično je sodelovanje z dru-

obetamo si. Usmerili smo se v praktične dejavnosti: kuhanje, pletenje, imamo že čipkarski krožek in naša snažilka je odlična mentorica. Teže je z učenjem tujih jezikov. Pa toliko zanimanja je pri nas za francoščino, nemščino, italijanščino. Okrog dvesto otrok se je prijavilo v anketi, ustreznih strokovnih mentorjev v občini pa nimamo.«

S čim se še ukvarjajo ob pouku? Za bralno značko se je prijavilo 800 otrok. Že na začetku leta se odločajo za tekmovalne za Cankarjevo nagrado. Pridna je dramska skupina, kar 50 otrok se zanima za ritmiko, imajo pa eno samo mentorico. Odličen je mladinski pevski zbor, dobro delajo krožki naravoslovnega področja, kemiki, matematiki, ki so si lani od 13 Vegovih priznanj v občini prislužili kar enajst, in gotovo smo pri naštevanju koga izpustili. Nikakor pa ne smemo pozabiti naših mladih novinarjev, ki pišejo

ali pa pri spenjanju Burje, in seveda prvošolci: Katarina Dolgan, Bojana Čibej, Mojca Bizjak, Jan Trešt in najbolj klepetavi Rok Breclj.

»Uf, komaj čakam, da bom pionir, da me ne bodo več zafkavali,« pravi Rok.

»Pa boš potem kaj drugačen?« sprašujem.

»Seveda bomo drugačni,« hitro priskoči na pomoč Jan, »pionir mora biti olikan, pošten, vesten... in potem bomo kmalu mladinci.« Ja, tudi to je nekaj, si mislim, odpira se ti pot naprej, in ti najmlajši to pot pred seboj že vidiš, čeprav bodo morali na tisti »kmalu« čakati še sedem let.

»Dobili bomo rdeče rutke, modre kape, ki bodo čisto naše. Odesli jih bomo domov, včasih, ko bo kaj pomembnega, pa bomo prišli z njimi v šolo,« hitro pristavi deklice in Katarina še posebej: »Pa tudi izkaznice dobimo in v njih je zapisana pionirska obljuba. Ta teden se jo bomo naučili. Pionirsko himno pa že znam, saj imam starejšega brata pionirja.«

»Tudi doma bo slovesno. Vsi se pripravljamo. Mama bo skuhalo dobro kosilo,« pove Mojca, Bojana pa pripomni: »Ja, v šoli pa dobimo sok in tortice. Saj je tovarišica tako rekla.«

Veliki dan. To bo dogodek kraja, saj ne bo ostalo vse za zidovi šole. In kaj vse se bo še dogajalo ta teden! Ozračje je napeto, polno priprav in pričakovanja. Pred sprejemom obiščejo prvošolce čla-

Pionirska obljuba

Danes, ko postajam pionir, dajem častno pionirsko besedo:

da se bom marljivo učil in delal in da bom dober tovariš;

da bom ljubil našo samoupravno domovino,

Socialistično federativno republiko Jugoslavijo;

da bom razvijal bratstvo in enotnost ter ideje, za katere se je boril Tito;

da bom cenil vse ljudi sveta, ki želijo svobodo in mir!

krog, saj je treba poskrbeti, da bo kar se da slovesno. Dramski krožek pripravlja recitacije in igrice, pevski zbor vadi, da bo pesem izve-

dilo se je včeraj, 27. novembra, v Domu kulture v Ajdovščini, kjer ti sprejmi potekajo že vrsto let. V Lokavcu pa so za razliko od prejš-

Tistega dne, ko smo jih obiskali v Ajdovščini, je burja s sunki do 140 kilometrov na uro dobesedno prestavljala ljudi po cesti. Pa nam vseeno ni mogla preprečiti fotografskega posnetka za spomin na naš pogovor.

nela čimbolj uglaseno, folklorna skupina bo zaplesala... Erna in Matjaž pa se spominjata, kako je bilo takrat, ko sta bila onadva sprejeta med pionirje.

»Bilo je zelo slovesno,« pravi Erna, »zastave so bile obešene povsod, mi pa smo bili tako razburjeni, da sploh

njih let, ko so otroke pripeljali v Ajdovščino, pripravili letos svoj sprejem. Naslednji dan, dan pred praznikom republike, so določili za kulturni dan prvošolcev. Pogostili so jih in obnovili doživlja prejšnjega dne.

Ko so med vojno ustanovljali pionirsko organizacijo, niso mogli predvideti, da se bo do danes tako razvila, da bo v vseh teh letih dosegla tolikšne uspehe v zbiranju otrok, spodbujanju, naj se bolje učijo in prek raznih družbenih dejavnosti razvijajo medsebojno tovarštvo, zaupanje in prijateljstvo. Skozi zvezo pionirjev gre vsaka naša mlada generacija. »Vsi naši otroci morajo biti pionirji,« je nekoč dejal tovariš Tito. »Potrebno nam je

Sporočilo Josipa Broza Tita jugoslovanskim pionirjem, zapisano v pionirjevi izkaznici:

»Mi, dragi otroci, vam zaupamo! Vam bo ostala naša nova Jugoslavija, vi boste nadaljevali delo, ki smo ga mi začeli...«

»Posebej vam polagam na srce: ohranjajte bratstvo in enotnost naših narodov in narodnosti ter z različnimi aktivnostmi prispevajte k njihovem nadaljnjemu zbližanju...«

»Naj bodo tudi vaše igre in razvedrilo polni vsebine, spodbujajo naj domišljijo in ustvarjalnost, kar je vsekakor obveznost vseh, ki za to skrbijo. Berite čim več in širite svoje znanje tako v šoli kot tudi zunaj nje. Le tako boste lahko izpolnjevali obveznosti, ki vas čakajo, graditeljev vse boljšega življenja v naši družbi...«

šolski list Burjo in večkrat napišejo tudi kaj za naš mladinski kotic v TV-15.

ni odbora pionirskega odreda in se z njimi pogovarjajo o pionirstvu, kakor so se nekoč pogovarjali z njimi njihovi predhodniki. Povedo jim, kaj je pionirska organizacija, kakšna čast je postati pionir in kakšen mora biti pionir. Povedo jim, kaj dela njihov pionirski odred, kakor je nam povedal njegov predsednik Matjaž Lapajne: »Dogovarjamo se za najrazličnejše akcije, od zbiranja papirja do dela v tej ali oni tovarni v našem okolišu. Vsak lahko da svoj predlog. Skrbimo tudi za pionirsko samoupravo. Še kar dobro poteka, čeprav bi bilo lahko še boljše. Dobro smo povezani z mladinsko organizacijo.

»Res, težko je reči, kaj dela pionirska, kaj mladinska organizacija; kaj šolska skupnost,« premišlja še naprej Erna. »Vse delo je tako prepleteno. Sodelovanje s pionirji utrjujemo tudi tako, da na svoje sestanke vabimo predstavnika pionirskega odreda, da ob problemu ali pa ne problemu slišimo tudi mnenje pionirjev.«

Sprejem v pionirsko organizacijo zaposluje širok

nismo vedeli, kako naj se postavimo na odru.«

»Spominjam se, kako smo se prej pogovarjali s tovarišico o sprejemu in kako smo z gramofonom vadili pionirsko himno,« pripoveduje Matjaž. »Potem je bilo nedomoma vse za nami. Na glavah smo imeli kape, za vratom rdeče rute in v zboru smo ponavljali, da bomo vestni, da ne bomo lagali, kradli itd. Prvo leto smo to zelo resno vzeli.«

»Ja, zdaj, zadnje leto pred sprejemom v mladinsko organizacijo pa ste popustili v tej svoji gorečnosti,« mu seže v besedo Erna in da ne bi bilo videti preveč karajoče, hitro pristavi: »No, saj ni vedno tako hudo. Ob raznih pionirskih akcijah se občutek odgovornosti spet okrepi. V skupnosti smo močnejši, posameznik pa laže zaide na krivo pot.«

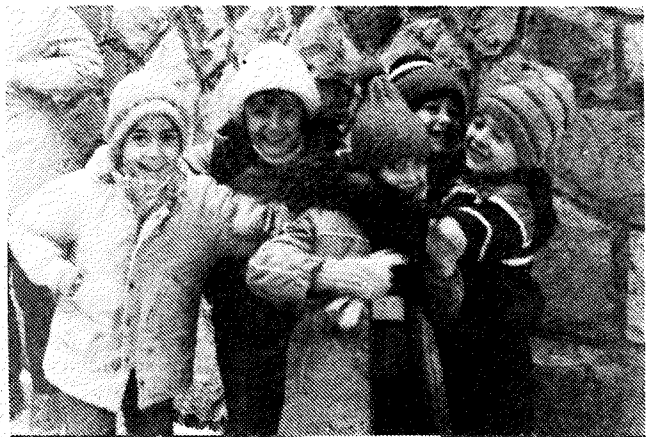
Tako smo se pogovarjali pred tednom dni, zdaj pa ni v ajdovski osnovni šoli nič več cicibanov. Pionirski odred, ki nosi ime po domačinu Marjanu Bajcu, kurirju, ki je padel ob koncu vojne, je dobil 172 novih pionirjev. Zgo-

Rok Breclj: »Uf, komaj čakam, da bom pionir, da me ne bodo več zafkavali!«

čim več skupnih prizadevanj, izmenjave mnenj in discipline. Da, v pionirskem kolektivu mora biti disciplina. Človek si mora že zelo mlad pridobiti in razviti disciplino, ki je pozneje za odrasle tako pomembna. V pionirski organizaciji se usmerja naš pionirski naraščaj na zgodovinsko pot, ki smo jo začrtali v narodnoosvobodilni vojni in po kateri zdaj hodijo naše generacije. Dolžnost nas starejših pa je, da storimo vse, kar moremo, da bo vaše otroštvo brezskrbno in lepo, da si boste pridobivali potrebna znanja in postali zvesti graditelji naše socialistične dežele.«

Živa Drole

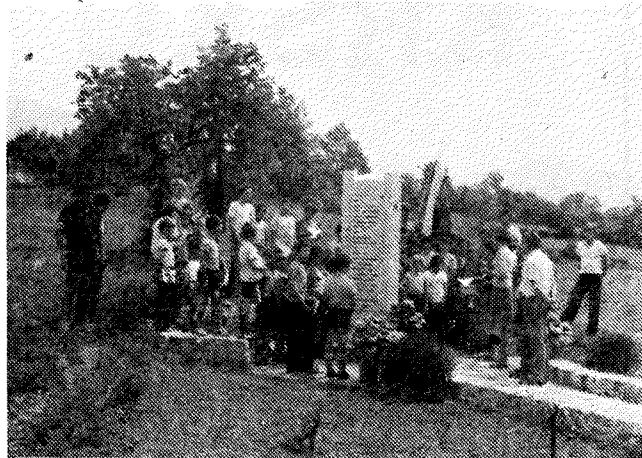
Poglejte jih, novopečene pionirje: Mojca, Katarino, Bojano, Jana in Roka

ljajo na ta slovesni trenutek. Najprej pa pogledmo, kje smo. Torej v Ajdovščini, v osnovni šoli Borisa Kidriča. Tovarišica ravnateljica Ivana Slamič nam je, medtem ko smo čakali, da se zberejo pionirji in cicibani za naš klepet, predstavila šolo in življenje v njej. Imajo štiri šolske stavbe. Nič kaj spodbudno, saj to moti dobro povezanost in enotnost. Pet oddelkov ima pouk v stavbi srednje gradbene in naravoslovne šole, pa še kljub temu so utesnjeni. Da ne govorimo o kakšni pionirski ali mladinski sobi. Takšnega prostora sploh ni. Ozki hodniki že na prvi pogled utesnjujejo. Še najboljše je »mala šola«. To ni tista mala šola pred vstopom v prvi razred, pač pa ji tako pravijo domačini, ker je stavba manjša od drugih; in prva zgrajena – leta 1956. Ko je bila v Ajdovščini zgrajena nova srednja šola, so bile možnosti za enoizmenski pouk. Na žalost pa bodo prihodnje leto spet prisiljeni v dve izmeni. Če bi hoteli delati v eni izmeni, nujno potrebujejo vsaj še štiri učilnice in popolno prenovo kuhinje, saj zdaj na nekaj več kot sto kvadratnih metrih pripravljajo tisoč malic in tristo petdeset kosil.

V šolo prihaja 1201 učenec, in sicer v razdalji polmera šest kilometrov. Prihajajo iz KS Planina, Ajdovščina, Zapuže, Ustje, na predmetno stopnjo iz Dolge poljane, KS Lokavec in iz Vipavskega Križa, pač po dogovoru z osnovno šolo Dobravlje, kamor hodijo učenci na razredno stopnjo. V Lokavcu imajo podružnično šolo, v Ajdovščino pa se je iz Vrhpolja preselila še enota s prilagojenim poukom, ki

štvi; z občinskim Rdečim križem, društvom invalidov, društvom upokojencev, z borčevsko organizacijo je sodelovanje že leta ustaljeno. Ohranjanje revolucionarnih izročil je bogato prav zaradi tesne povezanosti z borci v krajevni skupnosti. Učenci tretjih in četrtih razredov so zadolženi, da skrbijo za spomenike NOB, borci pa so pogosti gostje pri učnih urah, ko obravnavajo narodnoosvobodilni boj.

Slabše je sodelovanje z delovnimi organizacijami, pa tudi to ni tako salbo. Deležni smo finančne pomoči. Veliko uslug dobimo od SGP Primorje, ki je pokrovitelj šole. Težko pa dobimo iz de-

Skrb za spomenike NOB je ena od nalog pionirskega odreda Marjan Bajc

lovnih organizacij mentorje za naše interesne dejavnosti. Dopoldne jih težko pogrešajo na delovnem mestu, popoldne pa se nihče ne odloči rad. Če bi bilo delo mentorjev bolj cenjeno in bolje nagrajevano, bi verjetno ne poznali tovrstnih težav. Morda pa nam bo letos le uspelo popestriti naše krožke; vsaj

Komaj čakam, da bom pionir!

Zdaj so naši sogovorniki zbrani: predsednik pionirskega odreda Matjaž Lapajne, predsednica mladinske organizacije Erna Vrabec, Samo Breclj, ki ga najdejo vedno, ko je treba kaj tehnično izpeljati, bodisi na odru

RUŠE

»Okrogla miza«
o zgodovini
delavskega gibanja
in NOB

Pod naslovom »RUŠKA KRONIKA« je pred nedavnim izšlo obsežno knjižno delo, bogato in dragoceno gradivo, ki govori o zgodovini in veličini tega kraja od prazgodovinskih začetkov do zaključka narodnoosvobodilnega boja. Med drugim je v kroniki bogat prispevek književnika in zgodovinarja Franceta Filipiča. V prispevku opisuje nemirni čas po prvi svetovni vojni, ko se je delavstvo tudi v Rušah socialno in nacionalno osveščalo in se od leta 1941 vključevalo v narodnoosvobodilni boj. Prav o teh zanimivih poglavjih Filipičevega prispevka, je KO ZB NOV Smolnik-Fala v dogovoru z avtorjem in skupaj z komisijo za zgodovino delavskega gibanja pri Zvezi sindikatov občine Maribor-Ruše ter uredništvom VEČERA pripravilo 24. oktobra »okroglo mizo« v gasilskem domu Alfonza Šarha na Smolniku pri Rušah.

Razprave so se poleg številnih Rušanov in avtorja Franceta Filipiča udeležili še Božo Repe, tajnik komisije za zgodovino pri CK KPS, dr. Milan Ževart, ravnatelj muzeja NO Maribor in član zgod. komisije CK ZKS, mag. Marjan Žnidarič, predsednik komisije za zgodovino del. gibanja in KPS pri MK ZKS Maribor, prof. Lojze Penič, kustos muzeja NO Maribor, Lojze Fajdiga, zgodovinar, in številni predstavniki občine in DPO Maribor-Ruše in mesta Maribor. Med prisotnimi so bili tudi ruški predvojni revolucionarji, književnik Ivan Potrč, Pavle Zavcar, Matjaž, Maks Gašparič, Vili Šene, Mari-

ja Hajnrih in Jože Bakarič, ki so se prav tako udeležili »okrogle mize«. Vsebinsko Ruške kronike je predstavila profesorica Genica Pen, tudi sama ena od postrvovalnih soustvarjalcev kronike.

Uvod v razpravo je podal mag. Marjan Žnidarič, ki je med drugim dejal, da bi težko našli kraj s tako bogato tradicijo predvojne delavskega gibanja in NOB, kot so prav Ruše z okolico.

Tovariš Filipič se je zahvalil tovarišu Gašpariču, za zelo uspešno pripravo »okrogle mize«.

Ob zaključku je dejal, da v Ruški kroniki manjka bistveno poglavje, to je, socialno politična zgodovina Ruš pred letom 1918. Manjka Slovensko planinsko društvo, ki je bilo v Rušah zelo močno in je prav v tistih časih tu odigralo pomembno vlogo. Prav tako manjka opis kmetij in življa na Pohorju. Skratka, izhodišče za zgodovino delavskega revolucionarnega gibanja in NOB, je preučitev zgodovine izpred leta 1918, zato naj bi v naslednjih desetih letih izšel še ta del kot dopolnilo Ruški kroniki.

Zelo malo spregovori kronika o življenju po osvoboditvi. Dopolniti bo treba tudi društveno življenje med obema vojnama in po osvoboditvi, skratka, dela bo še dovolj.

IVAN BUČAK

NOVA GORICA

Zagate pri
uresničevanju
programa
usposabljanja

Predsedstvo občinske konference ZRVS Nova Gorica se je s precejšnjimi težavami prebijalo skozi uresničevanja letošnjega programa vzgoje in izobraževanja ter urjenja svojih članov. Predavateljski aktiv, ki sta ga skupaj ustanovila občinska konferenca ZRVS Nova Gorica in občinski organ za ljudsko obrambo, ni izpolnil pričakovanj. Zato je vodstvo novogoriških rezervnih starešin prosilo za pomoč poveljstva garnizije JLA v Ajdovščini. Ob pomoči predavateljev Milana Gorjanca in Stojana Adžića so konec oktobra končali prvo temo letošnjega programa strokovne vzgoje ZRVS.

V zahvalo za nesebično pomoč pri uresničevanju programa usposabljanja je predsedstvo sklenilo podeliti Milanu Gorjancu in Stojanu Adžiću spominsko priznanje. Hkrati je predlagalo predsedstvu RK ZRVS Slovenije, da podeli ob dnevu JLA ajdovski garniziji zlato plaketo ZRVS Jugoslavije.

MILE GOJKOVIČ

TRBOVLJE

Snidenje zasavskih
spomeničarjev

Fotografija v TV-15 še ni bila objavljena. Gre za zbor zasavskih spomeničarjev 1941, ki jih je na sliki 41. Ker je bila letos 40-letnica osvoboditve, se vprašam, koliko jih je bilo bo tej priložnosti odlikovanih. Zdi se, kot da smo pozabili na nosilce spomenice 1941. Fotografija pa bodi tudi opomin vsem krajem, kjer še niso utegnili zbrati svojih prvoborcev. Denimo: Maribor, kjer je še veliko živčih prvoborcev, a se po 40 letih še niso spomnili nanje.

SREČKO GRAŠIČ

Obvestilo

Borke in borce Gorenjskega odreda obveščamo, da bo v soboto, 7. decembra 1985, ob 10. uri v Kranju v Domu JLA, v Nazorjevi ulici 3 (v bližini avtobusne postaje) 3. zbor skupnosti borcev Gorenjskega odreda. Na zboru bo podano poročilo o delu odbora in izvoljen nov odbor. O aktualnih vprašanjih bo govoril tovariš Vinko Hafner, predsednik skupščine Slovenije. Po zboru bo tovariško srečanje.

Odbor skupnosti borcev
Gorenjskega odreda

Reševalcem nagradne križanke

Na razpis nagradne križanke Lesna industrija Idrija smo, kljub napakam, do katerih je prišlo pri tiskanju časopisa, dobili veliko pravih rešitev. Žreb je odločil, da prejmejo knjižne nagrade iz programa Založbe Borec naslednje tri reševalke: **Fanci Sever**, Birčna vas 10, Novo mesto, **Zlata Rojc**, Iršičeva 6, Celje in **Mira Strajnar**, Koseskega 30, Ljubljana.

Pravilna rešitev križanke: Lesna, upad, industrija, akt, rovar, Ratko, Idrija, vol, kraj, aba, Tamara, ral, Ugo, Amanda, sankcija, rana, up, Olaf Niko, med, Adamov, etamin, predmet, Tomo, ora, Dvina, Ela, Azem, kanu, Est, tla, ca, Idrija, um, krog, Sopot, Gana in Aram.

Borci v smučino

Program smučarskih prireditev, ki jih po vsej Sloveniji prirejamo v spomin na dogodke v času narodnoosvobodilnega boja, se iz leta v leto širi.

V zimski sezoni 1985/86 bodo borci-smučarji nastopali kot »tekmovalci kategorije TV-15«. Pogoj za nastop v tej kategoriji je članstvo v zvezi borcev.

14.	12. Pokljuka	tek »Zmaga mrtvega bataljona«
5. 1. Cerklje	5. 1. Cerklje	tek »po poteh Gorenjskega odreda«
12. 1. Ravne	12. 1. Ravne	tek »Po poteh štirinajste«
19. 1. Duplje	19. 1. Duplje	tek »Po poteh Kokrškega odreda«
26. 1. Javorniški rovt	26. 1. Javorniški rovt	»Smuk karavških kurirjev« na Pristavi
26. 1. Nova vas jan.	26. 1. Nova vas jan.	tek »Bloški teki«
Boh. Bistrica	Boh. Bistrica	tek »Godčev memorial«
feb. Sr. dobrava	feb. Sr. dobrava	tek »Patrolni tek Staneta Zagarja«
9. 2. Črni vrh	9. 2. Črni vrh	tek »Trnovski maraton« (za borce krajša proga)
feb. Zatrnik	feb. Občice	veleslalom »Lipaški smuk«
feb. Občice	9. 3. Cerkno	tek »TV-15« (po prvi kurirski postaji)
9. 3. Cerkno	marec Jezersko	tek in veleslalom »Partizanske smučine Cerkno«
marec Jezersko	marec Krvavec	veleslalom »Vrhanov smuk«
marec Krvavec		slalom Ručigajev slalom SK Kranj

Spominskih tekem bo še več, saj se nadajamo, da se bodo našemu priporočilu odzvali tudi organizatorji smučarskih prireditev na Primorskem, na Dolenjskem in v severovzhodni Sloveniji ter povabili k sodelovanju tudi kategorijo borcev.

Komisija za rekreacijo predlaga organizatorjem smučarskih tekmovanj, naj v bodoče borce zaradi starostnih razlik razvrščajo v dvoje starostnih kategorij: v eni naj bi bili tekmovalci, rojeni pred letom 1925, v drugi tisti, rojeni po letu 1925.

Borce, večje smučarje in smučarskega teka vabimo, da se pridružite tekmovalcem na belih poljanah. Ne gre za rezultate, pač pa za udeležbo, ki bodi kar najbolj množična.

Prvič v tej zimski sezoni se bomo borci tekači srečali na Pokljuki, kjer bo 14. decembra spominski tek v spomin na Mrtvi bataljon.

Franc Šmit

SKUPŠČINA OBČINE
ZAGORJE

Vsem delovnim ljudem v kmetijstvu in industriji ter nekdanjim borcem čestitamo za obletnico razglasitve naše socialistične domovine za republiko.

Naj se krepí vez solidarnosti delavcev in kmetov

SKUPŠČINA
OBČINE
KRŠKO

iskrene čestitke vsem delovnim ljudem in občanom ob našem največjem prazniku — dnevu republike

VIR

Zbornik krajevne skupnosti

Zbornik krajevne skupnosti »Tomo Brejc« je napisalo in uredilo več avtorjev, v knjigo pa ga je izoblikovala Marija Ivkovič-Cvetka, znana revolucionarka in dolgoletna politična delavka. Uporabila je znane spise o delavskih staskah, o prispevkih domačinov iz občine Domžale v NOB, posluževala se je raznih kronik, osebnih pričevanj, saj je več avtorjev iz te knjige še živih itd. Uporabila je tudi Speransovo delo o slovenskem narodnem vprašanju. Bralec tako lahko dobi v knjigi kolikor mogoče strnjeno podobo o krajevni skupnosti Vir nekako v zadnjih šestdesetih letih. Pričevanja potrjujejo še razne fotografije zaslužnih oseb in iz revolucije znanih krajev okoli Vira. Zbornik je poljudno delo in avtorica nima ambicij poklicnih zgodovinarjev. Obsega samo 173 strani in opisuje le tiste dogodke pred NOB, ki so v neposredni zvezi predvojnega in vojnega dogajanja v vaseh Vir, Količevo in Podrečje. Te so danes v krajevni skupnosti Vir.

Na začetku zbornika je razprava o pomembnejših dogodkih, ki so vplivali na razvoj delavskega gibanja že omenjenih vasi. Tudi številne stavbe so bile vmes. Danes te kraje povezuje v skupnost ime Tomo Brejc-Pavle. Že pred vojno je bil član KP, delal pa je kot gozdni delavec. Politično je deloval na področju tovarn, kot so bile: Kocjančičeva tovarna sanitetnega materiala Vir, tiskarna na Viru, Marxova tovarna lakov in barv, Majdičevi mlini, tovarna na Količevem in druga žarišča delavskega in kmečkega revolucionarnega duha s starimi tradicijami (že leta 1920 je bila na primer v Dobu ustanovljena celica KP). V vojni je bil Brejc med organizatorji vstaje in ugleden partizanski borec; enako Viktor Avbelj, ki je delal nekoč v šentvitski mlekarini in je v tej knjigi prištet med revolucionarje v krajevni skupnosti Vir.

Dolga je vrsta imen vseh tistih, ki so bili v partizanih. Tudi narodni heroji so vmes. Prebivalci krajevne skupnosti Vir pa štejejo med svoje ljudi tudi Edvarda Kardelja, ki je leta 1939 tiskal v tiskarni Weit pod psevdonimom Sperans svoje izredno delo Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Delavci so znali to knjigo, štrajke, sestanke in protirežimske akcije skrbno skrivati pred policijo, tako da jim ta največkrat ni prišla na sled.

Iz NOB se je ohranilo precej dokumentov, ki jih je uporabila avtorica tega zbornika. Avtentična so tudi pričevanja še živih posameznikov, ki so nekakšen vrh knjige. S tako pisanim spletom akcij terencev, partizanskih brigad in mladine se ne more pohvaliti prav vsaka krajevna skupnost.

Zbornik krajevne skupnosti Vir je avtorica dolgo pripravljala. Franc Zorman, predsednik

Sveta krajevne skupnosti Vir, pa pravi o njem: »To je spomenik drobnim, a pomembnim dogodkom iz edinstvenega časa naše narodne zgodovine... Napisan je v živahnem slogu in živem jeziku, tako da knjiga ni le dokument, ampak prav prijetno branje, po katerem bomo z užitkom posegali.«

L. K.

STRUNJAN

Sestal se je paritetni odbor za izvajanje samoupravnega sporazuma o začasni uporabi Zdravilišča Strunjan.

Obravnavali so poročila o poslovanju zdravilišča v prvih devetih mesecih tega leta. Ugotovili so, da je bilo poslovanje uspešno, vendar z dohodkovnega vidika še niso bile izrabljene vse možnosti. Prvotno načrtovani prihodek v višini 189.037.780 din so realizirali 90-odstotno. V primerjavi z letom 1984 se je prihodek povečal za 92%. Vzrok povečanju je predvsem inflacija.

Kljub doseganju gospodarskega načrta pa bodo imeli razmeroma velik izpad čistega dohodka zaradi visokih cen osnovnih živilskih artiklov, energije, vode in ostalih materialnih stroškov. Opravili so tudi več vzdrževalnih del, ki bremenijo dohodek tekočega poslovanja. V obdobju od januarja do septembra je doseglo zdravilišče 59.574 oskrbnih dni. Poprečna doba bivanja približno 5.500 gostov je bila 11 dni.

Paritetni odbor je ocenil, da je bilo poslovanje zdravilišča skladno z določili samoupravnega sporazuma in da je bilo tudi razmerje med domačimi in tujimi gosti (teh je bilo približno 30%) ugodno.

V sedanjih težkih ekonomskih razmerah bodo morali tudi vnaprej posvečati največ skrbj kvaliteti uslug ter prilagajati cene uslug inflacijskim gibanjem. Izpopolniti bodo morali strokovni kader v posameznih delovnih skupinah in prilagajati osebne dohodke delovnim rezultatom ter gibanjem osebnih dohodkov na obalnem območju. Poskrbeti bodo morali za hitrejše reševanje stanovanjskih vprašanj, za kar bi morali pokazati več razumevanja tudi v samoupravnih stanovanjskih skupnostih in drugih organih pri občinskih skupščinah v Izoli in Piranu.

Letos je bila obala obnovljena, toda marsikaj bo potrebno še dopolniti denimo: zasaditev, ozelenitev, ureditev parkirišč in podobno. Dolej so v obnovo vložili 46.500.000 din.

Paritetni odbor je obravnaval orientacijske cene za začetek leta 1986. V prvih dveh mesecih bo stal polni panzion 2.800 din (polpenzion 2.300), v marcu in aprilu polni penzion 3.200 do 3.500 din (polpenzion 2.700) in v maju polni penzion 3.600 do 4.000 dn (polpenzion 3.100), dodatek na enoposteljno sobo pa bo znašal 600 din.

Domači gostje bodo morali plačevati še takso in zavarovanje (po 20 in 10 din za mesec na osebo) ter prijavnino (po 50 din na osebo.) Člani ZZB NOV bodo imeli na te cene popust, ki bo znašal najmanj 20%.

O cenah bo paritetni odbor dokončno sklepal na seji v mesecu decembru.

Interesenti naj si čimprej rezervirajo prostor.

MARJAN LENARČIČ

KRANJ

Vztrajati za vsako ceno

V domu JLA v Kranju so se na drugem zboru svoje skupnosti sestali nekdanji borci Kokrškega odreda. Poleg vidnih družbenopolitičnih delavcev so se zbora udeležili tudi predstavniki drugih gorenjskih enot in borčevskih organizacij.

O minulem delu in o nalogah v prihodnje je govoril predsednik skupnosti borcev Kokrškega odreda Miloš Rutar. V dokaj burni razpravi je bilo največ besed o negativnih pojavih v naši družbi, zlasti o pojavih nacionalizma ter o poskusih razvrednotenja narodnoosvobodilnega boja. »Tistim, ki kot skovirji skovikajo v okrilju teme, ne bomo popustili! Niti za ped ne!« so pribili.

Med osrednjimi nalogami so našli: prenašanje revolucionarnih izročil na mlajše rodove, skrb za borce, ki so kakorkoli ogroženi, poimenovanje karavle na Anhovi planini v bližini mejnega prehoda na Jezerskem po Kokrškem odredu ter izvajanje zdaj še tradicionalnih športnih in kulturnih manifestacij.

Ob koncu zbora so razrešili dosednji in izvolili novi odbor skupnosti borcev Kokrškega odreda. Ogledali pa so si tudi dokumentarni film o spominskem pohodu mladine, borcev in pripadnikov teritorialne obrambe Po poteh Kokrškega odreda; posnel ga je Andrej Babič.

JOŽE ČURIN

TRST

Zahteva po kulturi sožitja na srečanju manjšin

Slovenski raziskovalni inštitut SLORI je pod pokroviteljstvom enotne slovenske delegacije v Italiji priredil v Trstu dvodnevno Srečanje manjšin, deseto po vrsti, ki so se ga udeležili predstavniki kar 17-ih narodnih skupnosti in 23-ih narodnopolitičnih organizacij iz Italije, Jugoslavije, Avstrije, Madžarske in Švice. Rdeča nit je bila ugotovitev, oziroma zahteva, da mora večinski narod spoznati manjšinsko stvarnost, kar v katerikoli družbi edino lahko zagotavlja sožitje, mir in vsestranski razvoj.

Po pozdravu evropskega parlamentarca Giorgio Rossettija, ki je orisal resolucije evropskega parlamenta na tematiko manjšinske problematike in ugotovil nevarno stopnjevanje rasizma, je Franci Zwitter izčrpno prikazal vsebinske usmeritve na dosedanjih Srečanjih. Uvodni referat je podal Franco Demarchi, ki poučuje sociologijo na univerzi v Trentu. Govoril je o vprašanjih sožitja z zornega kota večinskega naroda in ugotovil, da je v podeželskem okolju, kjer je trdnjša povezava z zemljo in navezanost na tradicijo, lažje ohraniti status manjšinca, medtem ko je v mestnih predelih veliko večja nevarnost asimilacije. Naslednji uvodni referat je imel Darko Bratina, sociolog in ravnatelj SLORI. Po njegovem je kultura sožitja postala osrednja tema sodobne družbe, saj edino poglabljeno medsebojno razumevanje lahko utrdi mir v svetu. Valorizirati je treba etnične formacije in privilegirati dvojezičnost kot obliko bogatenja človeštva. Ne gre le za težnjo po ohranjanju jezika, saj je znano, da na jezikovno mešanih predelih ljudje več proizvajajo in boljše živijo. Vsekakor je to vprašanje vzgoje in v šolah je o tem premalo govora. To se odraža v prenizki stopnji strpnosti in medsebojnega razumevanja.

Južnotirolsko stvarnost je prikazal Alexander Langer, ki je začrtal mejo med nacionalizmom in nacionalnimi zahtevami. Spregovorili so tudi predstavniki dolomitskih Ladincev, gradiščanskih Hrvatov, koroških Slovencev (Felix Wieser je priznal, da so tudi manjšine doslej posvečale premalo pozornosti kulturi sožitja).

V sklepnem dokumentu so jasno zahtevali sožitje v obliki drugačnih odnosov med večinsko in manjšinsko komponento, odločno so zavrnili oživljanje nacionalističnih in neofašističnih tendenc ter izglasovanje globalnega zaščitnega zakona za slovensko narodnostno skupnost v Italiji.

BORIS SIMONETA

SKUPŠČINA OBČINE

DOMŽALE

vsem delovnim ljudem, kolektivom in občanom čestitamo za naš veliki praznik – 29. november – dan republike

7. seja republiškega odbora ZZB NOV Slovenije

Družbeni načrti pod kritično lupo

Tudi republiški odbor ZZB si je, tako kot druga vodstva družbenopolitičnih organizacij, dodobra ogledal osnutka slovenskega in jugoslovanskega družbenega načrta za naslednje srednjeročno obdobje in obenem osnutka obeh resolucij (slovenske in jugoslovanske) »o politiki uresničevanja« družbenih načrtov za to petletno obdobje v letu 1986.

K razgrnitvi »problemov, dilem in odprtih vprašanj, ki jih je zelo veliko«, jim je s svojim nastopom na seji pomagal Janez Bohorič v vlogi podpredsednika slovenskega izvršnega sveta. Zelo jasno in argumentirano je opozoril na mnoga razhajanja, do kakršnih prihaja ta hip v Jugoslaviji, bodisi kar zadeva tekoča gibanja bodisi v optiki predvidevanj.

Če hočemo biti realni in obenem kritični, si moramo ogledati rezultate zdajšnjih desetih mesecev letošnjega leta. Iz podatkov razberemo, da dobršnega dela kvantitativnih ciljev nismo oziroma ne bomo dosegli. Skupna proizvodnja se je zvečala le za 2,7 namesto za 4 odstotke. Izvoz je večji za 5 odstotkov, načrtovano pa je bilo njegovo 12-odstotno zvečanje; zaskrbljuje predvsem pičila bera izvoza na konvertibilna območja – ob hkratnem prevladujočem usmerjanju na klirinška območja; na področju kmetijstva nismo no-

bene kulture pridelali v načrtovanem obsegu; gradbeništvo nam je stagniralo, gradnja stanovanj se je celo zmanjšala za 15 odstotkov; v drobnem gospodarstvu ni bilo nobenih pozitivnih premikov; pozitiven je bil edino dotok prihodka iz turizma (bilo ga je za 8 odstotkov več kot lani). Ob teh neuspehih se je inflacija zvišala za 79 odstotkov in grozi nam njena nadaljnja rast. Vse več je zalog neprodanega blaga. V polni meri prihajajo do izraza zgrešene investicije in investicijska nesorazmerja iz prejšnjih let.

Skratka: stanje v jugoslovanskem gospodarstvu je vse prej kot rožnato.

Slovenska slika je nekoliko manj siva, toda ne bistveno manj. Gospodarska rast je bila v prvih desetih mesecih komaj 1-odstotna. Neko-liko lepše rezultate smo zabeležili na področju konvertibilnega izvoza: zvečali smo ga v primerjavi z lanskim letom za 6 odstotkov. Svoj

uvoz z izvozom pokrivalo, in sicer 108,9-odstotno. Tako imamo v trgovinski menjavi s tujino suficit – v nasprotju z Jugoslavijo kot celoto, zavoljo njenega zunanjetrgovinskega deficita v višini ene milijarde dolarjev. Pozitivnih znamenj je v slovenskem gospodarstvu še nekaj: začel se je celoten proces prestrukturiranja. Ne sicer z velikimi zamahi, a vendarle. Ključnega pomena pa je tudi to, da so organizacije, ki so poskrbele za dobre kadre in za dobro delo, pozitivne, kar je obenem dokaz pa tudi veliko zaupanje.

Ni pa nam seveda vseeno, kako so zastavljeni načrti in ukrepanja za naprej. Že zdaj je vse preveč očitno, da so posamezni ukrepi, ki jih sprejema in uveljavlja zvezna izvršna svet, skupnih zadev združenega dela ne urejajo po samoupravni poti, temveč centralistično in administrativno, odtujujoč dohodek od delavcev. Zakonodajni ukrepi, kot jih dobi-

vamo, krepijo federacijo – mimo ustavnih določil in opredelitev. To velja tako za zakon o družbenem načrtovanju kot za zakonodajo v kreditno monetarnih zadevah ter za zakonska določila o odnosih s tujino. Pričemo trdovratnim težnjam k uveljavitvi vloge raznih administrativnih institucij na rovaš vlog delavca v združenem delu.

Vse to posega v pristojnosti republik do te mere, da že kar onemogoča njihovo vlogo in odgovornost za razvoj.

In tu smo že tudi pri načrtih za naprej. Zvezni proračun je v materialnem pogledu kot izjema izvzet iz celote, kar tudi kaže na krepitev centralizma ter na ravnanje, ki je v nasprotju z Ustavo.

Takšna je – po slovenski presoji – zvezna resolucija za leto 1986. Več kot očitno je, da bi veljalo njen osnutek temeljito pretehtati. Nesprejemljivo je, da pušča v nemar ekonomske zakonitosti in kriterije kvalitetnega gospodarjenja ter postavlja republike in pokrajini v vlogo izvajalcev.

Rešitve, ki jih ta resolucija predlaga (enormno povečanje zveznega proračuna, dominantna vloga Narodne banke in pd.), niso sprejemljive. Poleg tega so zastavljene cilji nerealni. Tako kot doslej tudi poslej ni nobenih zagotovil za dosledno uresničevanje protinflacijskega programa.

Iz razprave je bilo razbrati, da so slovenski borci upravičeno zaskrbljeni zavoljo odsotnosti kakovostnih premikov in spodbud na naši, za zdaj neuspešni, stabilizacijski poti. Nesmotno trošenje se nadaljuje. Pridobljenim pravicam se ni pripravljeno jihče odreči. Gospodarstvo kljub mnogim besedam ni še prav nič razbremenjeno. Ukrepi bodo celo v nasprotno smer. Tolikanj potrebne motiviranosti za boljše delo in rezultate ni in ni celo narobe. Vse to je znamenje popolne neodgovornosti. Borci ugotavljajo, da je dogovarjanje in sklepanje dovolj. Zdaj je potrebno v okviru kolektivne odgovornosti definirati individualno odgovornost.

Padlo je veliko trdih in izrazito kritičnih besed na rovaš zveznega izvršnega sveta, ki s svojimi ukrepi vsiljuje centralistične rešitve. Popolnoma jasno je, da potrebujemo visoko stopnjo enotnosti in medsebojne povezanosti, vendar ne »po sili« države, ampak po poti samoupravnega odločanja in zavesti.

Borci v tem smislu kritično zavračajo ravnanje zveznega izvršnega sveta, ki v preambulah novih sistemskih zakonov sicer poudarja samoupravna načela, v izvedbenem delu teh zakonov pa daje vsa pooblastila zveznim organom in ustanovam, Narodni banki in drugim, kar pomeni izrazito izgrava-

nje temeljnih načel in zamegljevanje naših ključnih političnih opredelitev.

Gre za odločilni spopad dveh koncepcij: ene, ki vidi poglavitni vir zla za vse naše težave v samostojnosti republike, in druge, ki prav tej samostojnosti pripisuje pomen nosilne sestavine našega sistema. »Ne smemo dovoliti, da bi se zmanjševala vloga republik in pokrajin v naši federaciji,« je v svojem prispevku v razpravi pribil predsednik Gorjan. »Ustavo iz leta 1974 moramo braniti, od nje ne smemo odstopiti... Naš razvoj v naslednjih letih trasirajmo na podlagi naše dosedanje ustavne ureditve!«

Svoja stališča so slovenski borci zapisali v posebnem »memorandumu«, v katerem so neposredno naštele vse njihove kritične ugotovitve in zahteve, katerih poglavitne predpostavke so: boljše in bolj ustvarjalno delo, uveljavitev znanja kot motorja proizvodnje in gospodarjenja, razbremenitev gospodarstva, samoupravna motiviranost ter delitev po rezultatih dela, ne mimo njih ali celo brez njih.

»Uprimo se sleherni demagogiji, ki zanikuje delo in se ozira samo na pravice!«

Seja republiškega odbora ZZB NOV Slovenije je bila sestavni del »fronte«, na kateri se na nož spopadata administrativni centralizem in vizija samoupravnih teženj.

V. K.

10. srečanje antifašističnih organizacij dežel Alpe-Jadran

Svež veter

Videti je bilo, da so vsi udeleženci srečanja spontano pritrdili besedam enega od predstavnikov koroške mladine, ko je dejal, da bi morali srečanja antifašističnih organizacij Koroške, Štajerske, Furlanije-Juljske krajine, Slovenije in Hrvaške osvežiti s prisotnostjo mlajših generacij, saj imajo mladi enake cilje.

Sicer pa je deseto srečanje antifašističnih borcev in predstavnikov antifašističnih organizacij iz dežel Alpe-Jadran potekalo v znamenju skupnih prizadevanj za utrjevanje mirovne fronte v tem delu Evrope, pri čemer so vsi po vrsti poudarjali pomen dobrih midsosedskih odnosov med deželami in državami, vrednost odprtih meja in nenazadnje pomembnost uresničevanja Osimskih sporazumov ob spoštovanju različnih političnih poti, po katerih stopajo tri sosednje države. V skupnem sklepem dokumentu so se zavzeli za ustvarjanje še ene brezatomne cone na področju dežel Alpe-Jadran ter apelirali na obe velesili, naj izpričata svojo dejansko pripravljenost na postopno razoroževanje.

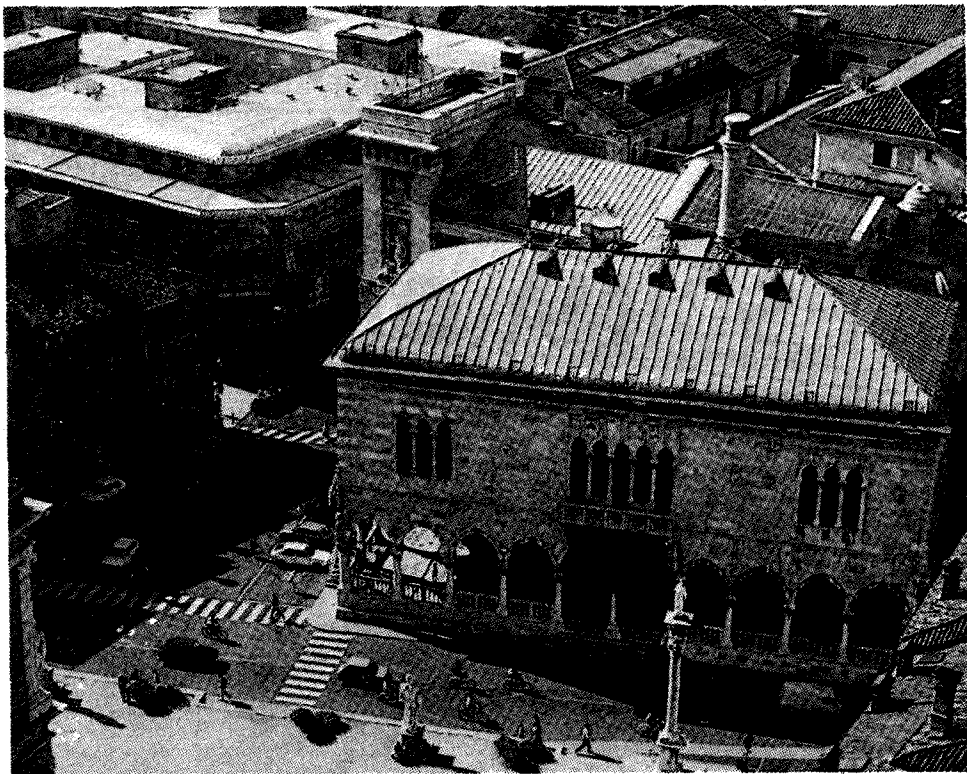
Predstavniki naših borčevskih organizacij pod vodstvom Boga Gorjana in Ranka Pavele so v svojem skupnem prispevku na temo o sodelovanju za mir in razoroževanje v tem našem alpsko-jadranskem prostoru med drugim zapisali:

»V vsej novejši zgodovini ni bilo sodelovanje med našimi narodi na jugoslovanski, italijanski, avstrij-

ski, madžarski meji, še nikoli tako miroljubno in odprto. Po pravici ga navajamo kot primer dobrega sosedstva. Tako stanje na našem območju smo dosegli po zaslugi doseženega sodelovanja med predstavniiki vlad in demokratičnih strank Italije, Avstrije in Jugoslavije ter tudi po zaslugi redne dejavnosti naših organizacij. Vsem tem dejavnikom borci izrekamo naše priznanje in zahvalo. Naj ob tem priznanju ne bo odveč ponovna ugotovitev, da je tako sodelovanje omogočila trajna koalicija vseh protifašističnih sil, ustvarjena v boju proti nacifašizmu.

Na prijateljsko sodelovanje na tem območju meče temno senco le oživljanje nacionalizma ter fašizma na tem območju, kot tudi to, da položaj Slovencev v Italiji ter Slovencev in Hrvatov v Avstriji ni do kraja urejen. Resnično nas skrbi, ker nacionalistične sile v deželi Furlaniji-Juljski krajini stopnjujejo dejavnost proti Slovincem in njihovim zahtevam za globalno zaščito. Predsednik italijanske vlade Bettino Craxi je med svojim obiskom v Beogradu obljubil, da bo vlada v šestih dneh predložila svoj zakonski osnutek o globalni zaščiti. Minilo je več kakor pol leta, a vladnega zakonskega osnutka še ni. Zadnje vesti celo govori, da italijanska vlada sploh ne bo predložila svojega osnutka.

V Avstriji je položaj še slabši. Tu potekajo resni poskusi in že tudi priprave za ukinitve dvojezičnih šol. 7. člen avstrijske dr-

Delegacije borčevskih in drugih protifašističnih organizacij Furlanije – Juljske krajine, avstrijske Koroške, Slovenije in Hrvaške so zasedale dva dni v videmskem magistratu.

žavne pogodbe je tako še daleč od svoje uresnitve.

Zaskrbljujoče so nadalje različne prireditve in manifestacije pripadnikov salojske republike na naši meji. Medtem, ko še ni dostojnega posvetila vsem žrtvam, ki so v skupni zavezniški vojski padli za svobodo Italije, Avstrije in Jugoslavije, že hitijo s proslavami in obeležji za padle sodelavce nacifašizma.

Skrbi nas pri tem, da so pobude nacionalističnih skupin deležne vse večje strpnosti in večkrat celo odkrite podpore predstavnikov oblasti v našem neposrednem sosedstvu.

Zato moramo vsi borci in žrtve vojne glasno obsoditi tiste, ki danes blatijo resnično podobo naše

skupne protifašistične borbe in odpornišva ter pove-ličujejo tiste žrtve vojne, ki so bili do zadnjih dni zvesti idealom nacifašizma.

Borci NOB Jugoslavije ne odstopamo od prepričanja, da je bila zavezniška zmaga in osvoboditev narodov Evrope možna samo

tako, da so bili izdajalci, fašistični zločinci, kvislin- gi in drugi pomagači okupatorja, ki so požigali naše domačije, aretirali nedolžne ljudi, internirali, nečloveško mučili in streljali talce, premagani in pokončani v pravičnem boju naših narodov za svobodo.

Pozivamo vse demokratične sile in predstavnike oblasti, da ne dovolijo, da bi se splošna pieteta do mrtvih spreminjala v manifestacije nacionalne nestrpnosti in v provokacije, naperjene proti dobri odnosom med Italijo, Jugoslavijo in Avstrijo.

Prepričani smo, da je povezovanje vseh demokratičnih sil v trdno protifašistično koalicijo najmočnejše zagotovilo za ohranitev in izboljšanje odnosov med sosedi.

Mi borci in žrtve vojne menimo, da je ne glede na različno družbeno ureditev, možno in potrebno poglobljati politično, ekonomsko, znanstveno, kulturno, športno in druge oblike sodelovanja med Avstrijo, Italijo in Jugoslavijo, posebno na območju obmejnih dežel...«

Pomenu videmskega srečanja so prispevali tudi pozdravi številnih predstavnikov pokrajinskih oblasti, vključno z videmskim županom.

Srečanje je bilo v magistratu palači, predsedoval mu je predsednik pokrajinske konfederacije borčevskih organizacij Renzo Flaibani.

Naslednje srečanje bo v Celovcu. Koroški partizani so obljubili, da bodo poskrbeli za udeležbo večjega števila mladine.

B. Ž. J.

tv-15 naš TOVARIŠ

TV-15 je oznaka za kurirsko postajo, ki je bila najdlje v vasi Občice v dolini med Dolenjskimi Toplicami in Semičem

Za razvijanje vrednot narodnoosvobodilnega boja in revolucije je TV-15 prejel nagrado vstaje slovenskega naroda za leto 1978 – Časopisni svet TV-15 naš tovariš: DUŠAN BENKO, RASTKO BRADARSKA, MILAN FILIPIČ, TONE GOŠNIK, MARIJAN LAH, FRANCE PEROVŠEK (predsednik sveta), ZORKA PERŠIČ, VANDA ŠKODNIK, STANE ŠKRABAR, JULKA TAJNIKAR, DRAGO VRESNIK. Glavni urednik: ZVONE KRŽIŠNIK. Odgovorni urednik: VIKTOR KONJAR. Novinarji – uredniki: ŽIVA DROLE – TV-15 za mladino: BOJAN KUNTARIČ – notranja politika; MILENKO STRAŠEK – reportaže; BOJANA ŽOKALI-JESIĆ – naša organizacija; Lektorica-redaktorica: KATJA HVALA. Tehnični urednik: DRAGO SETNIČAR. Tajnica uredništva: MARA OKORN. Telefon uredništva: 327-780. Telefon uprave: 317-049 – Uprava in naročniški oddelki: Moše Pijade 24, p. p. 598, 61001 Ljubljana – Letna naročnina 1.100 din, posamezna številka v prosti prodaji 30 din – Tekoči račun: Založba Borec p. o. Ljubljana 50101-603-45772 – TV-15 izhaja vsak teden, izdaja ga Založba Borec, Ljubljana, Miklošičeva 28 – Rokopisov in fotografij ne vračamo – Po ninenju sekretariata za informacije IS SR Slovenije štev. 421-72 od 12. 4. 1974 se za TV-15 ne plačujejo temeljnega davka od prometa proizvodov – Korektore in tisk: ČGP Delo, Ljubljana, Titova 35